

KUNGL. FYSIOGRAFISKA SÄLLSKAPET I LUND

SYMPOSIET

VETENSKAP I KRISTIDER

LUND 23 MAJ 2023

REDAKTÖR: SOLVEIG STÅHL

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

PER ALM

SOLVEIG STÅHL

LUND 2024

Innehåll

Förord.....	3
Välkomna	
<i>Anders Rantzer</i>	4
Inledning	
<i>Sven Åberg</i>	8
Vetenskapens universalitet – bara en dröm i kristider?	
<i>Bengt Gustafsson</i>	12
Såg vi det komma? Rysslandsstudiernas utveckling över tiden	
<i>Katarina Engberg</i>	28
Är Kinas kommunistparti ett hot?	
<i>Ola Wong</i>	42
Inledning	
<i>Eva Haettner Aurelius</i>	64
Kultur i kristider: exemplet Rysslands fullskaliga krig mot Ukraina	
<i>Per Arne Bodin</i>	68
Nationalekonomin i kristider	
<i>Lars Jonung</i>	84
Den nya kriminaliteten	
<i>Per Brinkemo</i>	102
Hur uppstod pandemin och vad gjorde vetenskapen?	
<i>Matti Sällberg</i>	132
Deltagarlista	142

Förord

Temat för Fysiografiska Sällskapet's Rausingsymposium 2023, *Vetenskap i kristider*, inbjuder till många aktuella exempel på kriser. Kriget i Ukraina, gängkriminaliteten, pandemin är bara några. På symposiet medverkade forskare och experter från olika ämnesområden.

Även under krig och konflikter ska det internationella samarbetet i forskarvärlden vara fredat. Det bör styras av universalitetsprincipen "Freedom of movement, association, expression and communication for scientists, as well as equitable access to data, information and other resources for research".

Principen har antagits av ICSU – International Council of Scientific Unions – som etablerades 1931. Kring 2005 omformades kommittén till att också syssla med forskningsetiska frågor.

Ett av bidragen diskuterar samarbete och kontakter mellan forskare från olika länder och på olika nivåer – även under det krigstillstånd som råder nu. Utbyte av rön och erfarenhet är viktigt för att kunna lösa stora samtidsproblem som klimatförändring.

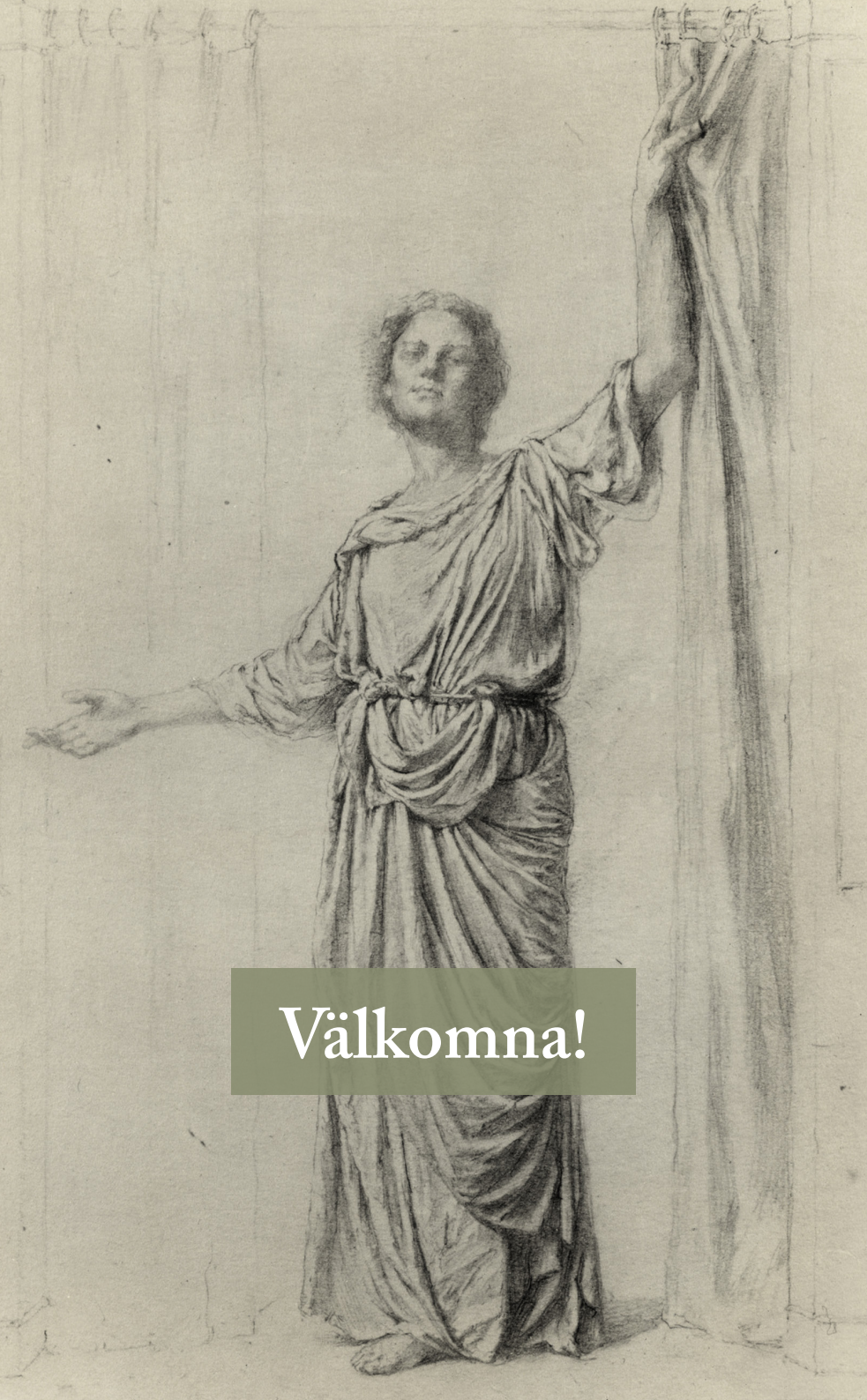
Ett ämne som avhandlades på symposiet är pandemin och vetenskapens roll. Tack vare grundforskningen kunde flera vaccin utvecklas och det beräknas ha räddat 20 miljoner liv.

Det ökande gängvåldet där lättkränkta individer löser konflikter med skjutvapen diskuteras också. Det handlar ofta om unga män som har sina rötter i andra kulturer och vars lojalitet i första hand gäller gänget, kompisarna, familjen, klanen, kvarteret.

Ekonomi är ett givet ämne i kristider och ett bidrag jämför hur olika kriser har påverkat nationalekonomin. Finns det några lärdomar att dra från historien?

I skriften återges föreläsningar och frågestunder.

Solveig Ståhl

Välkomna!

Anders Rantzer

1:e vice preses Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund

Ärade ledamöter, föredragshållare, moderatorer, gäster och åhörare, varmt välkomna till detta det 14:e Majsymposiet vid det Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund. Serien har möjliggjorts av Ruben Rausing's Fond, vilket vi är mycket tacksamma för.

Årets tema, Vetenskap i kristider, är formulerat mot bakgrund av pandemi, krig och klimathot. Ordet kris hörs dagligen i media och debatt, ofta tillsammans med krav på snabba åtgärder och resultat. Vilken roll har då vetenskapen en sådan miljö? Det är den frågan vi kommer att belysa från olika håll under dagens symposium.

För mig personligen, som forskare i reglerteknik, måste jag erkänna att ingen av dagens kriser kommit riktigt nära. Visserligen är mitt ämne, läran om återkopplade system, högst relevant för alla de ovan nämnda kriserna. Detta är vi heller inte sena att påpeka när vi söker pengar. Dock handlar det fortfarande om teoretiska perspektiv, formulerade på trygg distans från de verkliga kriserna. Ordet kris bränner till desto mera när jag tänker tillbaka på några av de utländska forskare och kollegor jag mött genom åren.

Det första exemplet som slår mig är när jag redan som gymnasist fick möjlighet att åka utomlands för att tävla i matematik och fysik i början på 80-talet. Det var otroligt inspirerande att komma ut och träffa likasinnade ungdomar från andra länder. Bland de starkaste och bäst förberedda märktes deltagarna i från Östeuropa. Mot tävlingens slut blev det dock dramatiskt. Ett par deltagare var plötsligt försvunna och alla drog slutsatsen att dessa tonåringar hade "hoppat av". För dem var krisen personlig och vetenskapssamhället en möjlighet. De hade bestämt sig för att lämna allt bakom sig och stanna i Västeuropa.

Det andra exemplet är när jag själv som nydisputerad blev inbjuden att besöka den professor i St. Petersburg vars arbete jag byggt vidare på i min avhandling. Vad jag framförallt minns från det besöket var den stolthet med vilken mina ryska kollegor presenterade sin institution, sitt universitet och sin stad. Jag

fick en rundvandring med ett Pusjkin-citat för varje gathörn och vid en middag hemma hos en av de äldre professorerna blev jag presenterad för hans släkting som arbetat för general Kolchak i kampen mot bolsjevikerna efter ryska revolutionen. Denna bakgrund hade varit livsfarlig att avslöja fram till bara något år tidigare. Samtidigt var krismedvetenheten påtaglig. Detta var en kris för Ryssland och en kris för rysk vetenskap. Bara några år senare hade de flesta yngre medlemmarna i forskargruppen lämnat Ryssland för att etablera sig på andra håll i världen.

Det tredje exemplet är det som berör mig mest som forskare idag. Det handlar om kopplingen mellan teknikutveckling och politisk stabilitet. På många håll i världen ökar den politiska polariseringen och det finns en stark koppling till informationsteknologin, vilken jag arbetar med dagligen. Reglertekniken erbjuder verktyg för att förstå hur återkoppling fungerar för storskaliga tekniska system i samverkan med människor. Detta är högst relevant för såväl en pandemi, som en finanskris eller en valrörelse. På detta område verkar alla trådar löpa samman: personliga och politiska kriser sammanvävs med såväl bruk som missbruk av vetenskapliga framsteg.

Med dessa exempel som bakgrund säger jag än en gång: Varmt välkomna till Rausingsymposiet 2023!

Inledning

Sven Åberg

Professor i matematisk fysik,
LU, Lund

Jag är fysiker och forskar främst teoretiskt om atomkärnans fysik. **I** alla mina nästan femtio år som forskare har jag haft samarbeten och diskussioner med forskare från alla håll i världen, naturligtvis inklusive Ryssland och Kina, som ofta blivit nära vänner.

Under?

Jag har fortfarande regelbundna forskar-zoom-möten med mina ryska kollegor – ingen diskussion om kriget!

Ett exempel på hur min egen forskarvärld reagerat på Rysslands anfallskrig på Ukraina är följande:

I september förra året deltog jag i en världskonferens inom kärnfysiken i Cape Town, Sydafrika, International Nuclear Physics Conference 2022, INPC2022.

För att tillåtas delta i konferensen måste man (kanske något märkligt) i god tid före konferensen signera en deklaration:

”In light of the Russian invasion of Ukraine, as well as other armed conflicts around the world, INPC2022 asks all participants to sign a declaration that they are not actively supporting war.”

Alla 500 deltagarna undertecknade deklarationen, inklusive

jag och tio ryssar. Annars hade de inte fått delta. Tre ryssar vägrade och fick inte delta i konferensen.

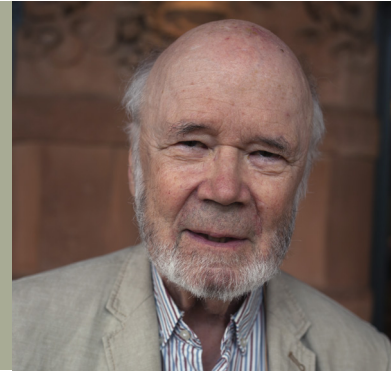
Vetenskapliga samarbeten över världen gynnar förståelsen för varandra och innebär en bättre vetenskap. Jag tror att denna syn rådde även under kalla krigets kallaste år då få samarbeten fungerade. Men inom den teoretiska fysiken var den tidens ledande plats Köpenhamn öppet för alla samarbeten; dörren till forskare från Sovjetunionen var öppen.

Är det möjligt att skilja på aggressionerna från Ryssland och Kina och på deras forskare?

Och hur hanterar vi utbytesstudenter och samarbeten med Kina? Kinesiska studenter i Sverige avkrävs lojalitet med kommunistpartiets ledning och Säpo beskriver Kina som ett långsiktigt och växande hot. Ett stort antal vetenskapliga artiklar publiceras varje år vid svenska universitet tillsammans med universitet i Kina som har band till Kinas militär.

Vetenskapens universalitet – bara en dröm i kristider?

Bengt Gustafsson

Professor i teoretisk astrofysik, Institutionen för fysik och astronomi, Uppsala universitet
Nordita, Stockholms universitet

Freedom of movement, association, expression and communication for scientists, as well as equitable access to data, information and other resources for research.

Formuleringen kallades universalitetsprincipen (The principle of Universality of Science), inom ICSU, International Council of Scientific Unions, som etablerades 1931 som en gemensam organisation för de (övervägande naturvetenskapliga) internationella unionerna. Den kom att omfatta ett trettio-tal unioner och medlemskretsen kompletterades med uppemot ett hundratal nationella akademier. Det var en av de första stora internationella NGO (non-governmental organisation), en opolitisk och icke-kommersiell organisation.

ICSU:s huvuduppgift var att främja internationellt samarbete inom forskningen, och detta kom så småningom inte minst att ske genom koordinering av stora tvärvetenskapliga forsknings-

projekt av global betydelse. En viktig uppgift var redan från början också att hävda universalitetsprincipen, vilket i praktiken sköttes genom en särskild kommitté som tog ställning och agerade mot brott mot principen, till exempel genom brev och skrivelser till makthavare när visum nekades forskare som inbjudds till vetenskapliga konferenser, eller på andra sätt hindrades i sitt arbete, kanske när de t.o.m. hamnade i fängelse på grund av sina åsikter eller forskningsresultat. Denna aktivitet ledde ofta till önskat resultat, men när sådana uteblev kunde ICSU i vissa fall se till att situationen uppmärksammades i internationella media. Ett särskilt slags situation som ICSU arbetade emot i några fall gällde när forskare eller forskningsinstitutioner i vissa länder bojkottades av politiska skäl.

Kring 2005 omformades kommittén till att också syssla med forskningsetiska frågor, med tanken att de *rättigheter* som hävdades också borde motsvaras av arbete med de *skyldigheter* som forskarna och forskarsamhället kunde anses ha. Den nya kommittén fick namnet *Committee on Freedom and Responsibility in the conduct of Science*, CFRS. I sitt arbete med forskningsetik gick kommittén inte in på specifika brott mot god forskningssed utan arbetade på en mer övergripande systemnivå.

INTERNATIONAL SCIENCE COUNCIL

År 2018 gick ICSU samman med sin systerorganisation för samhällsvetenskaperna, ISSC, och bildade International Science Council, ISC, som nu har 45 internationella ämnesunioner och 146 akademier, forskningsråd och motsvarande nationella organisationer. CFRS fortsattes och i stadgan för ISC fick universalitetsprincipen plats i den nya stadgan som §7:

The principle of Freedom and Responsibility in Science:
The free and responsible practice of science is fundamental to scientific advancement and human and environmental well-being. Such practice, in all its aspects, requires freedom

of movement, association, expression and communication for scientists, as well as equitable access to data, information and other resources for research. It requires responsibility at all levels to carry out and communicate scientific work with integrity, respect, fairness, trustworthiness, and transparency, recognizing its benefits and possible harms. In advocating the free and responsible practice of science, the Council promotes equitable opportunities of access to science and its benefits and opposes discrimination based on such factors as ethnic origin, religion, citizenship, language, political or other opinion, sex, gender identity, sexual orientation, disability or age.

Ett av många exempel på hur CFRS hävdade universalitetsprincipen var ett ställningstagande mot en bojkott av forskare från Israel, en bojkott som proklamerats av Storbritanniens *University and College Union* 2007, sedan Israel tillsammans med Egypten inlett en blockad av Gaza.¹

ANFALLET PÅ UKRAINA

De ryska anfallet på Ukraina som växte till en storskalig invasion i februari 2022 ledde till stora protester och andra aktioner på många håll i västvärlden. Beslut togs att bojkotta den ryska staten och dess representanter från olika internationella organisationer, och samverkan med olika slags ryska institutioner lades på is. I vissa fall utestängdes också enskilda ryska medborgare från deltagande i olika sammanhang. Här är några exempel:

- OECD, den internationella organisationen av stater för ekonomiskt samarbete och utveckling beslöt den 8 mars 2022 att omedelbart suspendera Rysslands deltagande i organisationen.

1. Se vidare Gustafsson: "Scientists should promote co-operation, not boycott", *Nature* 447, 908 (2007).

- Det internationella fotbollsförbundet Fifa har beslutat att tills vidare utestänga alla ryska lands- och klubbtag från Fifa-sanktionerade matcher och turneringar, vilket stoppat ryskt deltagande i fotbolls-VM. På liknande sätt har ryskt och belarusiskt deltagande i internationell ishockey stoppats. Ryska och belarusiska friidrottare har utestängts från deltagande i alla internationella tävlingar "tills vidare". (Det ryska friidrottsförbundet hade stängts av redan 2015 på grund av dopningskandaler, men ryska tävlande har fått delta under neutral flagg, vilket nu inte längre är tillåtet.)
- Operan Metropolitan i New York har länge haft samarbete med Bolsjojteatern i Moskva och anlitat ryska sångare och musiker, men "kan nu inte längre samarbeta med artister och institutioner som stöder Putin eller får stöd av honom", enligt operans direktör. Den ryske dirigenten Valerij Gergijev, som var med och initierade Östersjöfestivalen i Stockholm för 20 år sedan, är nu utestängd från festivalen, och han har också fått lämna sitt uppdrag som chefsdirigent för Münchenfilharmonien. Den ryska paviljongen vid konstbiennalen i Venedig har stängts.

Valerij Gergijev.

- Juryn för Alma-priset, det största internationella barnlitteraturpriset, beslöt på svenska regeringens rekommendation att inte acceptera nomineringar till priset från ryska instanser (DN 6 mars 2023). Inköpen av rysk litteratur till Göteborgs stadsbibliotek har pausats; de lånade ryska böckerna lämnas ofta tillbaka i trasigt eller smutsigt skick (TT 2 januari 2023).

Med denna bakgrund är frågan: hur har det internationella forskarsamhället ställt sig? Hur har man avvägt önskan att solidariser sig med andra aktörer och kollegor och folk i Ukraina och protestera mot Rysslands aggression mot önskan att leva upp till universalitetsprincipen?

HUR REAGERADE VETENSKAPSSAMHÄLLET?

Eftersom universalitetsprincipen särskilt förvaltats av *International Science Council* är det naturligt att där börja en översikt över hur forskarsamhället hanterat frågan om samarbetet med ryska och belarusiska kollegor. ISC uttryckte 28 februari 2022, "a deep dismay and concerns regarding the military offensives being carried out in Ukraine". Man framhöll att:

Science has proven to act as a platform for dialogue even in times of war, and therefore is a resource on which to capitalize to avoid further loss of life and disruption including that to scientific research and infrastructures. The ISC counts members in all countries of the conflict.

och varnade om:

the severe outcomes that conflict will have on the research and academic community. Our capacity to work collaboratively on global challenges, and on cutting edge research such as Arctic and space research, is only equal to maintain strong collabora-

tion amidst geopolitical turmoil. Ultimately the isolation and exclusion of important scientific communities is detrimental to all.

I mars 2023 återkom ISC till frågan. Man återupprepade det tidigare ställningstagandet och strök särskilt under principen om fri och ansvarsfull vetenskap, enligt statuterna. Man betonade betydelsen av fred, och uppmanade också till stöd till forskare och forskningssystemet i Ukraina. I ISC är ryska och belarusiska vetenskapsakademierna fortfarande medlemmar. En rysk forskare var medlem i styrelsen för organisationen fram till 2021.

Många andra internationella forskningsorganisationer tog ställning till konflikten under de veckor som följde efter invasionen. Dit hörde ALLEA, de europeiska akademiernas samarbetsorgan. Vidare det europeiska forskningsrådet ERC i Bryssel, en rad mer disciplinära europeiska organisationer, inte minst inom "big science" såsom partikelfysiklaboratoriet CERN i Genève, europeiska sydobservatoriet ESO i Chile, den europeiska rymdforskningsorganisationen ESA med säte i Paris, europeiska synkrotronljuskällan ESRF i Grenoble, jon- och antiproton-acceleratorn GSI/FAIR i Darmstadt, frielektronlasern för röntgenstrålning XFEL i Hamburg, fusionsforskningsanläggningen ITER i Sydfrankrike, och det molekylärbiologiska centret EMBL i Heidelberg. Också ledningarna av mer regionala samarbeten, såsom Baltic University Program (BUP) med centrum i Uppsala, gjorde sig hörda.

De nämnda organisationerna, med undantag av ISC och ALLEA, är mellanstatliga organisationer, där beslut om deltagande i regel legat på regeringsnivå, statliga myndigheter är representerade i styrelserna och statlig finansiering står för den huvudsakliga finansieringen. I ALLEA, ESRF, GSI/FAIR, XFEL, ITER och BUP var Ryssland medlemmar, men också i övriga organisationer kunde ryskt deltagande förekomma på olika villkor, som i projektsamarbeten eller i form av associerade medlemskap.

ESA hade ingående samarbete med den ryska rymdorganisationen Roskosmos, och CERN samverkade i gemensamma projekt med ryska forskargrupper och med JINR, en kärnfysikorganisation med flera deltagande stater och centrum i Dubna i Ryssland.

VAD PÅGICK I UKRAINA?

Uttalanden som publicerades från de olika organisationerna skilde sig åt i ett antal olika avseenden. Ett av dessa var frågan *vad som egentligen pågick i Ukraina*:

ISC karakteriserade det först som "militära offensiver", utan att tala om vilken stat som stod bakom. I det kompletterande yttrandet ett år senare talade man dock, som framgår ovan, om "den ryska invasionen". ALLEA talade om "ett militärt intrång i Ukraina", ERC talade om en "rysk attack", medan CERN och ESO explicit talade om en "Rysslands militära invasion". ESA kallar det hela "krig" utan att specificera vidare, medan ESRF talade om det som "aggression från Ryska federationen". GSI/FAIR karakteriserade det som "rysk aggression och brytande av internationell lag", och enligt XFEL var det fråga om en "rysk invasion i Ukraina med oacceptabelt brytande av internationell lag". EMBL talade om en "orättfärdig invasion av Ukraina". ITER avstod från att yttra sig – Ryssland är medlemsland och ett femtiotal ryssar arbetar vid anläggningen.

En del organisationer *uttryckte också sorg och t.o.m. tydliga fördömanden av vad som pågår*. ISC "expresses its deep dismay and concern regarding the military offensives being carried out in Ukraine." ALLEA "reacts with shock and deep regret to the military incursion by Russia in Ukraine." ERC "condemn[s] the Russian attack on Ukraine". CERN "reiterated its denunciation of the continuing illegal military invasion of Ukraine by the Russian Federation with the involvement of the Republic of Belarus, which has resulted in a widespread humanitarian crisis and significant loss of life". ESA "deplore[s] the human casualties and tragic consequences of the war in Ukraine. We ex-

press our strongest support for Ukraine and its scientific community”. ESRF ”condemns without reserve the aggression of Ukraine by the Russian federation”. EMBL ”condemns in the strongest terms the unjustified military invasion of Ukraine by the Russian federation”.

Vad gäller *konsekvenserna av kriget* talar ICS om att ”hinder för vetenskapen uppstår” och att konflikten blir ”ett avbräck för lösningen av globala problem”, ALLEA och ESO om att ”akademisk frihet äventyras” respektive att ”de mest fundamentala mänskliga rättigheterna åsidosätts, ESA om ”mänskligt lidande”, XFEL om ”brytande av fundamentala principer och internationell lag”.

ÅTGÄRDER OCH SANKTIONER

Vilka *åtgärder eller sanktioner* vidtog organisationerna? ALLEA, suspenderade ryskt och belarusiskt medlemskap, ESRF, GSI/FAIR och XFEL sköt upp (suspenderade) ryskt och belarusiskt medlemskap eller samarbete inom organisation, och CERN, ESO, ESA och BUP frös samarbete med ryska och belarusiska institutioner. ITER var förhindrat att bryta organisationens grundavtal och utesluta Ryssland från samarbetet. EMBL meddelade dock att man ”upholds the principle of open scientific cooperation that transcends borders and unites nations”. IISC ändrades inte status för de belarusiska och ryska vetenskapsakademierna som medlemmar. Sammanfattningsvis kan sägas att Ryssland och Belarus uteslutits från deltagande och inflytande i de flesta stora internationella fysikforskningsanläggningar i Europa.

En rad nationella statliga institutioner införde också *sanktioner*, oftast på regeringsdirektiv. Formella kontakter med ryska och belarusiska institutioner avbröts. I många fall bestämdes att forskare därifrån som ännu medverkade i publicerade artiklar inte längre skulle få sina hemmainstitutioner angivna i publikationerna, och de kontakter som ännu fortgick måste upprätthålls via privata kanaler. Betalningar till ryska och belarusiska ban-

ker och institutioner förbjöds, och forskningskontakter med enskilda ryska och forskare måste säkerhetsprövas från fall till fall.

STÖD TILL UKRAINSKA FORSKARE

Ett antal särskilda *program för stöd till ukrainska forskare* och forskningsinstitutioner initierades också. De kunde gälla stipendier till ukrainska kollegor och forskarstuderande (exempelvis genom ALLEA som i samarbete med amerikanska Breakthrough Prize avsatte 1,5 M\$), eller instrumenttid vid stora forskningsanläggningar (som ESO), mer allmänna uttalanden om solidaritet (till exempel från ESRF) och med ryska forskare som protesterade mot invasionen (till exempel ALLEA), löften om stöd för återuppbyggnad i Ukraina (till exempel USA:s National Academies). Ett kvartal efter angreppet i februari 2022 fanns 2600 stödprogram av dessa slag på listan hos #ScienceForUkraine, där franska, polska och tyska initiativ dominerade. Från Sverige annonserades stödprogram av Strategiska stiftelsen, Kungliga Vetenskapsakademien, KK-stiftelsen, Mistra, Wallenbergstiftelserna, Vetenskapsrådet, Lunds universitet, KTH, Chalmers, m.fl.

En särskild kategori var stödet till sådana ryska forskare som protesterade mot ockupationen av Ukraina. Ett sådant program introducerades till exempel av Europeiska forskningsrådet (ERC). Av naturliga skäl är det idag oklart hur dessa program fungerat.

SYFTET MED BOJKOTTEN? EFFEKTEN?

Syftet med de åtgärder som organisationerna valde var oftast inte explicit, bortsett från den allmänna ambitionen att protestera mot den ryska invasionen och att visa solidaritet med ukrainska kollegor och det ukrainska folket. Bland tänkbara instrumentella syften kan vara att försöka påverka den ryska regimen, direkt eller indirekt via ryska kollegor, och att stärka motståndet inom och utanför Ryssland mot regimens krig. Parallellt med dessa åtgärder ägde omfattande ekonomiska sanktioner rum från EU,

USA och andra håll. De gällde handel, inte minst med strategiska varor, och frysning av ekonomiska tillgångar i väst. Till detta kom också ekonomiska restriktioner och visumsanktioner mot specifika individer i det ryska ledarskiktet. Vetenskapssamhällets åtgärder måste ses som en del av denna breda sanktionspolitik. De totala effekterna av alla sanktioner förväntas bli avsevärda på sikt. Men följderna av de mer specifika sanktionerna mot vetenskapligt samarbete och utbyte är inte självklart positiva.

Vad talar då *för* att vetenskapssamhällets sanktioner har *god* verkan? På det symboliska planet kan restriktionerna demonstrera att en enad västlig front bildats mot den ryska aggressionen, vilket onekligen kan stärka fronten psykologiskt. Mer praktiskt kan restriktionerna från vetenskapssamhället också medverka till att förhindra att strategiska produkter inom exempelvis AI, medicin och elektronik når det ryska samhället, och därtill att kunskap inte förmedlas vidare om hur sådana produkter kan konstrueras och fabriceras.

De *skadliga verkningarna av restriktionerna* drabbar vetenskapen i sig genom att framstegen blir mindre om samverkan och utbyte över gränserna försvåras, särskilt inom sådana områden där den ryska forskningen eller dess potential är framstående. Hushållningen med forskare och idéer blir sämre genom sanktionerna, nyrekrytering och utbildning av nästa generations forskare och tekniker försvåras globalt sett.

En annan allvarlig konsekvens av att begränsa det vetenskapliga utbytet över gränserna är att utbytet har visat sig vara av stor betydelse när man vill lösa globala problem. Under det kalla kriget var det informella och det mer formella forskarutbytet, inte minst inom fysiken, med personliga kontakter mellan forskare och tekniker i USA och Sovjetunionen viktiga komponenter när traktaterna förhandlades fram mellan stormakterna om kärnvapenbegränsningar (icke-spridningsavtalet NPT (1968), anti-ballistiska missilavtalet ABM (1972), och avtalet om inter-

Prof. Dr Manuel Güdel (Wiens universitet), talar under IAU:s konferens i Wien 2018. Foto: IAU/M. Zamani.

mediära nukleära styrkor INF (1991)).² Det var i samverkan mellan vetenskap, diplomati och storpolitik som resultat kunde nås. Idag innebär restriktioner inom till exempel arktisk forskning och rymdforskning allvarliga hinder för forskning och gemensamma åtgärder för att komma till rätta med klimatproblemen.

Det internationella samarbetet i vetenskapen, trots pågående konflikter mellan länderna, har också lett till att ganska komplicerad "science diplomacy" utvecklats. Den första av de internationella vetenskapliga unionerna, Internationella Astronomiska Unionen (IAU) bildades 1919, hade redan från början inskrivet i sina stadgar att man skulle "underlätta relationerna mellan astronomer i olika länder där internationellt samarbete är nödvändigt eller nyttigt". I praktiken har astronomerna allt mer samarbetat över gränserna, forskare från länder på olika sidor i konflikter och krig har kunnat mötas vid internationella konferenser, och allt tätare samverkan har skett genom att man upprättat stora

2. Kasnyak, Olga: "How U.S.-Soviet Scientific and Technical Exchanges Helped End the Cold War", *American Diplomacy*, November 2019, /americandiplomacy.web.unc.edu/2019/11/how-u-s-soviet-scientific-and-technical-exchanges-helped-end-the-cold-war/, (åtkomst 20231212)

internationella observatorier, i regel med direkta statliga engagemang.³ Stora diplomatiska ansträngningar har emellanåt varit nödvändiga för att hålla samman IAU och andra samarbeten med representation från ömse sidor i internationella konflikter. Under Koreakriget lär IAU härigenom ha varit en av de få kanaler som stod öppna mellan regeringarna i Washington och Moskva och IAU:s sekretariat fick därför spela en viss diplomatisk roll.⁴

VAD KAN GÖRAS?

En uppenbar nödvändighet är att fullfölja och vidareutveckla stödprogram till ukrainska forskare och forskningsinstitutioner. Enligt en enkät från hösten 2023 har mer än 18 % av de ukrainska forskarna lämnat landet sedan den storskaliga invasionen. Av de som stannat kvar i landet har 15 % lämnat forskningen, 23,5 % förlorat viktiga data eller andra resurser för sin forskning och drygt 20 % utestängts från möjligheten att fysiskt nå sina forskningsinstitutioner.⁵

En annan angelägen uppgift är att börja överväga hur avbrutna kontakter med ryska och vitryska forskare ska återuppbas sedan konflikten väl bilagts. Detta kan komma att bli intrikat, och bland annat avhängigt av hur säkerhetsrestriktioner från båda sidor kan komma att begränsa rörlighet och samverkansmöjligheter. Till att börja med bör erfarenheter från motsvarande uppbyggnad av tillit och forskningssamarbete under det kalla krigets dagar samlas in och tas tillvara.

3. Mauduit, Jean-Christophe: "Open Skies Policies in Astronomy. The Growing Need for Diplomacy on the Final Frontier", *Science & Diplomacy* Vol. 6, No. 2 (Juni 2017), /sciencediplomacy.org/article/2017/open-skies-policies-in-astronomy, (åtkomst 20231212)
4. Om kriget i Ukraina uttrycker IAU (20220301), tillsammans med andra internationella astronomiorganisationer, "great concern concerning the events unfolding in Ukraine." Samtidigt som man uttalar sitt stöd till ukrainska kollegor betonar man sin "mission to promote and safeguard the science of astronomy in all its aspects ... through collaboration. We believe in free expression and free exchange of scientific ideas, and in peaceful collaboration at the global level."
5. de Rassenfosse, Gaëtan, et al.: "The Effects of War on Ukrainian Research", *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, artikel 856, (2023).

En viss koordinering av åtgärder och sanktioner mot Ryssland och Belarus från olika vetenskapliga organisationer förekommer, men ytterligare koordination bör övervägas, alltefter som konflikten utvecklas. Detta gäller även stödprogrammen till ukrainsk forskning.

Den nuvarande situationen har öppnat tillfällen att mer ingående studera och utvärdera sanktioners och bojkotters verkan på de regimer man vill påverka och på vetenskapen i stort. Dessa möjligheter bör tas till vara.

FRÅGOR

Ett antal ytterligare frågor måste ställas, diskuteras och om möjligt besvaras:

- Hur undviks "brain-drain" från Ukraina genom stödprogrammen till forskare i exil?
- I hur hög grad är bojkotterna och andra sanktioner från de vetenskapliga organisationerna politiskt initierade?
- Hur markerar vi att sanktionerna är "vetenskapssamhällets egna"? Behöver detta tydliggöras?
- Vad vinner/förlorar våra vetenskaper och våra samhällen på sanktionerna?
- Hur avväger vi på bästa sätt vetenskapens universalitet mot viljan att protestera och kraven på solidaritet?

ALLEA har medverkat med två konferenser kring Ukraina-konflikten och stödet till ukrainska forskare. Konferensrapporterna finns på nätet:

Conference on the Ukraine Crisis: Responses from the European Higher Education and Research Sectors, 15 June 2022, allea.org/portfolio-item/conference-on-the-ukraine-crisis-responses-from-the-european-higher-education-and-research-sectors/

One year of war in Ukraine: Exploring the Impact on the Science Sector and Supporting Initiatives, 4 August 2023, allea.org/2nd-ukraine-conference-report-published/

Frågor

Tatyana Turova Schmelling: Det måste bli fred mellan Ukraina och Ryssland. Har det varit några propåer om fred i de organisationer du talar om?

Bengt Gustafsson: I de vetenskapliga unionerna har det inte varit några diskussioner där det talas om fred. Men när det blir fred måste vi vara beredda att stå fast vid vår solidaritet och vi måste komma med pengar.

Erik Renström: Beredvilligheten att ställa upp med medel till ukrainska forskare och studenter har varit stor. Alla som velat ha hjälp har fått det. Det stora problemet har varit de ryska och belarusiska studenterna här. De möttes inte av sympati och några hade svårt att försörja sig. Hur ska vi långsiktigt förhålla oss till dem?

Bengt Gustafsson: Det är ett svårt problem. Även kortsiktigt. På min institution har vi både ukrainska och ryska gästforskare nu. Det är en mycket spänd stämning mellan dem.

Erik Moberg: Hur ser du på Manhattanprojektet?

Bengt Gustafsson: Fysikersamhället fick den frågan för långsiktig behandling. Pugwash blev ju ett resultat av detta. Man enades att försöka över gränserna bearbeta och åstadkomma kontakter som kunde föra framåt. Men det tog tid. Det är väl karakteristiskt för den här krisen att det går så fort.

Det gäller inte bara oss. Ryska forskare sitter i en rävsax. En ömsinethet om våra ryska kolleger måste till, hur det nu ska uttryckas.

Erik Moberg.

Erik Moberg: Projektet var ju så extremt hemligt. När man läser Laura Fermis självbiografi *Atoms in the Family* framgår det att hon inte visste vad som försiggick och vad hennes man sysslade med.

Bengt Gustafsson: Märkligt eftersom flera tusen personer var inblandade. Man lyckades ändå hålla det så hemligt att många blev överraskade när det användes. Det är mycket man fortfarande inte förstår om hur det gick till och vad som egentligen hände i Tyskland. Heisenberg, den fysikaliske ledaren av projektet, ger i sin självbiografi en ganska tveksam beskrivning av hur det hanterades.

Såg vi det komma? Rysslandsstudiernas utveckling över tiden

Katarina Engberg

Fil dr i freds- och konflikt-
studier, Master in Public
Administration, MPA

Först ett tack till arrangörerna för att jag får delta i detta spännande sammanhang. Det innebär för mig en återkomst till mitt Alma Mater. Här inledde jag i augusti 1970 mina universitetsstudier med ryska språket.

För min Mamma, med 6-årig folkskola och frustrerade drömmar om lärarinnestudier (sex nya halvsyskon skulle tas om hand), innebar detta att jag skulle få träda in genom pärleporten. Eller som hon sa: Nu är min fostrargärning fullbordad!

Sagt och gjort, jag tog tåget från Malmö och infann mig på angiven plats och tid på slaviska institutionen. Nu väntade jag bara på läraren och de andra deltagarna. Men klockan gick och efter tio minuter blev jag orolig att jag missuppfattat tid och plats. Jag gick ut och letade upp en person som informerade mig att, nej, det var inte någon missuppfattning, men på Lunds universitet tillämpar man dubbelkvart.

Nåväl, detta blev för mig inledningen på ett livslångt umgänge med det ryska språket och Sovjet/Rysslandsstudier. Skulle jag göra detta till min yrkesmässiga inriktning? Men nej, att studera

vem som stod var på Kreml-mausoleet i samband med 1:a majfirandet föreföll mig torftigt. Så studierna tog en annan väg, men kunskapen från Lunds slaviska institution har varit till nytta i hela mitt yrkesliv. Och nu återigen, tyvärr, på grund av den ryska storskaliga invasionen av Ukraina.

I kursplanen ingick en fempoängskurs i etniska minoriteter. I Tolstojs Kaukasusnoveller, framför allt ”Hadji Murat”, kunde jag läsa om den ryska koloniseringen av Kaukasus, för övrigt skildrad med stor empati för de folk som underkuvades. 1978 kom Helen Carrère d’Encausses bok *L’Empire éclaté* (Det splittrade imperiet, i fri översättning). Så den som ägnat sig åt studier av Ryssland vet att det handlar om ett landimperium från vilket folken flytt varje gång Ryssland/Sovjet försvagats. Ett folkens fängelse, med Lenins ord.

ÖVERRASKNING

Ändå kom Rysslands storskaliga invasion av Ukraina som en allmän överraskning. Framst vad gällde konfliktutvecklingen, men också avseende den historiska interaktionen mellan de östslaviska folken. Så varför var man så oförberedd? Kunskapen har ju funnits inom Akademien. Det finns många förklaringar till detta, varav flera har att göra med politiska beslut, en fråga jag ska återkomma till.

Men sett ur ett akademiskt perspektiv tror jag att en förklaring står att finna i Rysslandsstudiernas nedgång över tid, om man nu undantar den senaste utvecklingen efter Rysslands storskaliga invasion av Ukraina. Här några skäl som jag tänkte belysa i min framställning:

1. Det hade under en längre tid skett en nedgång i studierna av det ryska språket.
2. Sedan det kalla krigets slut hade det också skett en nedgång för Sovjet/Rysslandsstudier.
3. Områdesstudierna hade hamnat i skuggan av generiska studier av internationella relationer.

4. Avslutningsvis tänkte jag säga något om Akademien och framtiden för Rysslandsstudier.

Min presentation följer en tidslinje där jag blandar reflektioner över läget för Rysslandsstudierna på universiteten med några erfarenheter som statstjänsteperson, först i Försvarsmaktens Högkvarter och sedan i Regeringskansliet.

NEDGÅNG I STUDIER AV DET RYSKA SPRÅKET

Sovjetunionens sammanbrott 1991 ledde till en drastisk nedgång i studiet av det ryska språket, från 75 miljoner studenter 1990 till 28 miljoner 1918. Det totala antalet ryskspråkiga förutspåddes minska från 243 miljoner 2015 till 215 miljoner 2025.¹ Den storskaliga invasionen av Ukraina ledde på sina håll i västvärlden till en halvering av antalet studenter i ryska språket, samtidigt som intresset för de ukrainska och polska språken ökade.²

Antalet studenter i moderna språk har generellt sett minskat över tid, men nedgången för det ryska språket har varit särskilt dramatisk och nära förbunden med geopolitiska omvälvningar som Sovjetunionens upplösning och det kalla krigets slut.

NEDGÅNG FÖR SOVJET/RYSSLANDSTUDIER

Efter det andra världskrigets slut och den tilltagande antagonismen mellan Sovjetunionen och Väst utvecklades ett stort intresse för sovjetstudier och de med dem nära förbundna strategiska studierna. Utvecklingen var till stor del hotbildsstyrd och finansierad med anslag från försvarssektorn. Det gällde att förstå ”fienden”.

1. Number of Russian language learners worldwide halved since Soviet collapse. *The Moscow Times*. 28 November 2019. <https://www.themoscowtimes.com/2019/11/28/number-of-russian-language-learners-worldwide-halved-since-soviet-collapse-a68357>
2. Lem, Pola (2022). Fewer Students Study Russian. But in North America and Europe, more students are studying Ukrainian and Polish than in the past. United Kingdom: *Times Higher Education*. November 15. <https://www.insidehighered.com/news/2022/09/15/enrollment-russian-drops>

1979 fanns cirka 200 centrumbildningar för Sovjet- och östeuropastudier i USA och 70 i Västeuropa. Det kalla krigets slut 1991 ledde till att många av dessa centra upplöstes eller förtvinade på grund av minskad finansiering. Några fickor överlevde dock, exempelvis Harriman Institute, Columbia University, Russian and Eurasian Studies Centre, Oxford University.

I mitten av 90-talet befann jag mig på Försvarsmaktens Högkvarter. Vi noterade nedgången i den ryska försvarsförmågan, det fredliga tillbakadragandet av trupp både från Warszawapak-tens tidigare medlemmar och de nyligen fria baltiska staterna. Samtidigt kunde vi se att den ryska ekonomins fall bromsade upp i mitten av 90-talet och att situationen stabiliserades något. Från slutet av 90-talet arbetade jag i Försvarsdepartementet där hotbilden, liksom den nationella försvarsdimensionen, var under avveckling. I den amerikanska nationella säkerhetsstrategin från 2002 beskrevs Europa som "largely at peace" och USA kom i stället att fokusera på sitt "krig mot terrorn" i Mellan-östern. MUST:s omvärldsbedömning från 2002, ett viktigt underlag inför det då stundande försvarsbeslutet, gav uttryck för samma omvärldsanalys. Det nedbantade svenska försvaret fick en inriktning mot expeditionära styrkor i tjänst i fjärran land. Sverige skulle försvaras vid Hindukush. Dessa beslut föregicks dock av en intensiv, intern debatt i Försvarsdepartementet. Det fanns olika uppfattningar om hur Rysslands möjliga utveckling och den därav beroende hotbilden skulle kunna se ut. Dock fanns en politisk önskan att omfördela medel inom budgeten och en lockelse inom försvarssektorn att ge sig ut i internationell tjänst. Säkerhetsnirvana inträdde.³

3. Engberg, Katarina (2018). *När totalförsvaret föll samman. Dokumentation och analys av tankegodset bakom nedmonteringen av det svenska totalförsvaret 1999–2005*. Stockholm: Kungliga Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift. <https://kkrva.se/nar-totalforsvaret-foll-samman/>

OMRÅDESSTUDIER OCH INTERNATIONELLA RELATIONER

Nedgången för Sovjetstudier efter det kalla krigets slut utgör ett drastiskt exempel på en generell nedgång för områdesstudier till förmån för generiska statsvetenskapliga studier som internationella relationer, IR.

Hans Morgenthau's bok *Politics Among Nations* 1948 utgör en grundsten för IR, med sitt fokus på hierarki och maktrelationer. De senaste århundradenas europeiska krig utgör ofta den empiriska grunden för denna inriktning kallad "realism". Man kan för övrigt finna en återspeglning av maktbalanstänkandet i en del amerikanska statsvetenskapliga artiklar som under 10-talet beskrev Ukrainas kamp för att bevara sin suveränitet som potentiellt destabiliserande. Här fanns inte mycket förståelse för den instabilitet som buffertzoner mellan stormakter medför.

IR har sedan Morgenthau publicerade sin bok genomgått en utveckling där flera olika skolor samexisterar. Vanlig är dock tanken att teorierna har en universell tillämpning. Tillämpat på Ryssland och Kina under globaliseringsperioden innebar det exempelvis att man förutsatte en konvergens mellan samhällssystemen. Ryssland och Kina skulle utvecklas till marknadsekonomier och demokratier och efterhand bli mera som Väst.⁴

Statsvetenskapen har generellt sett utvecklats mot generiska, kvantitativa studier på bekostnad av det specifika och kvalitativa. Tillkomsten av "big data" lockar till regressionsanalys och metodutveckling. Det kan finnas en frestelse i att försöka överföra naturvetenskapernas metoder med tydliga experimentella resultat på samhällsvetenskaperna. Fastställandet av beroende och oberoende variabler läggs till grund för förment entydiga slutsatser och därpå baserad systemteori. Enligt min mening kan studiet av interaktionen mellan faktorer och undersökningen

4. Andrew Hurrell, Andrew (2020). *Why International Relations and Area Studies Need Each Other*. St Antony's International Review Vol. 16, No. 1 (August 2020). <https://www.jstor.org/stable/e27027784>

av kluster av observationer vara ett fruktbart sätt att söka ökad klarhet inom samhällsvetenskaperna.

Områdesstudierna har, stundtals med rätta, kritiserats för att utgöra ackumulerad empiri utan metodologi. Det har funnits ett ömsesidigt ointresse för interaktion mellan områdesstudier och internationella studier. Ett uppehållande av strikta ämnesgränser har också hämmat framväxten av tvärvetenskapliga perspektiv. Under 10-talet ökade dock intresset för komparativa regionala studier, till sin natur en tvärvetenskaplig verksamhet.⁵

RYSSLANDSSTUDIERNAS ÅTERKOMST

Rysslands annektering av Krim 2014 gav en kraftig impuls åt områdesstudier, men nu med ett tydligare tvärvetenskapligt perspektiv.⁶

I Sverige ledde den ryska annekteringen av delar av Georgien 2008 till ett återuppväckt intresse för Rysslandsstudier. I den forskningsproposition som lades fram 2008 beskrevs Ryssland och Mellan Östern som strategiska forskningsområden, SFO, och de tilldelades särskilda forskningsmedel. Centrum för Mellan-östernstudier, CMES, vid Lunds universitet prioriterades. Som en konsekvens bildades 2010 "Uppsala Centre for Russian and Eurasian Affairs", UCRS.

Under åren 2013–2017 satt jag i styrelsen för UCRS och noterade att inriktningen mot "excellens" och internationellt forskarhotell skedde på bekostnad av grundutbildning och kompetensförsörjning av det svenska samhället, något jag framförde vid

5. Petersson, Bo. 2015. *We Don't Do Area Studies: Reflections on the Development of the Genre of Research from a Political Science Perspective*. Association for the Study of EthnoGeoPolitics. <https://ethnogeopolitics.org/cms/volume-3-number-2-autumn-2015/>
Sara Figge Hussain (2020). *In Conversation with Timothy Colton and Meg Elizabeth Rithmire*. USA: Harvard University, Weatherhead for International Affairs, WCFA. https://wcfa.harvard.edu/publications/centerpiece/fall2020/feature_regions_cluster_leadership
6. Milutinović, Zoran, ed. (2019). *The rebirth of area studies: challenges for history, politics and international relations in the 21st century*. London, UK: I.B. Tauris.

[Damage to an apartment building in Kyiv, an explosion due to a hit by a military shell.] Foto: iStock.

våra sammanträden. I Regeringskansliet, och då särskilt Utrikes- och Försvarsdepartementen, rådde samtidigt brist på kompetens både vad gällde ryska språket och Rysslandskunskap.

2017 skrev ledande företrädare för svenska forskningsinstitut ett brev till Regeringen där man uttryckte sin oro över bristen på Rysslandskompetens. En utfrågning skedde i Riksdagen vilket ledde till en nysatsning. UCRS ombildades till Institutet för Rysslands- och Eurasienstudier, IRES, en permanent institution vid samhällsvetenskapliga fakulteten. 2018 inrättades ett Mastersprogram i Rysslands- och Euroasienstudier.

Vad jag förstår upplevs forskningsmiljön vid IRES som stimulerande med en bra dynamik av gästforskare. Dock har svenska

forskare svårighet att kvalificera sig för lektorat då de ofta anses alltför juniora i jämförelse med den internationella konkurrensen. Måhända en effekt av den under långt tid eftersatta grundutbildningen? Rysslandsstudierna har dock fortsatta svårigheter att erhålla forskningsmedel från relevanta forskningsfonder som premierar etablerade institutioner med tydlig ämnesinriktning och betoning på metodutveckling. EU:s forskningsprogram har visat sig lättare att bearbeta.

2020 anslog Utrikesdepartementet medel till Utrikespolitiska Institutet för skapandet av ett nytt Centrum för Östeuropastudier, SCEEUS, med tydlig policyinriktning till stöd för Regeringskansliet.

Så, sammanfattningsvis, varför var vi oförberedda den 24 februari 2022? Skälen till detta är, som jag försökt visa, komplexa och ibland av politisk natur. Men om jag fokuserar på universitetet är här några faktorer av betydelse:

- De moderna språken, inklusive ryskan, hade genomgått en nedgång under en längre tid. Intresset för det ryska språket har varit tydligt kopplat till omvärldsutvecklingen och störtök efter Rysslands storskaliga invasion av Ukraina.
- Områdesstudierna hade generellt sett genomgått en nedgång. Sovjet/Rysslandsstudiernas öde har varit kopplade till hotbildsuppfattningar och därmed politiska beslut. Med det kalla krigets slut minskade intresset för Rysslandsstudier drastiskt.
- Inom statsvetenskapen, däri internationella relationer, hade utvecklingen gått mot generiska, kvantitativa studier på det specifika och kvalitativa bekostnad.

AKADEMIEN OCH FRAMTIDEN FÖR RYSSLANDSSTUDIER

I min framställning har jag försökt beskriva Sovjet- och Rysslandsstudiernas nedgång sedan det kalla krigets slut. Om jag idag går in på Hedengrens bokhandel i Stockholm möts jag av en flod av Rysslandslitteratur, en del ny, annat nyttgävor av äldre titlar. Samtidigt har man på sina håll i de internationella akademiernas blivit aktivister och vill rensa ut Dostojevskij och Tolstoj från bokhyllorna. För forskarna på området är den naturliga kontakten med forskningsmiljöerna i Ryssland nu strakt begränsade eller rent av avbrutna.

Ryssland utgör det sista oreformerade europeiska imperiet, en verklighet vi européer kommer att få leva med under övermålad framtid. Så hur ska vi i denna anspända och frenetiska stämning kunna bidra till bättre Rysslandskunskaper för framtida användning?

Här några förslag:

- Stadigt förankrade akademiska Rysslandsstudier minskar risken för konjunkturbetonade berg- och dalbanor.
- Detta förutsätter i sin tur välfinansierade grund-, graduering- och forskningsstudier.
- Gransknings- och finansieringspaneler bör innehålla representanter från områdesstudier samt tillämpa tvärvetenskapligt perspektiv.
- De svenska miljöerna är små och samarbetet mellan universitetet bör befrämjas. Kanske dags att skapa en svensk Forskarskola för Rysslandsstudier, en "Graduate School for Russia Studies"?

Frågor

Erik Moberg: Jag vill ta upp en fråga som intresserar mig mycket men som sällan diskuteras i radio eller TV. Sett till världshistorien så är diktatorsyrket ett av de farligaste som finns. Min fråga nu gäller Putin och om det föreligger hot mot honom. Sådant är ju alltid dolt ända tills det händer något. Det skulle vara intressant om du som expert kan säga något om hur du uppfattar riskerna för Putin i dagens Ryssland. Hur farligt lever han?

Katarina Engberg: Han omger sig med stark säkerhet, pansarfordon och annat. Vi såg ju hur ängslig han var för covid. Han var isolerad och rädd för att träffa människor. Så detta är en person som känner sig hotad i olika avseenden. Jag har dock ingen kunskap om att det skulle föreligga ett akut hot inifrån mot honom.

Man ska inte vara så fixerad vid personen Putin precis som man inte borde varit fixerad vid personen Trump tidigare. Om man ser Putin som representant för ett misslyckat demokratiseringsförsök i Ryssland så är det lättare att förstå vad som händer. Det har bara varit två demokratiska genombrott i Ryssland. Ett 1917 på våren som gick under. Det andra försöket var med Gorbatsjov 1985 och den öppning som kom med honom. Det stöp på 90-talet. Man testade och misslyckades med olika styrformer, men kunde inte hantera den här utvecklingen.

Det är Rysslands problem, att man inte har institutioner som kan ta hand om sådana omvälvningar. Det feodala arvet i Ryssland är tungt. Privatiserar man statliga egendomar så tar oligarkerna över. När man testat och misslyckats med olika styrformer för att ta reda på vad den här kraften med demokratiseringsförsök innebar så hamnade det hos underrättelse-

tjänsten som ju är det ryska systemets ryggrad. Och Putin är ju en representant för den typen av styrsystem. Om han försvinner kommer någon annan att ta över. **Det är Rysslands problem** och den situationen kommer vi att få leva med. Jag ser inga radikala förändringar. Det är ju ett fattigdomsbevis för Ryssland. Stor tragedi för Ukraina men också för Ryssland att man är på väg ner i ett djupt mörkt hål med sitt samhälle.

Eva Haettner Aurelius: Apropå att poola resurser: skulle vi inte kunna poola svenskspråkiga områdesstudier med Finland som ju har stora och djupa kunskaper om Ryssland?

Katarina Engberg: Jo, det vore nog en bra idé att hitta en lite större plattform för detta.

Torbjörn Frejd: Jag är lite förvånad att vi blev så överraskade av invasionen. Vi hade ju sett minst ett år i förväg att Ryssland bunkrade upp stora styrkor vid gränsen mot Ukraina. Stämmer det att vi blev underrättade om att Ryssland hade stora styrkor i närheten långt innan något skedde?

Torbjörn
Frejd. ???

Johan Richter.

Katarina Engberg: Det stämmer. Vi hade ju Georgien 2008 och Donbass 2014. Vi skulle kanske ha reagerat hårdare. Den reaktionära och imperialistiska utvecklingen hade ju varit på gång en längre tid. Den interna repressionen riktades inte bara mot oppositionen utan även mot etniska minoriteter som successivt fräntas sina rättigheter. Alla tecken var negativa. Men det var svårt att föreställa sig att Ryssland skulle invadera. Vi hade ju levt 30 år med fred. En gyllene period efter kalla krigets slut. Vi ville inte föreställa oss att något så hemskt skulle kunna hända. Att 78 år skulle bli en mellankrigsperiod i europeisk historia.

Johan Richter: Hur ser du på risken att Ryssland tar till kärnvapen om Ukraina når framgångar? Och Ryssland trängs tillbaka ännu mer.

Katarina Engberg: Risken finns men jag tror den är liten. Kanske om ryskt territorium skulle angripas, eller om något skulle hända på Krim, att det skulle uppstå osäkerhet för de ryska

styrkorna där. Det skulle vara svårt för Putin att förklara. Att han tvingas retirera i Donbass kan han alltid förklara. Taktiska kärnvapen är svåra att använda. Riskerna är stora och det blir spridning av radioaktivt stoff. Nato har ju signalerat att det skulle bli en kraftig reaktion som svar. Inte med kärnvapen men med kraftfulla konventionella vapen för att utplåna en del av den ryska militära förmågan, Svartahavsflottan till exempel. Kina har ju också varnat Putin för kärnvapenretoriken.

Erik Moberg: Det här kriget har ju gått mycket sämre för Ryssland än vad Putin väntat. Det finns en omfattande opposition inne i Ryssland. Ungdomar i vapenför ålder flyr över gränserna.

Kristina Sundquist: Alla stora imperier faller. Romerska imperiet, arabiska kalifatet, ottomanska riket. Vad tror du om det? När och hur tror du det ryska imperiet faller?

Katarina Engberg: Det är ett problem. Rysslands makt över Sibirien håller på att försvagas. Andra krafter kommer till. Permafrosten håller på att töa i norra Ryssland och det kommer att ställa till enorma problem. Men samtidigt har det ryska folket en uthållighet som vi inte är vana vid. De har varit med om många krig och stor oreda internt. Kanske tycker härskarna att de kan slösa med resurser och med människor. Har inte riktigt drabbat de unga i Petersburg och Moskva. Ryssland förlorade ju 25 miljoner människor i andra världskriget. Jag tror inte att detta känns riktigt. De håller huvudet nere. Vi ska inte underskatta deras förmåga.

Man kan aldrig förbereda sig för specifika kriser. Det gäller att testa sin struktur för att prova sin motståndsförmåga och hitta det som är gemensamt. Man ska ha en bra tillit. Universitetet kan bidra med att bygga upp rysslandskunskap.

Är Kinas kommunistparti ett hot?

Ola Wong
Journalist

Är Kommunistpartiets Kina ett hot? Folkrepubliken har trots allt inte varit i krig på över 40 år av fredlig framväxt och ekonomisk reformpolitik. Efter att ha stängt sig under nästan tre år av ”nollcovid” välkomnar nu landet återigen utlänningarnas bolag. Den 15 mars 2023 lanserade Xi Jinping det som man kallar ett initiativ för en Global civilisation, eller som partitabloiden Global Times skämtsamt skriver: Xivilisation, efter den store ledaren. Folkrepubliken har trots allt inte varit i krig på över 40 år av fredlig framväxt och ekonomisk reformpolitik. Efter att ha stängt sig under nästan tre år av ”nollcovid” välkomnar landet nu återigen utlänningarnas bolag. Samtidigt har man mäklat fred i Mellanöstern mellan Iran och Saudiarabien.

Att återförena Taiwan är ju något som kinesiska ledare tar upp varje år på sina möten, och det är alltid det som får högst applåd på Folkkongressen, *What's new* liksom? Har man inte också lanserat ett globalt säkerhetsinitiativ och säger att: Fred och utveckling är mänsklighetens gemensamma mål! Liksom: Demo-

krati och Frihet. Visst har Peking det. Kina skickar inte en massa tunga vapen till kriget i Ukraina. Att bygga en multipolär värld, där USA inte bestämmer allt, är något som Peking vill, och som trots allt något många i Europa också vill, för att inte tala om länderna i det globala syd.

Finns det egentligen något att vara rädd för?

Hur många här känner till Godwins lag?

Godwins lag säger att den som jämför något med Hitlertyskland har automatiskt förlorat diskussionen eftersom den jämförelsen aldrig är relevant. Så fort någon jämför något fenomen med nazistregimen så är det en signal på att debatten spårat ur och bör stängas ner. Så vi får se om vi kan hålla talet utan att falla för Godwins lag.

En lärdom från andra världskriget är att krig kommer inte ur ingenting. Krig blir till i en idévärld där följande faktorer visat sig vara farliga:

- Revanschism – landet har varit förnedrat och nu ska äran återupprättas.
- Führerprinzip – makten koncentreras till en ledare. Personkult uppstår.
- Totalitarism. Regimen ser nationen som en organism.
- Ett folk, ett land en ledare ska förenas med ledarens tankar om att föra nationen till en globalt dominerande roll.
- Chauvinism: den egna rasen/nationen anses överlägsen.
- Minoriteter och alla som stöts ut från folkkroppen för stunden kan förföljas grymt och godtyckligt.
- Rättsosäkerhet råder – lagen är ett vapen i regimen händer. Det gäller även synen på internationell rätt – som godtyckligt kan avfärdas som en produkt av de stater som förnedrade en.
- Militarism – militären och militära ideal och estetik hyllas och det civila samhället och företag får i uppdrag att tjäna den snabba militära upprustningen.

- Ideologi: Extrem nationalism och socialism, eller en kombination av de två orden råder. Individens frihet, mänskliga rättigheter och demokrati upplevs som existentiella hot.
- Propaganda omsluter invånarna från vaggan till graven. Innan kriget bryter ut ägnar den årtal åt att förbereda folk för våld och hat mot den utländske fienden för stunden. Propagandan överväldigar invånarna till att bli apatiska eller fanatiska. Sanningen är något staten avgör för stunden.
- Risktagande – den ofelbara ledaren har visat sig vara beredd att ta stora risker och använda brutala metoder för att uppnå sina mål.
- Territoriell expansion – landet är inte nöjt med nuvarande gränser och kräver att de ska ändras, med hänvisning till historiska anspråk och landets ökade styrka som kräver *Lebensraum*. När omvärlden gör eftergifter kommer snabbt nya krav, nygamla oförrätter som ska hämnas.

Allt detta sker i en miljö där man upplever sig omgiven och instängd av gamla stormakter på deklarerade gränser. Det egna slutna systemet upplevs som en trygg bastion i en gränslös kapitalistisk värld som skakas av upprepade ekonomiska kriser.

Detta är naturligtvis en beskrivning av Folkrepubliken Kina idag. Men, om man säger så här: vi har sett det här förut i ... ja.

Min poäng med den här utläggningen är att de här faktorerna inte kommer att ändras genom ett utspel hit eller dit. Allt det där som vi i medierna älskar att hetsa upp oss över och analysera. Dessa faktorer påverkas inte heller om omvärlden viker sig dubbel för att inte provocera Xi.

Generationer av kinesiska skolbarn har fått lära sig att aldrig glömma nationens förödmjukelse och att Taiwan ska tas hem. Konfliktthotet kommer att finnas åtminstone så länge som Xi Jin-

Xi Jinping.
Foto: Dati Bendo.

ping leder landet. Vi pratar sällan om ideologi för det är svårt att mäta och sätta i en graf för att på så sätt verka vetenskaplig. Men ideologi spelar roll. Från vår synpunkt kanske inte det verkar rationellt att agera på ett sätt som kan starta krig, men har man de här ideologiska glasögonen är det en annan fråga.

Kina styrs av ett djupt ideologiskt parti som styrs av en djupt ideologiskt driven ledare. Man bör lyssna på honom. Lyssnar man på honom är det helt klart att svaret på frågan är: Ja, Kinas Kommunistparti (KKP) är ett hot mot fred, frihet och demokrati i världen.

ÅTERFÖDELSEN

Kineserna lever i Xi Jinpings era, som började på partikongressen 2017. Han ska leda landet mot *Den kinesiska nationens stora återfödelse*, som ska vara klar till 2049, hundra år efter Mao Zedong utropade Folkrepubliken Kina. Då ska Kina vara centralt i världen igen, ekonomiskt, militärt, teknologiskt, kulturellt. Och man ska ha tagit Taiwan. Den nationella Återfödelsen ska bli verklig "genom en stor kamp" (som beskrivs som en reningsprocess).

En ny världsordning, en global ödesgemenskap, ska ersätta den USA upprättade efter andra världskriget.

Xi har gjort klart att näringslivet måste tjäna Kinas militära och strategiska målsättningar och har låtit upprätta particeller i bolagen. Så för att vara tydlig: om ett kinesiskt bolag eller forskningsinstitution är börsnoterat eller påstås ha privat ägande spelar ingen roll, de är inte fristående från partiet ändå. De måste tjäna partiets intressen och målsättningar och sätta lojalitet till partiet först.

HISTORISKT UPPDRAG

Det kommer signaler att den kamp Kina förbereder sig på rör sig om ett krig och Xi har varnat för kommande stormar och uppmanat armén att förbereda sig och "våga slåss". Han pratar inte längre om fred och utveckling som tidens trend, han pratar om snabb upprustning av kärnvapenstyrkorna.

Xi betraktar sig som en man med ett historiskt uppdrag, och världen har blivit farligare.

Det är viktigt att förstå att Kina har samma syn på fred som Ryssland. Det betyder att i partiets ögon kan inte Kina starta krig.

Aggression beror alltid på att man är offer för onda utländska krafter. I Kina känner många sig hotade av ett fientligt Väst som tvingar Kina att attackera Taiwan. En farlig tro att krig är oundvikligt uppmuntras.

Xi Jinping kan med trovärdighet därför hävda att "Kinas utveckling är inget hot mot något land" eftersom Kina bara slåss för sådant som man säger är Kina eller kinesiska säkerhetsintressen.

Det är med samma logik som Kinas försvarsminister säger att Putins Ryssland är en kraft för fred i världen.

Om och när det blir krig om Taiwan eller annat ställe så är det mycket sannolikt Kommunistpartiet som kommer att hålla i taktpinnen, med förbehåll för att det kan ske någon incident eller missförstånd som spårar ur. Det finns många scenarier för vad som kan gå snett och tända gnistan. Men det är riskfaktorerna för krig som jag berättat om här uppe som driver utvecklingen.

HUR SER PARTIET PÅ FRAMTIDEN?

2020 presenterade Kommunistpartiet en färdplan 15 år fram i tiden för landet. Kina år 2035 ska då i stort sett ha blivit vad det kallar för ett modernt socialistiskt land, en global ledare inom innovation som är grönare, renare och jämlikare. Militärens modernisering ska i stort sett vara klar.

Xi har under sin tid vid makten lett en våldsam upprustning och omfattande reformarbete av försvaret, från en korrupt och otränad landbaserad styrka har han skapat en lojal och teknologiskt avancerad partiarme med världens största flotta. I simulerade krigsspel om Taiwan har Kina börjat vinna mot USA.

Till 2035 vill partiet nästan fördubbla medelklassens storlek. Inkomster kommer att vara jämnare fördelade, och landet ha nått en utvecklingsnivå i klass med dagens Sydkorea. Den långa tidshorisonten antyder att Xi planerar att vara kvar vid makten 2035. Han kommer då att vara 82 år gammal. Men det är svårt att uppnå de här målen om du blir otålig och startar ett katastrofalt krig med USA.

Men å andra sidan: Putin såg nog framför sig en promenadseger och ett passivt Väst den 24 februari i fjol. Åldrande diktatorer som omger sig med ja-sägare får inte alltid rätt i sina analyser.

Kinesiska diplomater upprepar allt oftare frasen ”förändringar vars like inte har setts på ett århundrade”. Den tros syfta på det partiet ser som den liberala demokratins och kapitalismens kris och som tog fart i samband med finanskrisen 2008.

Det var det Xi sade till Putin när de träffades i Moskva i mars: ”Just nu ser vi förändringar vars like inte har setts på 100 år – och det är vi två som driver de förändringarna tillsammans”.

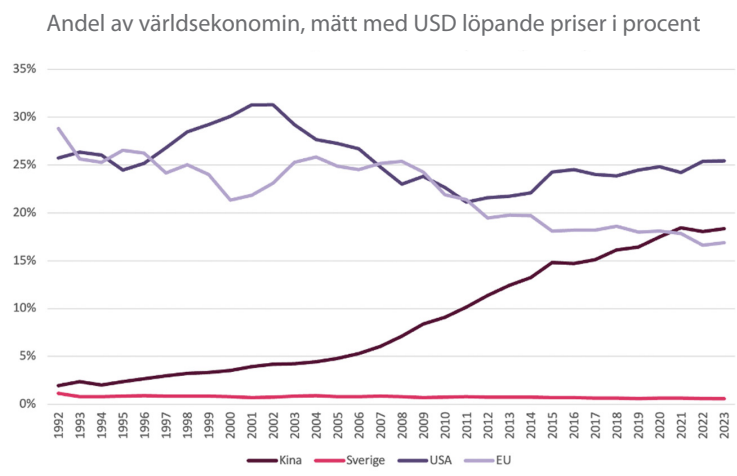
Partiet är övertygat om att Väst är på dekis och därför inte kommer att våga utmana Kina militärt.

Världen är i kaos och väntar på en ny ordning. Då finns det utrymme att agera modigt och kraftfullt, och tjänstemän på alla nivåer överträffar varandra i att brösta upp sig. Anledningen till det självförtroendet kan visas i Figur 1.

Sedan murens fall har Kinas andel av världsekonomin ökat kraftigt och är nu närmare en femtedel, EU:s andel har samtidigt stagnerat kraftigt, medan USA upprätthåller sin position rätt hyfsat. Hur ser det ut för framtiden? Är inte Kina dömt att stagnera på grund av demografin, åldrande befolkning och ett entreprenörskrossande styre? Nja, det finns ju även faktorer som talar för partiet.

Den australienska tankesmedjan ASPI har gjort ett index kallat *Critical Technology Tracker* som följer 44 avgörande framtidsteknologier. De fann att Kina leder i 37 av dessa vad gäller forskning med stort genomslag räknat i citeringar, i fält som rymd, robotik, batterier.

Stämmer det så har Kina lagt grunden för att uppnå sitt mål att leda världen i teknologisk utveckling – den som dominerar framtidens teknologier dominerar även framtiden militärt och kan böja omvärlden efter sin vilja. USA ser nu ett kort tidsfönster då **det** kan pressa tillbaka Kinas teknologiska utveckling.

Figur 1. Kina har kraftigt ökat sin andel av världsekonomin, USA har upprätthållit sin position hyfsat väl medan Europas kurva går ner. Grafik: Kunskapsverket.

Technology	Lead country	Technology monopoly risk
Advanced materials and manufacturing		
1. Nanoscale materials and manufacturing	China	high
2. Coatings	China	high
3. Smart materials	China	medium
4. Advanced composite materials	China	medium
5. Novel metamaterials	China	medium
6. High-specification machining processes	China	medium
7. Advanced explosives and energetic materials	China	medium
8. Critical minerals extraction and processing	China	low
9. Advanced magnets and superconductors	China	low
10. Advanced protection	China	low
11. Continuous flow chemical synthesis	China	low
12. Additive manufacturing (incl. 3D printing)	China	low
Artificial intelligence, computing and communications		
13. Advanced radiofrequency communications (incl. 5G and 6G)	China	high
14. Advanced optical communications	China	medium
15. Artificial intelligence (AI) algorithms and hardware accelerators	China	medium
16. Distributed ledgers	China	medium
17. Advanced data analytics	China	medium
18. Machine learning (incl. neural networks and deep learning)	China	low
19. Protective cybersecurity technologies	China	low
20. High performance computing	USA	low
21. Advanced integrated circuit design and fabrication	USA	low
22. Natural language processing (incl. speech and text recognition and analysis)	USA	low
Energy and environment		
23. Hydrogen and ammonia for power	China	high
24. Supercapacitors	China	high
25. Electric batteries	China	high
26. Photovoltaics	China	medium
27. Nuclear waste management and recycling	China	medium
28. Directed energy technologies	China	medium
29. Biofuels	China	low
30. Nuclear energy	China	low
Quantum		
31. Quantum computing	USA	medium
32. Post-quantum cryptography	China	low
33. Quantum communications (incl. quantum key distribution)	China	low
34. Quantum sensors	China	low
Biotechnology, gene technology and vaccines		
35. Synthetic biology	China	high
36. Biological manufacturing	China	medium
37. Vaccines and medical countermeasures	USA	medium
Sensing, timing and navigation		
38. Photonic sensors	China	high
Defence, space, robotics and transportation		
39. Advanced aircraft engines (incl. hypersonics)	China	medium
40. Drones, swarming and collaborative robots	China	medium
41. Small satellites	USA	low
42. Autonomous systems operation technology	China	low
43. Advanced robotics	China	low
44. Space launch systems	USA	low

Tabell 1. Det vi ser med rött här är områden där Kina leder. Kina lägger grunden för att nå målet att bli en världsledande supermakt inom vetenskap och teknik. Källa: "The global race for future power" från tankesmedjan Aspi.

TECHKRIGET

Det är därför vi ser techkriget – där USA inför exportrestriktioner, subventioner till egna bolag, uppbyggnad av produktion av avancerade halvledare i USA och försök att trycka tillbaka bolag som Huawei.

Xi Jinping driver en egen variant av självförsörjningspolitik som kallas *dual circulation*, dubbla omloppspolitiken. Den går ut på att göra landet självförsörjande: på teknologi, mat och råvaror, *samtidigt* som man ökar omvärldens beroende av Kina. Om USA och Europa är beroende av Kinas varor och tjänster för att deras samhällen ska fungera kommer Väst inte våga agera om Peking slår till mot till exempel Taiwan. Ju mer beroende Väst är av Kina och ju mindre beroende Kina är av Väst desto mer ökar därför risken för konflikt.

Det Xi driver är en fortsättning på Maos självförsörjningspolitik, men arbetet accelereras av USA:s exportkontroller. Risken för konflikt kan öka när Kina trycker på för att komma förbi USA:s *chipskrig*, samtidigt som Kina närmar sig eller går förbi USA teknologiskt.

Det är därför ett högst troligt scenario att relationen med Väst, i synnerhet USA, kommer att fortsätta vara dålig under överskådlig tid.

SÅ VAD VILL KINA?

Den traditionella idén i Kina är att kejsaren styr *tianxia*, allt under himlen. Vasallstater och deras folk var underordnade kejsaren och skickade tribut. Det traumatiska mötet med Väst och moderniteten ledde till att Kina omvandlades till en nationalstat. Men *tianxia*-idén, med sin vision om en hierarkisk världsordning med Kina i mitten, har fått ett intellektuellt uppsving på senare år.

Man pratar om en *tianxia*-ideologi, ett koncept för en ny och bättre Kinacentrerad, *sinocentrisk*, världsordning. Denna tanke-skola växte fram under 90-talet, påverkad av USA-kritiska post-koloniala tänkare som Edward Said och Antonio Negri. Det är

en form av nationalism förklädd till globalism, som kommer till uttryck i partifraser som ”mänsklighetens ödesgemenskap”.

Kina har enligt denna nygamla ideologi ett *tianming*, öde bestämt från himlen, att leda den mänskliga familjen. Xi Jinping blir världens fadersfigur, en välvillig patriark snarare än en amerikansk världspolis. Sidenvägsinitiativet, Belt and Road-initiative – som täcker jorden med kinesiska investeringar och beroendeförhållanden – är en konkret manifestation av tankegångarna.

GRÄL OM GRÄNSER

Kinesiska nationalister anser att landets nuvarande gränser är resultatet av orättvisa gränsdragningar som skedde under landets svaghetstid.

När Kommunistpartiet tog över Kina var däremot landet fattigt och krigshärjat och i behov av internationellt erkännande och stöd från Sovjet. Den nya regimen ärvde stora anspråk på territorium som tillhört den sista kejsardynastin, Qing, när den var som störst. Peking har löst 17 av de territoriella dispyter man har varit involverat i sedan 1949, ofta genom att Kina gjort eftergifter. De största landeftergifterna har gått till Moskva. De territoriella anspråk som återstår är tätt knutna till landets prestige. Peking har målat in sig i ett hörn. Det är svårt att göra eftergifter utan att framstå som svikare av ett historiskt uppdrag att återupprätta Kinas ära.

Kina har aktiva gränsdispyter med bland annat Japan, Vietnam, Filippinerna, Malaysia och Taiwan. Vad gäller Indien gör Kina gör anspråk på nästan hela delstaten Arunachal Pradesh, som i Kina kallas Sydtibet, ett område dubbelt så stort som Danmark, medan Indien har anspråk på mindre områden i Kina.

Kina pressar hela tiden på med en serieproduktion av vredesutbrott; en salamitaktik som kan vara krigshot, bojkotter, bygge av konstgjorda öar på omtvistat territorium, och så vidare.

PEKING OCH MOSKVA SAMARBETAR

Ett undantag från det här mönstret av dåliga grannrelationer är att partiet löste gränsdispyten med Ryssland redan under president Hu Jintaos tid. Därmed kan de gamla ärkefienderna Kina och Ryssland samarbeta rygg mot rygg mot USA. Men i det långa loppet är det mest hat mot Väst och det man ser som Västvärldens ”andliga gift” som förenar Moskva och Peking. Kina har en historisk oplockad gås med Ryssland där ställen som Vladivostok fortfarande har kvar sina gamla kinesiska namn på kinesiska kartor. Putin och Xi försöker skapa en ny världsordning där begrepp som demokrati och mänskliga rättigheter töms på innehåll och får betyda statens rätt till ekonomisk utveckling. Men det som främst präglar Pekings politik, även mot Ryssland, är att ta tillvara landets egna intressen.

Att väst slår sig trött i Ukraina och Ryssland blir mer beroende av Kina passar Peking rätt bra.

För Kina innebär det något nytt att man nu pratar om att respektera länders ”legitima säkerhetsintressen”, exempelvis de som Ryssland har mot Ukraina. Den frasen är även en del av Xi Jinpings globala säkerhetsinitiativ. Det betyder att stormakter ska ha rätt till intresseområden, där de kan bestämma över svagare stater. Det rimmar också väl med den traditionella *tianxia*-idéen om Kina.

Kinas Kommunistparti har vad man kallar *kärnintressen*. Dessa har en väldigt vid definition. I ett tal i mars 2023 sa Xi att landets militära styrkor ska bilda en kinesisk mur av stål för att säkra landets utvecklingsintressen. Till säkerhetsintressen räknas etniska kineser, kinesiska investeringar utomlands, landets politiska system och ekonomiska utveckling. Även Arktis på vår bakgård är ett kinesiskt säkerhetsintresse,

Kina betraktar sig sedan ett antal år som en när-arktisk stat med berättigade anspråk på regionens resurser.

TAIWAN ÄR KVAR

Taiwan är den sista ouppklarade affären från det stora kinesiska inbördeskriget. I partiets historieskrivning kan inte Xi mäta sig med Mao Zedong så länge han inte slutfört inbördeskriget.

Insatserna kunde inte vara högre. Taiwan producerar över 60 procent av världens halvledare och över 90 procent av den mest avancerade typen av halvledare. Taiwans **datachips** behövs för att styra all datortrafik och allt flöde av elektrisk ström till i stort sett alla våra apparater: mobiltelefon, dator, internet, bil, och så vidare. Om de fabrikerna går upp i rök så golvas världsekonomin.

Man kallar det Taiwans ”kiselsköld”, som ska fungera som en typ av självmordsbälte som ska avskräcka Kina och tvinga omvärlden att hjälpa Taiwan. Om USA griper in hotar ett nytt världskrig. Om USA inte griper in är det ett dräpslag för den världsordning som rått sedan andra världskriget.

Xi har liksom tidigare ledare sagt att han vill ha en ”fredlig återförening”. Det är något som folket på Taiwan häftigt motsätter sig. Men Xi har också gjort klart att han inte nöjer sig med status quo och tänker inte göra som sina företrädare och skjuta Taiwan-frågan framför sig.

Man har också under ett antal år nu haft en nostalgisk kampanj med kulturpropaganda och filmer om koreakriget till folket, där budskapet är att även det gamla fattiga Kina kunde besegra USA. Under majhelgen blev det biosuccé för filmen *Chang-kong Zhiwang* (Born to fly) som visar hur kinesiska testpiloter slår USA:s top guns.

Så för att sammanfatta budskapen från partiet som har kommit i flera år nu: förbered er för att kunna utkämpa krig, vi rustar oss och gör oss självförsörjande, USA kan besegras.

Vad händer om Kina tar Taiwan? Ja, Kina har ju en lång lista över oförrätter att gå vidare på med större energi, och en värld att förändra.

Kina rapporteras ha som mål att till år 2027 ha utvecklat förmåga att kunna tvinga Taiwans ledning till att förhandla på Pekings villkor.

Men tidtabeller är som bäst spekulationer.

SCENARIER FÖR KONFLIKT

En blockad av Taiwan betraktas av många som mer trolig än en fullskalig invasion, det var det Kina övade på när Nancy Pelosi besökte Taiwan förra året. Plus cyberattacker, missilangrepp, gräzonskrigföring och erövring av Taiwans avlägsna öar.

Vad skulle de ekonomiska konsekvenserna bli av en blockad av Taiwan?

Det skulle få en omedelbar chockverkan på världsekonomin och effekterna skulle vara svåra att reversera, enligt en studie av Rhodium Group.

Lågt räknat skulle det leda till störningar motsvarande 2 000 miljarder dollar, och då räknar man inte in kostnader för internationella motåtgärder och andra sidoeffekter.

Orsaken är främst naturligtvis de berömda halvledarna.

En blockad skulle innebära att världen skulle få brist på kritiska varor, allt från sjukvårdsprodukter, jordbruk och gruvindustri, länder med stor bildindustri skulle drabbas hårt.

Det är i det ljuset man kan fundera över att näringsdepartementet godkände att två svenska spjutspetsföretag som gör halvledare med militärt användbar teknik såldes till Kina, enligt en rapport från 2019. Vi européer har i frihandels namn gjort oss skyddslösa. Nu säger EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen att den centrala delen för Europas framtida Kina-strategi måste vara de-risking, minska risker. Bättre sent än aldrig. Men för att de orden ska leda till ökad säkerhet så krävs det att de-risking inte blir lika med att fortsätta som förut.

VAD BÖR SVERIGE GÖRA?

Jag menar att länder som Sverige i Xi Jinpings era behöver göra upp med en politisk doktrin och felanalyser som blivit en skadlig dogm bland våra eliter. Det gäller:

1. Tron att frihandel och ömsesidiga beroenden skapar fred. *Wandel durch handel*, som Merkel sa. Det fungerade inte för Putin och det gör det inte för Kina. Däremot gör det Europa beroende av Führerstater.
2. Tron att statsstöd, subventioner och skyddade marknader inte fungerar. Kina har bevisat motsatsen.
3. Tron att Kina inte kan vara innovativt. Väst har alldeles för länge förlitat sig på övertygelsen om att innovation bara kan ske i fria marknader i miljöer av tankefrihet finansierade av riskkapital och entreprenörer. Det stämmer inte riktigt.
4. Tron att demografi och kraven från en växande medelklass gör att Kommunistpartiet är dömt att inte lyckas. Visst Kina kan stagnera, det kan ske sociala problem. Men partiet har även starka kort.

BLIR DET KRIG OM TAIWAN?

Nej, åtminstone troligen inte i närtid (det närmsta halvåret). Peking verkar fortfarande luta åt att vilja ta Taiwan fredligt men vill ha möjlighet att kunna ta det med militära medel.

Men det är en osäker prognos och det kommer att vara ett farligt årtionde. I vilket fall så bör man lyssna på Xi Jinping. Hans budskap är att landet ska göra sig redo för krig och minska beroendet till omvärlden.

För att hantera denna nya värld behöver länder som Sverige ändra sitt sätt att tänka, och göra upp med några heliga kor som i likhet med alliansfriheten kan sägas ha tjänat oss väl, men nu har blivit en fara för oss.

Frågor

Sven Jönsson: Jag tillhör en generation som **skrämdes mycket** för den kinesiska och hela den östasiatiska befolkningsutvecklingen. Vi uppfostrades av Georg Borgström och andra att tro att kineserna skulle översvämma hela världen. Men så kom ettbarnspolitiken som uppenbarligen var ett sätt att tackla krisen. Nu har man släppt den men det visar sig att kineserna trots det inte fortplantar sig på det sättet att man får en jämn befolkningspyramid utan att man ganska snart kommer att uppleva en demografisk kris med en starkt åldrande befolkning. Den produktiva delen av befolkningen räcker inte till för att vårda den åldrande delen. Den krisen borde ju vara i full verksamhet 2049. Kommer inte detta att spela en stor roll? Det gäller ju också Korea, Japan och fler länder.

Ola Wong: Jo, problemet med åldrande befolkning och låga födelsetal gäller ju också europeiska länder, inte minst Ukraina. Ettbarnspolitiken anses ha förhindrat 400 miljoner födselar

men vi ser att länder i Östasien som inte införde den politiken har ändå haft branta kurvor nedåt i födelsestatistiken. Det gäller för länder som Sydkorea, Japan och Taiwan. Det sker när kvinnorna har kommit ut på arbetsmarknaden och fått mer att säga till om. Då föds det färre barn. Det kan ha att göra med skolsystemet men det finns säkert fler faktorer. Kanske hade ettbarnspolitiken i dess mest brutala former kunnat undvikas. Kurvorna hade kanske sett likadana ut. Men det är ett hypotetiskt resonemang. Kina kommer att ha stora problem med demografin. De har tänkt på det. Flerfödslar uppmuntras. Men det är ju svårare att tvinga folk att föda fler barn än att avsluta graviditeter. Vi kommer att få se hur Kina arbetar med robotik och automation för att ersätta människor. Kina ligger ju främst inom robotisering enligt många bedömare. Men Kina måste ju också höja pensionsåldern. Den är löjligt låg nu.

Lars Jonung: Jag är nationalekonom och har roat mig med att jämföra det ekonomiska systemet i Kina idag med national-socialismen i Tyskland på 30-talet. Har försökt övertyga vänner att det är egentligen samma system. Inslaget av marknads-ekonomi är stort, en revanschistisk kultur, en rasistisk kultur där Han-kineserna anses vara en bättre ras och krav på landområden som de anser orättfärdigt ha tagits ifrån dem. Varför talar inga Kinaexperter om att Kina är den fredliga övergången från kommunism till nazism?

Ola Wong: Godwins lag. Jag påpekade det i en bok jag skrev för tio år sedan, Pekingsyndromet.

Bengt Gustafsson: Om du vore president i USA och skulle sträva efter en realistisk hållbar deal med Kina. Vad skulle du göra och hur skulle din deal se ut?

Ola Wong: Jag skulle vara inspirerad av den säkerhetspolitiske rådgivaren Jake Sullivan och vad han gör. Det är där man kommer att landa. Att upprätthålla kanaler för samtal och få till stånd samarbeten. Om något går åt fanders kan det spåra ur. Och nu finns inte den direktkommunikation som fanns mellan Washington och Moskva under kalla kriget. Man måste hantera att kommunistpartiet är fientligt inställt. Det är som att vända en oljetanker. Trump lyckades ändra diskussionen om Kina mycket tack vare rådgivaren Matt Pottinger som tidigare varit Kinaskribent för Wall Street Journal. Man måste hantera Kina som en utmaning. Den synen har satt sig. Jinping är tydlig med sina ambitioner för världen.

Christina Lunner Kolstrup: Ni har talat om att när det gäller Afrika är ju både Kina och Ryssland mycket engagerade. Är det långsiktigt eller långsiktigt? Är det för att ta hem råvaror? Tycker de sig ha rätt till landområden? Är det allianser? Hur tror ni den här situationen kommer att se ut på tio–tjugo års sikt?

Ola Wong: Sidenvägsinitiativet bygger infrastruktur. Vägarna som byggs går från naturresurser till hamnar. De stora kinesiska bolagen fungerar som ankare. De är statliga, slutna monopoliter och de är Partiet. Men det finns också många mindre kinesiska entreprenörer. De kommer från områden som varit fattiga själva och vet att de kan bli rika. De förstår marknaden och de ser potential i Afrika på ett sätt som européer inte gör. Man kan ha kinesiska enklaver där med produktion.

XXX

Gunilla Jarlbro och Sofia Feltzing.

xxx

Xxx och Christina Lunner Kolstrup.

Katarina Engberg och Rolf Ljung.

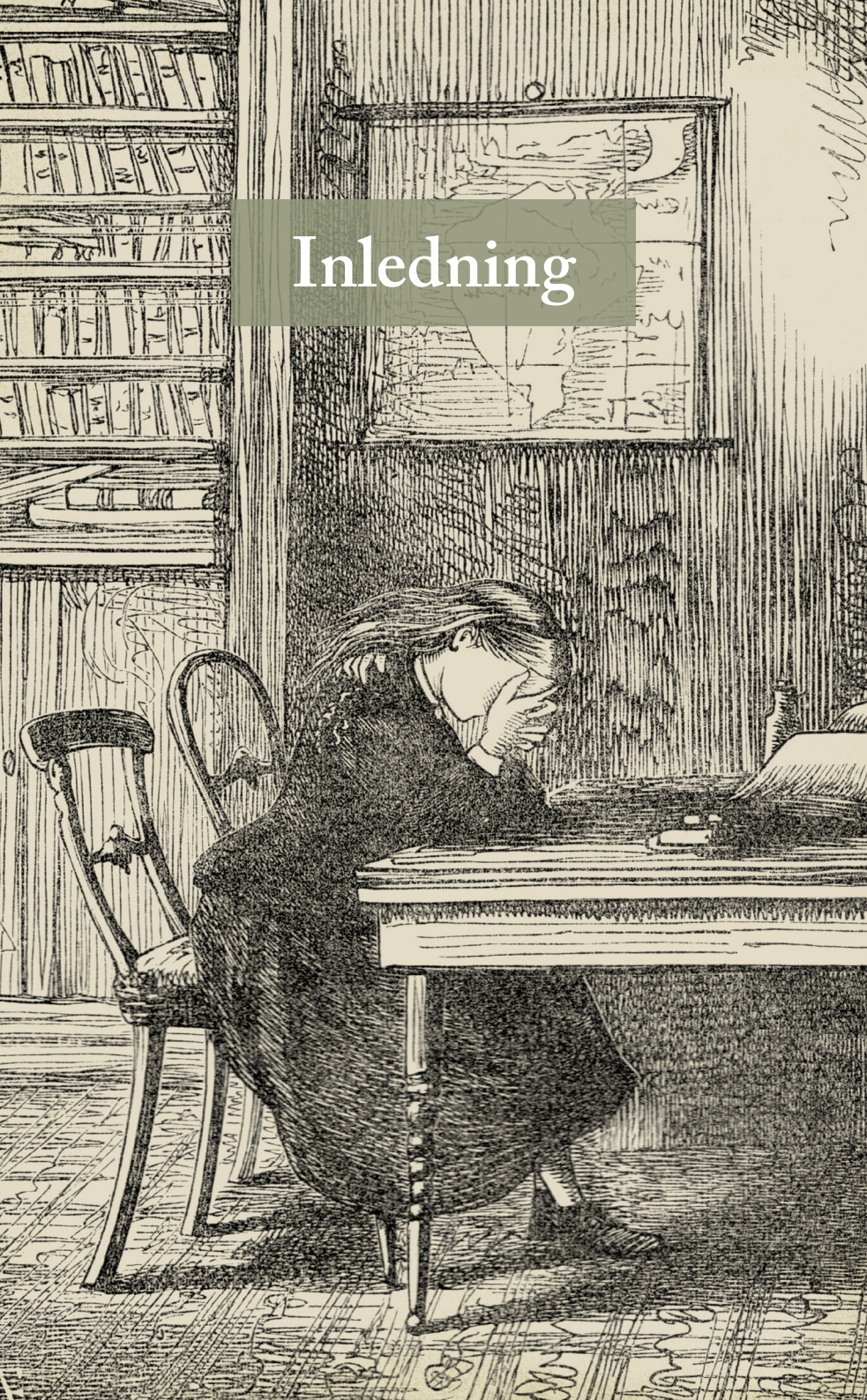
Xxx, Charlotte Erlanson-Albertsson och Erik Aurelius.

Marie Holmdahl-Svensson, Per Alm och Eva Xxx.

Per Brinkemo och Ola Wong.

Inledning

Eva Haettner Aurelius
Professor XXX

Det låter sig med Hegel sägas att visdomens uggla lyfter först i skymningen! Förnuftet, vetenskapen är alltid sent ute, menade Hegel.

Eller för att säga det med Alfred Vestlund:
Hur lätt går händelsernas rätta mening
först upp för eftertanke med försening ...

Kanske måste det så vara. Vetenskapen har att förklara det som har varit. Dess primära uppgift är inte att profetera, att förutsäga.

Inom naturvetenskapen och medicinen kan man dock förutsäga när man har förklarat – en smula annorlunda förhåller det sig när det handlar om de vetenskaper som förklarar och förstå mänskliga handlingar och beteenden. Men även dessa vetenskaper kan säga oss något om hur man kan hantera en kris när den väl är där.

Eftermiddagens program handlar om fyra kriser där vetenskaperna ändå har något att säga – om än inte förutsäga. När Ryssland anfaller Ukraina, vad gör vi med rysk kultur, när mer eller mindre stormiga finanskriser uppstår – hur hanterar vi dem

och hur hanterar vi det alltmer militanta gängvåldet. Till sist gäller det covidpandemin – kan vi förutse och förebygga liknande epidemier eller pandemier.

Vi har nu fyra framstående forskare och kännare av dessa kriser att svara på sådana frågor.

Kultur i kristider: exemplet Rysslands fullskaliga krig mot Ukraina

iStock/FierceAbin

Alexander Pusjkin

Per Arne Bodin

Professor i slaviska språk
med litterär inriktning, SU,
Stockholm

Hur ska man förhålla sig till den ryska litteraturen och den ryska kulturen efter 24 februari 2022? Ska man bojkotta den, omvärdera den eller bara fortsätta läsa Dostojevskij, lyssna på Tjajkovskij och beundra de ryska avantgardisternas konst som om inget hänt? Hur ser de egna nu verksamma författarna på kriget och kulturens roll. Hur handskas Ukraina med den ryska kulturen? Hur handskas vi med den ukrainska kulturen?

DEN RYSKA KULTUREN IDAG

Nästan alla kända ryska författare har tagit avstånd från kriget och de flesta har lämnat Ryssland, oftast för att bosätta sig i Tyskland. Vladimir Sorokin, Ljudmila Ulitskaja, Sergej Lebedev, Michail Sjisjkin är några exempel. Flera av dem har av den ryska regimen förklarats vara ”inoagency”, utländska agenter, som blivit ett politiskt slagord, en motsvarighet till stalintidens tal om ”folkiender”. Dessa författares böcker får inte stå på en framträdande plats hos bokhandlarna och om deras pjäser spelas på ryska teatrar får deras namn inte stå på affischerna utan

ersätts med en punkt där författarnamnet skulle ha stått. Ett dystert skiljetecken i dagens Ryssland. Regimen håller på att tränga ut den nutida ryska litteraturen och kulturen ur det offentliga rummet. Zachar Prilepin, den enda mer kända författare som uttryckt sitt stöd för kriget krävde i slutet på 2022 en utrensning av författare illojala mot den ryska regimen. Igen möter vi samma takter som under stalintiden.

De stora gallerierna i Moskva och Petersburg som med framgång visat ny konst är stängda sedan ett år tillbaka. Den mest kända av Moskvas alla utställningshallar, Manezjen, har däremot öppet och under sommaren 2023 visades en patriotisk utställning: ”Vi är ryssar. Gud är med oss” med målningar av en nutida rysk konstnär, Vasilij Nesterenko. Hans konst liknar 1800-talets historiemåleri, motsvarigheter till Gustaf Cederströms *Karl XII:s likfärd* i Sverige. Så ser dagens ryska kulturpolitik ut i verkligheten.

Cheferna för de två största konstmuseerna i Moskva, Tretjakov-galleriet och Pusjkinmuseet har blivit avskedade. Eremitagets chef Michail Piotrovskij sitter däremot kvar och har vid flera tillfällen uttryckt sitt oförtäckta stöd för kriget, som han cyniskt och hånfullt beskrivit som ett kulturutbyte. Nästan samtliga ryska universitetsrektorer har i ett gemensamt öppet brev uttryckt sin lojalitet med Putins anfallskrig.

Många av de ryska författarna och konstnärerna har alltså emigrerat för att undkomma förföljelser precis som de tvingats göra under snart tvåhundra år. Man talar nu om den femte vågen av rysk emigration: Putin exodus.

RUSSKIJ MIR

I slutet av 1990-talet lanserades begreppet *Russkij mir*, Den ryska världen, för att hävda och befrämja en särskild gemenskap, språklig, kulturell och tankemässig som omfattade alla ryssar i hela världen. Begreppet har under de senaste åren förvandlats till ett aggressivt slagord för rysk expansionism och särskilt för

övertygelsen om den ryska kulturens hegemoni i Ukraina. *Russkij mir* förknippas likaså med ryska ortodoxa kyrkan med centrum i Moskva. Den kultursyn som förfäktas av *Russkij mir* är på alla sätt arkaisk, byggd på imperietro, ett oreflekterat fasthållande vid traditionella värden och 1800-talets form av patriotism.

Den fullskaliga invasionen motiveras av försvaret av den ryska kulturen och det ryska språket i Ukraina. Ingenting har dock så i grunden försämrat förutsättningarna för det ryska språket och den ryska kulturen i landet – och i världen. Det är angräparnas språk, men faktum är att en stor minoritet, särskilt i den östra och södra delen av Ukraina, har ryska som modersmål, till exempel president Volodymyr Zelenskij. Många talar också en blandning av ukrainska och ryska som kallas surzjyk. Rättigheter för minoritetsspråken, särskilt inom skolområdet, kommer att bli en fråga att lösa inför EU-förhandlingarna. Under de senaste åren har situationen för minoritetsspråk, inklusive ryskan, försämrats.

PUSJKINOPAD OCH DEN UKRAINSKA REAKTIONEN

I Ukraina har gator och tunnelbanestationer uppkallade efter ryska författare, kulturpersonligheter och historiska gestalter bytt namn. Det har skett en avrussifiering av gatubilden efter det ryska fullskaliga angreppet på Ukraina, men den inleddes några år tidigare. I Ukraina talar man om det som en avkolonisering.

Särskilt den ryske nationalskalden Aleksandr Pusjkin, som levde mellan 1799 och 1837, har råkat illa ut. Statyer föreställande honom har avlägsnats, ibland störtats ned eller halshuggets, tre olika ikonoklastiska praktiker. År 2013–2014, under Majdan, råkade Leninstatyerna i Ukraina ut för samma öde. Händelsen kallades då för Leninopad, av den ryske revolutionsledarens namn och ordet för ”fall”, alltså substantiv av verbet ”falla” på ukrainska eller ryska. Motsvarande företeelse kallas idag i Ukraina för Pusjkinopad. Varje ukrainsk stad hade inte bara sitt Pusjkinmonument utan också sin Pusjkingata, exempel

Ljudmila Ulitskaja

på hur den ryska kulturen under de senaste århundradena invaderat Ukraina. Dessutom har kulturarvet från det medeltida Kievriket, som tre stater – Ukraina, Belarus och Ryssland – har gemensamt, ensidigt approprierats av Ryssland, och betecknats som rysk kultur.

Pusjkin blev ansedd som nationalskald redan under sin livstid, men han var förföljd och trakasserad av tsaren, Nikolaus den förste, och av hans inrikesminister. Många av Pusjkins verk censurerades eller kunde publiceras först efter hans död. Under en lång tid fick han inte vistas i Petersburg utan var förvisad till sin lantegendom Michajlovskoje utanför Pskov.

Pusjkin var trots de förföljelser och trakasserier han utsattes för en hängiven försvarare av imperiet. Han skrev dikter som hyllade den ryska segern över polackerna i Warszawaupproret 1830 och som publicerades av det ryska krigsministeriet. I en av dem *Till Rysslands belackare* talar han med beundran om de ryska bajonetterna som härskar från Finland till Kina. Han är en fullfjädrad imperialist, även med dåtidens mått. Den polske nationalskalden Adam Mickiewicz, som var förvisad till Ryssland, och som träffade Pusjkin i Petersburg klandrade honom just för hans imperievurm.

*Han har för evigt sålt sin fria ande
för att åtnjuta tsarens gunst
och bugar sig idag djupt på hans tröskel.
Duszę wolną na wieki sprzedał w łaskę cara
I dziś na progach jego wybija poklony.*

Mickiewicz ville se ett fritt Polen och såg tydligt allt det förfärliga i det ryska imperiets förtryck av polackerna. Ett exempel på de ryska angriparnas förstörelse av den ukrainska kulturen idag är artilleribeskjutningen som förvandlat museet tillägnat Hryhorij Skovoroda, den ukrainska filosofins fader, till ruiner. Flera hundra kyrkor har förstörts, kulturföremål stulits och förts till Ryssland.

BRODSKY OCH ZABUZJKO

De ryska författarna har ofta varit kritiska mot den existerande politiska makten, men frestats av imperiets storståtlighet. Ett sentida exempel är nobelpristagaren Joseph Brodsky, förföljd av sovjetmakten och utvisad ur landet, som skrev en grov smädedikt riktad mot den ukrainska självständigheten och den ukrainska kulturen med raderna:

*Först när det är dags att dö era bredarsel,
när ni ligger och fingrar på madrassens kanter,
kommer ni att rossla rader från Aleksandr och inte Taras
lögner.*

Taras är förnamnet på Ukrainas nationalskald Sjevtjenko, Aleksandr syftar på Pusjkin. Den ukrainska författaren Oksana Zabuzjko har vittnat om Brodskys avoghet mot ett fritt Ukraina och hur han i ett samtal med henne ifrågasatte Ukrainas existensberättigande. På krigsherren Jevgenij Prigozjins grav har någon satt upp några strofer ur en dikt av Brodsky som en sista hälsning. Ryska regimkritiker är inte alltid försvarare av ukrainsk

Oksana Zabuzjko

självständighet.

Zabuzjko föreslog 2022 att man skulle sluta läsa rysk litteratur och samma åsikt har framförts av många andra. Det är en inställning som man kan förstå i Ukraina som angripits av Ryssland men som jag tror inte är en väg att gå i längden. Snarare ska vi läsa den ryska litteraturen på samma sätt som vi läser den engelska och franska skönlitteraturen, uppmärksamma inte bara de estetiska och allmänmänskliga värdena utan också se och undersöka till exempel koloniala, postkoloniala och imperiebekräftande drag i de olika författarskapen.

DEN RYSKA KULTURENS MARTYRIUM

Den ryska litteraturen och kulturen har alltså en särställning i världen inte bara genom sin konstnärliga kraft. Den berättar om ett martyrium. Hela den ryska kulturhistorien är full av berättelser om förföljda och plågade konstnärer. Inte bara Pusjkin. Dos-tojevskij blev som ung författare dömd till döden för sina tsarkritiska åsikter och benådades först på avrättningsplatsen. Han

blev ändå en hängiven försvarare av imperiet och dess storhet. Lev Tolstoj är kanske den av de ryska författarna som starkast uttrycker vad som kallas ”det imperiesublima”, den estetiska kraften i de stora litterära och konstnärliga formerna som motsvaras av landets geografiska storlek och militära styrka men han var samtidigt under de sista decennierna av sitt liv och författarskap tsarväldets skoningslösa kritiker. På gamla dagar blev han exkommunicerad av den ryska statskyrkan.

Den ryska litteraturen utstrålar en sällsynt estetisk och moralisk kraft. Den har varit och tvingats vara ett folkets samvete i opposition mot en tsarmakt som inte tillät kritik och en kyrka som inte varit självständig gentemot staten. Thomas Mann talade till och med på gamla dagar om den ryska litteraturen som helig och överförde heligheten från territoriet, man talar ju ibland om det heliga Ryssland, till den ryska litteraturen.

Martyriet har gjort det svårt att se författarnas och konstnärernas vurm för imperiet, det som litteraturvetarna världen över kunnat konstatera i den engelska eller franska litteraturen. Det är blindheten att se motsvarande fenomen i den ryska litteraturen som Zabuzjko anklagar oss för i väst, och med rätta.

Den ryska ortodoxa kyrkan bär på samma dubbla börda och ansvar av att ha varit offer och nästan förintats av bolsjevikerna, men samtidigt fallit för frestelsen att liera sig med den världsliga makten både före 1917 och nu under Putin.

DEN UKRAINSKA LITTERATURENS MARTYRIUM

Det moderna ukrainska litteraturspråket skapades i mitten av 1800-talet av landets nationalskald Taras Sjevtjenko. 1873 förbjöd Alexander II genom det så kallade Ems-ediktet användningen av ukrainska som litteraturspråk – som inte ens i ediktet kallas för språk, utan ”den lillryska munarten”. Imperiets företrädare kunde endast tänka sig ukrainskan som en rysk dialekt som kunde användas för etnografiska uppteckningar av folksånger och för folklustspel. Under de första åren efter revolutio-

nen 1917 blomstrade den ukrainska litteraturen och kulturen under det politiska slagordet *korenizatsija*, rotning, tanken på att alla kulturer i Sovjetunionen skulle få möjlighet utvecklas på sina egna språk. Under stalintiden återupptogs förföljelserna som fortsatte fram till glasnost. Det ukrainska språket fick användas men språket och litteraturen misstänkliggjordes med anklagelser om borgerlig nationalism. Först i det fria Ukraina efter självständigheten 1991 fick den ukrainskspråkiga litteraturen möjlighet att utvecklas fritt.

HUR GÖRA MED DEN RYSKA KULTUREN?

En vägledning till hur vi idag och i fortsättningen ska förhålla oss till den ryska litteraturen ger Thomas Mann i sitt föredrag *Tyskland och tyskarna* som han höll våren 1945 på Kongressbiblioteket i Washington efter Tysklands kapitulation. Flera ryska författare har föreslagit att man ska följa Thomas Manns råd men nu för läsningen av den ryska litteraturen och förståelsen av den ryska kulturen.

Thomas Mann varnade för att dela upp den tyska kulturen i en god som representeras av Goethe och en ond som företrädades av nazisterna. Det finns bara en tysk kultur, menade han, och varje tysk bär ansvar för vad som skett. Det går inte att tänka bort nazismens illdåd genom att tala om Goethes storhet. Han skisserar i sitt föredrag en tysk idéhistoria med reformationen, romantiken och Bismarck som huvudnummer men understryker också dubbelheten i synen på ont och gott i den tyska litteraturen. Faustmotivet finner han särskilt viktigt i det tyska idéarvet. Nazismen tolkade han som en groteskt urspårad tysk romantik där nation ersatts av ras.

Thomas Mann talade i sitt föredrag vidare om sitt eget ansvar: "att han upplevt allt detta i sin egen person". Vad han nog syftar på är några djupt problematiska artiklar han skrev under första världskriget och som gavs ut 1918 med titeln *En opolitisk mans betraktelser*. Många författare i olika länder välkomnade

då kriget, det gjorde också Thomas Mann. Han uttryckte ungefär samma åsikter om Tyskland som företrädarna för *Russkij mir* idag gör om Ryssland, han citerade Dostojevskij som kallat tyskarna ett stort, stolt och särskilt folk som alltid har varit motståndare till väst. I föredraget 1945 tar han avstånd från detta Tyskland som han hade varit så fascinerad av 27 år tidigare.

DE RYSKA FÖRFATTARNAS SVAR

För Ryssland handlar det om Pusjkin och inte Goethe. För Ukraina gäller frågan möjligheten att läsa den ryska litteraturen efter den fullskaliga ryska invasionen. Samma fråga ställs till oss. Båda frågorna blir angelägna när det blir fred i Ukraina och den ryska invasionen har upphört. På samma sätt var Thomas Mann i sitt föredrag upptagen av frågan om den tyska kulturens och den tyska litteraturens framtid.

Thomas Mann såg romantiken som en frestelse både för den tyska litteraturen och för det tyska politiska tänkandet. För den ryska litteraturen och kulturen förefaller en motsvarande frestelse vara fascinationen för det ryska imperiet, den geografiska väldigheten, de oändliga resurserna, naturtillgångarna och den absoluta makten. Författarna och konstnärerna i allmänhet har nästan alltid, som sagt, varit förföljda av makthavarna, men nästan alla har samtidigt varit trollbundna av imperiets storslagenhet. De har varit inskrivna i en imperiekontext och ofta stått för en imperieestetik. Det har funnits några undantag, till exempel Tjechov. Pusjkin var däremot inget sådant undantag.

De flesta välkända ryska författarna har alltså lämnat landet precis som de stora tyska författarna, som just Thomas Mann, lämnade Tyskland efter det nazistiska maktövertagandet 1933. Den ryske författaren Michail Sjisjkin har i en essä påpekat nödvändigheten av att läsa de ryska författarna på ett nytt sätt och har hänvisat just till Thomas Manns föredrag. Det gör också Michail Lotman, professor i rysk litteratur och son till Jurij Lotman, en av grundarna av den ryska semiotiska skolan. Han sade

i en intervju i februari 2023: ”Ryssland är ett och vi måste alla stå till svars för det.”

Den kanske mest kända av alla ryska författare idag, Vladimir Sorokin, uttrycker sig på ett liknande sätt som Thomas Mann gjorde 1945: ”Vi är självklart alla skyldiga. Inte bara Putin och hans lag.”

Det räcker nog inte att säga att den ryska kulturen är oskyldig till kriget och att den inte tillhör Ryssland utan hela världen. Rysslands anfallskrig mot Ukraina finns där som ett faktum.

Vladimir Sorokin

Sergej Lebedev, en annan av de nutida ryska författarna, kanske den mest begåvade och känd för en svensk läsekrets bland annat för boken *Vid glömskans rand*, har sammanfattat den ryska kulturens belägenhet med hårda ord:

Det ryska kriget mot Ukraina ådagalägger också en moralisk och humanitär konkurs för den ryska kulturen. Världen behöver inte bara ett Ryssland utan Putin. Världen behöver ett Ryssland utan imperietänkande.

Det är kanske först nu som de ryska författarna och den ryska kulturen börjar sin uppgörelse med imperiet.

SPRÅKET

Det finns likaså paralleller i synen på språket. Pusjkin är en av skaparna av det mycket välfungerande ryska litteraturspråket, öppet såväl för lånord som för urgamla vändningar hämtade från kyrkoslaviskan. Ibland görs försök att skilja på två ryska språk, det vackra skriftspråket å ena sidan och sovjetmaktens eller Putins ryska å den andra. 1800-talsklassikern Ivan Turgenev kallade det ryska språket ”Det stora och det mäktiga”. Nu hör varje läsare något annat, som kanske Turgenev en gång också menade: ryskan är likt engelskan inte bara ett världsspråk utan ett språk med starka imperieambitioner. Försättningen på citatet anförs mera sällan: ”det fria och det sanningsfulla”.

I en av de första tyska lägerskildringarna som utkom strax efter andra världskriget författad av Ernst Wiechert slogs han av att offer och förövre talade samma tyska språk.

En likartad iakttagelse gör Sjisjkin i en artikel från början på 2023:

Ryskan har blivit krigsförbrytarnas språk, mördarnas språk. Bara ett totalt nederlag kan pånyttföda nationen.

Nazisterna talade Goethes tyska. Thomas Mann uttryckte det som: ”allt tyskt, alla som talar tyska, skriver tyska, har bott i Tyskland, påverkas av detta skamliga avslöjande”.

Forskare som studerat nazisttiden har understundom häv-

dat att tredje rikets tyska var helt annorlunda än vanlig tyska. Mest känd bland dessa är Victor Klemperer som i sin bok *LTI: Tredje rikets språk* undersökte de språkförändringar som ägde rum i Tredje riket. Motsvarande studier har gjorts av sovjettidens språk, som man kallat nyspråk med syftning på George Orwells roman 1984. I mångt och mycket är det ändå samma ryska som används för litteraturen som för dagens krigspropaganda.

En liknande oro för språket som uttrycktes av Sjisjkin fanns också hos poeten Paul Celan. Celan skrev på tyska och han översatte, bland annat ryska poeter, till tyska. Tyskan var samtidigt ett språk som hos honom var tätt förknippat med Förintelsen. I ett anförande kallade han tyskan ”det dödsbringande talets tusen mörker”. Likartade frågor ställs alltså idag om det ryska språket och dess användning.

Var och en, oberoende av nationstillhörighet, måste läsa den ryska litteraturen med ett annat fokus efter 24 februari 2022 på samma sätt som Goethe fick läsas på nytt efter 1945. Samma fråga som Thomas Mann ställde 1945 tror jag att de flesta ställer sig inför den ryska litteraturen, konsten och musiken idag. Här tror jag att både han och de samtida ryska författarna kan vara till nytta för oss idag: inte bojkotta, men läsa och begrunda på nytt. Inget är detsamma efter 24 februari 2022.

Den ukrainska litteraturen och kulturen får vi i stället anamma i all dess mångfald, rikedom och motsägelsefullhet, den kultur som vi tills nu så föga brytt oss om. Oksana Zabuzjko eller Serhij Zjadan, det är att bara öppna någon av deras böcker översatta till svenska, det är bara att upptäcka Lesia Ukrajinka, 1800-talets största ukrainska författare.

Frågor

Sven Jönsson: Du nämnde Joseph Brodsky och hans uttalanden. Jag vill göra ett litet försök att rädda honom. Visst var han av judisk härkomst. Jag läser nu en bok av Lutz Kleveman om de mest förfärliga antisemitiska excesser som ägde rum under den tyska ockupationen mellan 1941 och 1943. De överstiger det värsta man kan föreställa sig. Kan Brodskys uttalande ha något att göra med detta? Såvitt jag förstår är ju antisemitism en viktig del av den ryska propagandan för tillfället.

Per Arne Bodin: Vad gäller antisemitism i Ukraina hänvisas till upprorsarmén under andra världskriget som under en tid samarbetade med nazisterna. Visst fanns det ukrainare som deltog i övergreppen och visst finns det nazister i Ukraina. Ett litet antal idag. Det är ett faktum och ett arv som Ukraina har att förhålla sig till. Angående Brodsky så gäller det stora språket gentemot det lilla. Han förstår inte Ukrainas önskan om självständighet och varför det skulle finnas ett ukrainskt språk när det finns ryska. Trots att han är i högsta grad dissident. Men han är ju en jättebra poet. Han problematiserar imperiet i dikt efter dikt. Även det amerikanska imperiet.

Per Lundberg: Drömmarna om imperiet som genomsyrat rysk kultur under så lång tid finns ju kvar. Det är en djupt rotad självbild. Hur kan vi förvänta oss att den föreställningen vattnas ur och ersätts av annan bild av landet och folket och språket?

Per Arne Bodin: Under förmiddagen konstaterades att alla imperier faller. Det är ju trösterikt. Situationen nu är inte trösterik. En liten tröst är de ryska författarnas reaktion. Men majoriteten av ryssarna är ju för invasionen, kriget och imperiet. Säkerheten för en ryss är kopplad till imperiet.

Nils Ryde: Hur stora är skillnaderna mellan de tre språken ryska, ukrainska och belarusiska? Kan de förstå varandra? Ukrainare förstår ryska men ryssar förstår inte ukrainska. Är det som danska, svenska och norska och hur de förhåller sig till varandra?

Per Arne Bodin: Skillnaderna är som mellan danska, svenska och norska. Belaruser och ukrainare förstår ryska men ryssarna förstår inte ukrainska. Om igen så är det stormaktens syn på språket.

Sven Åberg: Ska vi spela Dostojevskijs pjäser och ska vi spela Tjajkovskijs musik? I våras besökte jag en Tjajkovskijfestival och där hade man en etisk diskussion efteråt för att kompensera uppförandet.

Per Arne Bodin: Oksana skulle säga nej men jag säger ja. Man kan dock gärna kontextualisera Tjajkovskij. Han gjorde bland annat en rysk nationalistisk opera. Jag tror föga på bojkott men i likhet med Thomas Mann tror jag mycket på problematisering.

Katarina Engberg: Tack för ditt fina föredrag. Det kändes som en lisa i allt det här eländet. Jag tänker på kopplingen du gjorde mellan den tyska romantiken och imperieidentiteten i Ryssland. Finns det något övergripande tema i stora nationers behov av mytbildning? Det får ju också konsekvenser, även politiska konsekvenser.

Per Arne Bodin: En riktigt svår fråga. Det är annorlunda i de andra stora imperierna som Österrike-Ungern och deras mytbildning. Mann försöker se faktorer i den tyska kulturen som varit farliga. Samtidigt som han ser den tyska romantiken som viktig med dess syn på nationen och på tyskheten.

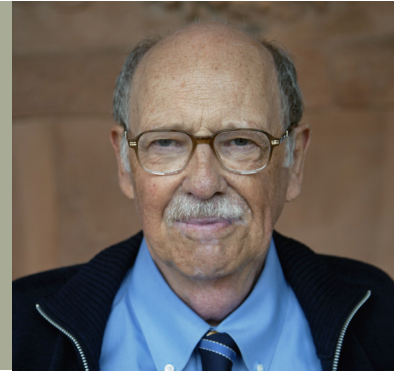
Hur skapas myter i det ryska samhället? Mycket skedde på 1800-talet. Nu återanvänds myterna av Putin. De ryska filosoferna på 1800-talet läser de tyska romantikerna, men placerar sig själva i den tyska romantiken. I Ryssland låter man Tyskland stå för förnuftet och Ryssland för det äkta, det mystiska.

Eva Haettner Aurelius: Föreställningen om Moskva som det tredje Rom ingår väl i denna mytbildning?

Per Arne Bodin: Det fanns på 1500-talet efter Bysans fall 1453. Sen kom det andra imperietankar och sen gräver man fram det tredje Rom.

Nationalekonomin i kristider

Lars Jonung

Professor i nationalekonomi,
LU, Lund

Ämnet nationalekonomi omfattar många områden. Här ska jag lägga fokus på ett av dessa, nämligen makroekonomi. Makroekonomen studerar och förklarar fenomen som konjunktursvängningar, tillväxt, arbetslöshet, ränta, växelkurser, löner och inflation. Makroteorin ligger till grund för förslag om hur samhällsekonomin kan styras genom stabiliseringspolitik. Denna består traditionellt av två grenar: finanspolitiken och penningpolitiken. I Sverige utformas finanspolitiken av finansdepartementet. Penningpolitiken ligger inom Riksbankens revir.

Jag väljer att granska hur teorin för stabiliseringspolitiken har påverkats av kristider. Skälet till mitt val är att makroteorin på ett genomgripande sätt har inspirerats och förnyats i samband med allvarliga störningar i samhällsekonomin. Detta är mitt budskap. Jag belyser det genom en exposé över hur kriser under de senaste hundra åren har ändrat synen på stabiliseringspolitikens möjligheter och begränsningar.

När jag talar om ekonomisk teori och politik i fortsättningen så talar jag alltså om makroteori och makropolitik.

Låt mig börja med att förklara begreppet ”kris”. Kris är en exceptionellt djup nedgång i den allmänna ekonomiska aktiviteten, då tillväxten i samhällsekonomin (BNP) faller starkt och arbetslösheten stiger dramatiskt. Ofta beskrivs dessa som depressioner.

Den ekonomiska historien under de senaste hundra åren har präglats av ett antal djupa kriser. Här lägger jag tonvikten på följande nedgångar för att belysa växelverkan mellan kriser och nationalekonomisk teori och politikrekommendationer: 1930-talets världsdepression, 1970-talets oljekris, finanskrisen 1992 i Sverige, den globala finanskrisen 2008/2009 och dagens kris i spåren av coronapandemin och kriget i Ukraina.

Nationalekonomerna har spelat en central roll i dessa förlopp. De har tolkat orsakerna till kriserna. De har föreslagit botemedel mot dem. I vissa fall har de varnat för kommande kriser. I några fall har deras råd bidragit till kriser. Ekonomernas idéer har haft ett avgörande inflytande på den ekonomiska politiken och därmed på tillväxt och välbefinnande. Fundamentala omsvängningar inom makroteori och makropolitik har ägt rum i samband med dessa depressioner.

Många framstående ekonomer har varit involverade i processen. Jag vill lägga tonvikten vid tre nationalekonomer vars tänkande har varit dominerande, nämligen Knut Wicksell, John Maynard Keynes och Milton Friedman. Deras teorier har haft ett globalt genomslag.

Jag väljer att börja med Knut Wicksell – inte av några lokalpatriotiska skäl. Han var ju professor i Lund 1901–1916. Idag är Wicksell världsberömd för sina bidrag till penningteorin och penningpolitiken. År 1899 publicerade han en bok på tyska, idag känd i översättning som *Interest and Prices*. Här presenterade han en regel för penningpolitiken: centralbanken ska styra prisutvecklingen genom sin styrränta så att prisnivån hålls konstant. Detta är teorin för den så kallade inflationsmålpolitiken som sedan början på 1990-talet är den allmänt accepterade ansatsen för penningpolitiken.

Knut Wicksell.

Som jag ska visa tog det ungefär hundra år för Wicksells teori att få ett genomslag i den faktiska penningpolitiken på global nivå. Den långa resan dit bestämdes av några omskakande kriser – en illustration av mitt budskap att kristider påverkar synen på stabiliseringspolitiken.

GULDMYNTFOTEN

När Wicksell la fram sin teori strax före sekelskiftet 1900, hoppades han att hans tankeschema och råd skulle accepteras av dåtidens centralbanker. Men världens penningssystem före 1914 vilade på fasta växelkurser genom guldmyntfoten. Sverige införde guldmyntfoten 1873. Då fick vi en ny valutaenhet – kronan – med fast växelkurs till guld. Den som hade 2 480 kronor i riksbankssedlar kunde vända sig till Riksbanken och få ut 1 kilo guld. Guldmyntfoten var garanterad i vår grundlag.

Ingen lyssnade på Wicksell utanför dåtidens snäva krets av nationalekonomer. Hans teori förutsatte nämligen en flytande växelkurs, till skillnad från kronans fasta kurs till guld. Under tiden fram till första världskriget uppfattades guldmyntfoten som ett framgångsrikt system associerat med god ekonomisk tillväxt, fri rörlighet över gränserna för arbetskraft och kapital. Detta var en tid med omfattande globalisering och snabbt växande levnadsstandard.

Framförallt var priserna i stort sett konstanta under den klassiska guldmyntfoten under årtiondena före första världskriget. Låt mig illustrera det med en bild från Chez Vincent, en restaurang i Bryssel. Den öppnade 1912. Prislistan fanns inbakad i det kakel som täckte väggarna i restaurangen. Detta arrangemang återspeglar prisstabiliteten under guldmyntfoten. Den som besöker Operan i Stockholm kan se en tavla där priserna har gjutits i metall, en återspeglning av guldmyntfotens värld.

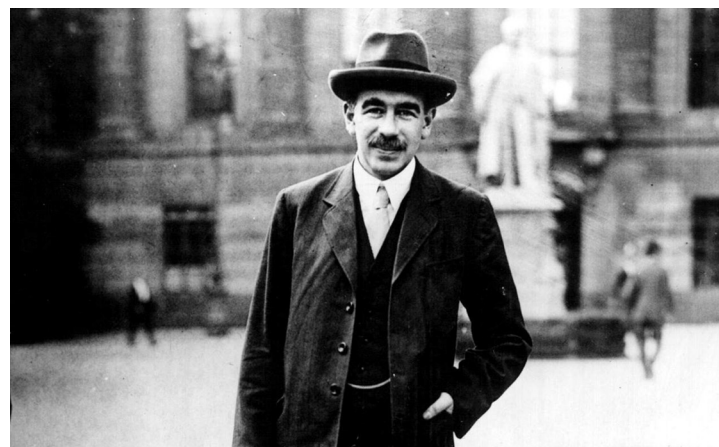
GUNNAR SERNER – FRANK HELLER

Samma år som Chez Vincent öppnade i Bryssel lämnade hastigt den unge docenten Gunnar Serner sin hemstad Lund under mindre hedrande förhållanden. Han hade förfalskat växlar för att finansiera ett nytt liv i utlandet. Under pseudonymen Frank Heller blev han en av de mest framgångsrika svenska författarna under första halvan av 1900-talet. I sina memoarer *På detta tidens smala näs* beskriver han hur han kunde fly Sverige utan pass och med pengar gångbara i hela Europa. Detta var guldmyntfotens värld, en värld som Stefan Zweig beskrev i boken *Världen av igår*.

JOHN MAYNARD KEYNES

Denna värld krossades av första världskriget. Efter kriget samlades segrarmakterna i Versailles för att lägga grunden för en ny internationell ordning. En av deltagarna var den unge nationalekonomen John Maynard Keynes från det brittiska finansdepartementet. I vredesmod valde han att säga upp sig från sin post, fly Versailles och återvända till England, förtvivlad över den revanschism som genomsyrade förhandlingarna. Några månader senare publicerade han *Fredens ekonomiska följder*, en

John Maynard Keynes.

svidande uppgörelse med Versaillesfredens ekonomiska villkor. Skadeståndskraven var helt orimliga. Ingen fred skulle komma genom dem. Boken blev en global försäljningssuccé. Den la grunden för Keynes berömmelse och hans privata förmögenhet.

Svenska nationalekonomer instämde i Keynes kritik. Fredstraktaten skulle bli grogrunden för tysk revanschism. Den framstående ekonomen och historikern Eli Heckscher skrev i sin recension av Keynes bok: ”Att den europeiska civilisationen skulle överleva även detta nästa ragnarök, får väl anses högst osannolikt.”

Ekonomerna förutsåg kris och krig genom fredstraktaten. Så blev också fallet. Med tiden gav skadeståndskraven upphov till den tyska hyperinflationen och till den så kallade Youngplanen år 1928. När tysk ekonomi drabbades av världsdepressionen i början av 1930-talet, drog den tyska regeringen till med kraftiga åtstramningar på grund av villkoren i Youngplanen. Den byggde på att Tyskland skulle hålla en fast växelkurs till guld. Tysklands försvar av den fasta växelkursen med en hård åtstramningspolitik kastade tysk ekonomi ner i en djup finansiell kris med enorm ökning av arbetslösheten.

Den katastrofala utvecklingen gav ett starkt folkligt stöd åt nationalsocialisterna. Adolf Hitler fick makten 1933 bland annat genom sin kritik av Versaillesfreden. Omedelbart övergavs den tyska åtstramningspolitiken till förmån för en expansiv fas byggd på militarisering och upprustning. Ekonomernas dystra prognoser bekräftades.

STOCKHOLMSSKOLAN

1930-talets världsdepression blev en utmaning för ekonomerna. De sökte förklara krisens orsaker och finna lämpliga botemedel. Tre nya makroekonomiska skolor utvecklades under 1930-talet. I Sverige växte den så kallade Stockholmsskolan fram med bidrag av Bertil Ohlin, Gunnar Myrdal och Erik Lindahl. Deras idéer inspirerade Ernst Wigforss krispolitik 1932. Friedrich Hayek

Bertil Ohlin.

spelade en huvudroll i den så kallade österrikiska skolan. Vid Cambridge i England fanns John Maynard Keynes som gav ut sin *General Theory* 1936, boken som la grunden för den keynesianska revolution som svepte fram inom nationalekonomin.

Det visade sig snart att Keynes ansats blev den mest framgångsrika. Hos ekonomerna som byggde på Keynes blev målet för den ekonomiska politiken att styra konjunkturen, mer precis den totala efterfrågan, för att nå full sysselsättning. Medlet var en aktiv finanspolitik, det vill säga ändringar i skatter och offentliga utgifter. Penningpolitiken bedömdes som svag och ineffektiv. Den sköts åt sidan när allt fokus hamnade på finanspolitiken. Centralbanker lades under politisk kontroll för att penningpolitiken skulle ge fullt stöd åt finanspolitiken. Detta blev i korthet det keynesianska budskapet.

VALUTASAMARBETE

När andra världskriget led mot sitt slut, samlades representanter för segrarmakterna i den lilla kurorten Bretton Woods i New England i USA för att planera hur den internationella ekonomiska ordningen skulle organiseras efter kriget. I dessa förhand-

lingar spelade Keynes en central roll. Han omsatte lärdomarna från Versailles och från 1930-talets kris i de beslut som utmynnade i det så kallade Bretton Woods-systemet, ett schema för valutasamarbete. Kärnan var en fast växelkurs till dollarn för alla valutor som deltog. Dollarn var i sin tur kopplad till guld med en fast kurs. Valutareglering, det vill säga reglering av kapitalflödena över gränserna, blev en del av Bretton Woods-arrangemanget.

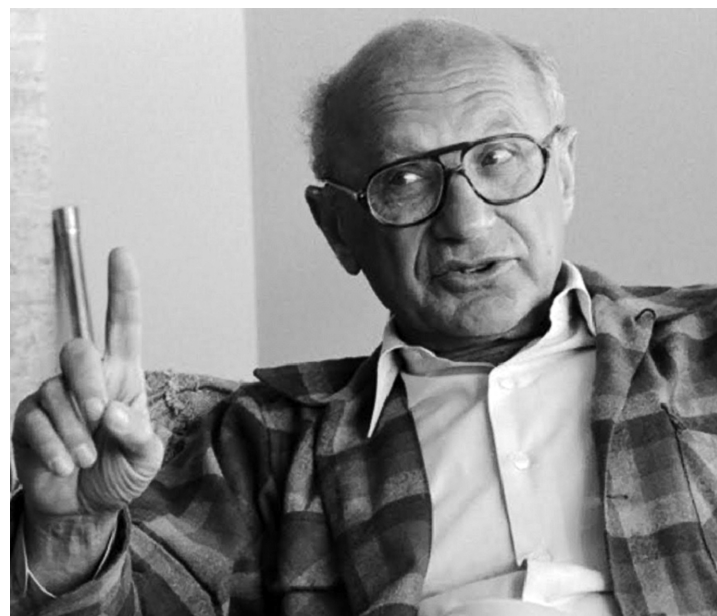
IMF och Världsbanken etablerades för att hantera den nya ekonomiska världsordningen. Frihandel var ett mål inom ramen för Bretton Woods-systemet. Tullar och handelshinder avskaffades. Några skadeståndskrav som under Versailles-freden infördes inte. Sverige, som inte fick delta i mötet i Bretton Woods, anslöts formellt som medlem 1951. Den officiella växelkursen till dollar sattes till 5,17 kronor.

Den amerikanska Marshall-hjälpen bidrog till återhämtningen efter kriget – en helt annan politik än den som gällde efter Versaillesfreden. En guldålder med hög tillväxt i hela Västvärlden följde under 1950- och 1960-talen. Rekordåren var en beteckning som användes för denna tid i Sverige, en i stort sett krisfri period. Den lyckosamma utvecklingen bröts i början av 1970-talet av den expansiva amerikanska finanspolitiken i samband med Vietnamkriget. Valutasamarbetet inom Bretton Woods-systemet kollapsade 1973. Växelkurserna mellan de stora länderna ändrades.

OLJEKRIS OCH STAGFLATION

Den första oljekrisen, OPEC I, när oljepriset steg kraftigt, följdes av stagflation i västvärlden under 1970-talet, ett nytt fenomen med hög inflation och växande arbetslöshet samtidigt. Stagflationen visade sig svår att hantera med Keynes recept för stabiliseringspolitiken. Det gav inte någon lösning.

Krisen öppnade istället för nya idéer. Det blev Chicago-ekonomen Milton Friedman som kunde ge en framgångsrik

Milton Friedman.

förklaring på stagflationen. Hans rykte vilade på hans analys av 1930-talets depression. Friedman hävdade att denna hade orsakats av en alltför stram penningpolitik. Han satte därför penningpolitiken i centrum och förkastade det keynesianska receptet i en ny skolbildning, döpt till monetarismen. Nu var det finanspolitiken som ifrågasattes.

I den livliga striden mellan keynesianism och monetarism kom monetarism att träda fram som den segrande parten. Men det tog sin tid i Sverige. Här dominerade länge ett keynesianskt synsätt. Det låg bakom den så kallade överbryggningspolitiken 1973–1976, vars mål var att söka hoppa över den internationella oljekrisen genom en stark inhemsk expansiv finanspolitik. Försöket misslyckades. Det utmynnade i en serie devalveringar av kronan 1976–1982 för att korrigera för de förluster i konkurrenskraft som den inhemska expansionen gav upphov till.

AVREGLERINGAR

Som ett arv från andra världskriget behöll Sverige länge hårda och omfattande regleringar av det finansiella systemet. Först under 1980-talet inleddes en finansiell avreglering. 1985 tog den inhemska regleringen av räntan och kreditflöden bort. 1989 avskaffades valutaregleringen.

Avregleringen bidrog till en kraftig ökning av volymen krediter i Sverige och växande inhemsk efterfrågan. Den svenska exportindustrin tappade konkurrenskraft samtidigt som tillgångspriserna, priserna på bostäder och aktier, och konsumtionen i Sverige steg kraftigt i slutet av 1980-talet. Förloppet ägde rum samtidigt som kronans växelkurs var fast efter de många devalveringarna. Svenska politiker hade bestämt sig att så skulle vara fallet efter superdevalveringen 1982, tänkt som den sista devalveringen.

De växande obalanserna la grunden för den djupa finansiella krisen 1992. Spekulationen mot kronan började i samband med att många länder i vår omgivning tvingades överge fasta växelkurser. Riksbanken sökte in i det sista försvara den fasta kronkursen med hjälp av 500 procents marginalränta under en kortare tid hösten 1992. Kronförsvaret visade sig utsiktslöst. Till slut kapitulerade Riksbanken. Sverige fick en flytande kronkurs i november 1992. Den flytande krusen har gällt sedan dess.

KEYNESIANISMEN ÖVERGES

1990-talskrisen öppnade för ett omtänkande inom svensk stabiliseringspolitik. Nu övergavs den keynesianska synen helt. Ett nytt institutionellt ramverk infördes med en självständig Riksbank, skild från regeringsmakten. Penningpolitiken fick ett inflationsmål på 2 procents inflation om året. Medlet för penningpolitiken blev Riksbankens styrränta. Finanspolitiken underkastades ett finanspolitiskt ramverk för att reducera handlingsutrymmet för finansministern. Detta arrangemang bör uppfattas som ett officiellt avvisande av den traditionella keynesianismens positiva syn på finanspolitisk aktivism.

Sedan början av 1990-talet har de ledande centralbankerna i världen, Bank of England, ECB, Federal Reserve, övergått till en penningpolitik grundad på inflationsmål. Denna utveckling representerar ett globalt genomslag för Knut Wicksells teori från 1899. Det tog ungefär 100 år för denna lundaprofessor att få sin modell för penningpolitiken accepterad och omsatt i praktisk politik världen över. Jag anser att Wicksell idag framstår som en mer dominerande och tongivande tänkare än såväl Keynes som Friedman. En enastående intellektuell prestation.

FINANSKRISEN I USA 2008

Blev då allt frid och fröjd? Blev framtiden krisfri? Svaret är nej. Till en början föreföll inflationsmålspolitiken lyckad. Världen gick tillbaka till guldmyntfotens värld utan guld men med fria kapitalrörelser, snabb globalisering, hög tillväxt och låg inflation.

Men världen blev inte fri från ekonomiska kriser. Nästa globala kris bröt ut i USA 2008 i form av en finanskris. Den amerikanske ekonomen Ben Bernanke hade, som medlem av ledningen för Federal Reserve, gett ett löfte till Milton Friedman vid dennes 90-årsdag 2002. Federal Reserve ska inte göra om de misstag som gav upphov till 1930-talets depression! Här talade Bernanke även som forskaren specialiserad på orsakerna till 1930-talets amerikanska kris.

Som chef för Federal Reserve några år senare levde Bernanke upp till sitt löfte när finanskrisen drabbade Wall Street. Han valde att möta kraschen med en kraftig penningpolitisk expansion. Det gjordes för att inte upprepa Federal Reserves misstag vilka banade väg för 1930-talets depression. Den expansiva penningpolitiken, i USA och i omvärlden, under den globala finanskrisen 2008/09 blev i sig framgångsrik. Men den avbröts inte i tid utan fortsatte att vara alltför expansiv i många länder, i synnerhet i Sverige under 2010-talet. Den bidrog till en kraftig kreditexpansion, stigande tillgångspriser och växande finansiella obalanser i vårt land.

KRISER OCH KRIG

Sedan kom nästa våg av kriser och krig: covid-19 pandemin och den ryska invasionen av Ukraina. Pandemin utlöste kraftiga nedstängningar vilka drog ned världsekonomin på nytt i en djup depression. Som svar gjordes penning- och finanspolitiken extremt expansiv. Centralbanker världen över sänkte räntor och köpte obligationer och aktier för att blåsa upp sina balansräkningar. Penningmängden, central storhet inom monetarismen, steg kraftigt. Detta utlöste en ny inflationsimpuls.

För att trycka ned inflationen under senare år har centralbankerna höjt sina styrräntor och begränsat kreditflödet på andra sätt. Dagens åtstramande penningpolitik med höga räntor bekämpar verkningarna av gårdagens expansiva penningpolitik med låga räntor.

Wicksells teori, såsom den har tolkats, har inte visat sig tillräcklig. Den har bidragit till dagens kris. Men ännu ser vi inte någon allvarlig utmaning till dagens inflationsmålspolitik inom forskningen. Min optimistiska gissning är att Wicksells ansats kommer utvecklas så att den ger upphov till bättre makroekonomisk balans på längre sikt. Här ser jag en utmaning för dagens nationalekonomer. Den teori vi behöver idag får vi kanske först imorgon. Men då kan det vara för sent.

Låt mig nu sammanfatta mitt budskap. Den nationalekonomiska teorin för stabiliseringspolitiken har utvecklats genom kriser. Kriserna ger upphov till en läroprocess där det etablerade synsättet ifrågasätts. En marknad för nya teorier och tolkningar skapas. Forskarna får starka incitament att utveckla aktuella idéer. Framtiden blir inte krisfri. Det blir nya kriser och nya lärdomar. Lärandet inom nationalekonomin tar inte slut.

Frågor

Frank Wollheim: Varifrån kommer det tvåprocentiga inflationsmålet och är det sunt?

Lars Jonung: Det tvåprocentiga inflationsmålet kommer från Nya Zeeland. Vid ett politiskt systemsifte där skulle man effektivisera den statliga förvaltningen. Varje statlig myndighet skulle ha ett mål. När man kom till Centralbanken gav man den målet två procents inflation. Så de tog det målet. Lite senare tog Bank of Canada också det. I november 1992 funderade Riksbanken vad vi skulle göra. Vi hade kontakter med Canada och det kom över en delegation därifrån. De rådde oss att ta två procentsmålet. Europeiska Centralbanken har tagit det strax under. Fascinerande hur detta mål har styrt hela utvecklingen. Behåll det. Man ska inte ändra spelreglerna. Ändrar man dem en gång så kommer man att behöva ändra igen och igen. Sen har man inget ankare längre. Det är slumpen som styr.

Per Lundberg: Min fundering gäller att dra lärdom. Det verkar ju klokt att dra lärdom från 30-talet, att lära vad som hände, vad man gjorde och inte gjorde. Men omständigheterna i världsekonomin är hela tiden unika. Nu är det inte som det var på 30-talet eller ens i början på nittio-talet. Så det blir ju extra svårt.

Lars Jonung: Du har alldeles rätt. Det är utomordentligt svårt att dra vettig lärdom av en kris och ju längre tiden går desto svårare blir det. Varje år produceras nya böcker om de riktiga lärdomarna vad som hände på 30-talet. Vissa centrala lärdomar finns det. Det gäller inte bara ekonomisk politik utan all politik. I den amerikanska politiken hette det länge "Glöm

inte Pearl Harbor!” Men jag håller helt med dig. Jag frågade en gång Gunnar Myrdal om lärdomar från 30-talet. Hans svar var: ”Du kan inte dra några lärdomar från det för du var inte med på den tiden.” Men nya generationer måste hela tiden skriva om historien, undersöka den, vända och vrida på den komma fram till bättre och djupare insikt.

Christer Löfstedt: Det verkar som om ekonomin har mycket lite att säga om framtiden. Det är lättare att säga något om vad som har skett än om vad som kommer att ske. Hur agerar vi nu? Nollräntepolitiken var fel och tvåprocentsmålet verkar ju plockat ur luften. Vad föreslår du om den ekonomiska politiken framöver, särskilt i ljuset av covid och av Ukraina.

Lars Jonung: Ekonomerna kan uttala sig med tydliga rekommendationer om vissa fenomen. Till exempel att införa prisreglering. Då vet man vad som omedelbart kommer att hända. Det blir en massa ransoneringsproblem, varor kommer att försvinna och vi får en mycket värre situation. Vi har fyra tusen år av empiri här. Det kan vi säga med bestämdhet. Men vi kan inte säga hur världen ser ut om tio år. Angående tvåprocents målet finns skäl att behålla det. Även om regeln inte är perfekt. Den optimala regeln kan vi aldrig konstruera inom samhällsvetenskapen. Vad gäller nollräntepolitiken så var vi flera som skrev i tio år och varnade för den. Kreditexpansionen löser inga problem. Det leder till kris. Och ännu värre blir det den dag det blir krig i Europa. Ett krig utlöser alltid räntehöjningar. Och då har vi massvis med svenska hushåll som lurats av Riksbankens tro på ständigt låga räntor och gått in i lånekontrakt som är svåra att ta sig ur. Krisen kommer men vi vet inte när, var och hur.

Ola Wong: När jag talat med kommunister säger de alltid att det är inget fel på teorin utan det är politiker som missförstod.

När man tittar på Riksbanken undrar man om där finns någon ideologisk stelhet. De verkar ha en övertygad tro att det är inget fel på teorin.

Lars Jonung: Stelheten finns inom riksbanken. De har anställt ekonomer som har trott på en modell utan pengar och krediter. Den är mycket snäv och det har varit min kritik. Riksbanken har hela tiden haft en modell som utvecklats av matematiska ekonomer framförallt i USA. Nu har till och med den nye riksbankschefen insett att den här modellen fungerar inte. Jag och andra ekonomer har påpekat det gång på gång. Modellen kallas Ramses och vice riksbankschefen har sagt att Ramses är en mumie som ska ligga kvar i kistan. Det är ganska hård kritik. Nu kommer riksbanken precis som vid alla kriser att få tänka om.

Katarina Engberg: Hur ska vi kalkylera in de stora offentliga investeringar som är nödvändiga för att hantera klimatkrisen? Det innebär inledningsvis stora kostnader med upplåningsbehov och subventioner. Hur påverkas det av den makroekonomiska situation vi befinner oss i nu?

Lars Jonung: Jag är väldigt tveksam till planer på att ställa om oss till en ny ekonomi. Jag tror inte på planeringstänkande. Vi borde lära oss av historien. Det går inte att planera för framtiden med den detaljrikedomen. Varje kris leder till planeringstänkande. Det bästa exemplet är Sverige under andra världskriget. Då fick vi valutareglering, kreditmarknadsreglering, hyresreglering, livsmedelsreglering. Dessa regleringar passade socialdemokraterna bra. Först 1989 tog vi bort valutaregleringen. Och hyresregleringen har vi kvar ännu. Vi ska akta oss för nya regleringar och ingrepp som ska finansiera gigantiska projekt. Vi har hört det tidigare. Industripolitiken har kostat oss så mycket. Ju mer vi kan hålla nere den offent-

liga expansionen, desto bättre för tillväxten. Titta på Schweiz som inte heller var med i kriget. Idag har de betydligt högre levnadsstandard än Sverige. Vi har hållit på med våra stora miljonprogram och investeringar. Och vad har det gett oss? Vi har övergett dem och låt oss inte börja igen.

Kristina Sundkvist: Det är väl lovvärt att försöka göra modeller för att förutse framtiden. Men det finns kanske för många okända variabler liksom att virus muterar och bakterier utvecklar antibiotikaresistens.

Lars Jonung: Gärna modeller för framtiden men vi ska inte tro på dem. Jag har träffat den här modellvärlden och jag är så skeptisk till den. Världen är så plastisk, det finns så mycket störningar. När jag arbetade på Konjunkturinstitutet fick vi frågan om vi gjort någon prognos som varit rätt. Ja, 1956 hade vi exakt rätt med prognosen för BNP. Siffran stämde – två procent. Men tecknet var fel. Det skulle bli plus två men det blev minus två.

I nästa vecka publicerar vi en utvärdering om pandemi-politiken med lockdowns. Perhaps the greatest policy failure in modern times. Vi skapade ekonomisk kris, politisk kris, social kris och tog död på fler människor med nedstängningspolitiken än som rimligtvis räddades. Det var ett gigantiskt misstag att epidemiologerna fick styra politiken istället för ekonomerna. Kina var värst.

Herman Grimmeiss: Varför är inte alla ekonomer miljardärer?

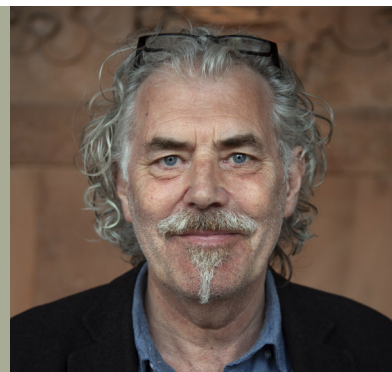
Lars Jonung: Keynes blev oerhört rik. På en bok – *The Economic Consequences of the Peace*. Han insåg att boken skulle gå bra och skrev ett förmånligt kontrakt. Det blev en global försäljningssuccé och han blev rik.

Herman Grimmeiss.

Den nya kriminaliteten

Per Brinkemo
Journalist

Vi bombarderas numera av nyheter av en karaktär och i en omfattning som vi tidigare inte varit med om. Det vi dagligen läser om är av sådan art att det är svårt att ta in. Frekvensen av nyheter som för mindre än 20 år sedan hade chockat befolkningen hastas över för att övergå till rapporteringen av nästa osannolika nyhet. Annat var det för inte alls så länge sedan.

När tioåriga Engla Höglund från Stjärnsund i Hedemora kommun försvann under en cykeltur 2008 fick det enorm massmedial uppmärksamhet. Under flera veckor rapporterades det dagligen om fallet, om sökandet efter flickan, mördaren, långtradarchauffören Anders Eklund, om att han till slut erkände, att kroppen hittades och att mördaren fick livstids fängelse. När Engla begravdes sändes jordfästningen direkt i SVT.

Några år tidigare hade svenska folket chockats av återkommande överfall, mordförsök och våldtäkter i Umeå. Den journalistiska bevakningen var intensiv och polisens sökande efter gärningsmannen var på allas läppar. Det skulle visa sig att gärningsmannen var en vanlig yrkesarbetande pappa, plåtslagare,

villaägare, gift och med två barn. När ”Hagamannen” greps och dömdes 2006 kunde alla oroliga andas ut efter att på detaljnivå följt den långlivade mediala bevakningen.

Sådana här händelser engagerade stora delar av befolkningen. Brotten stred mot all normalitet och var genom sin karaktär uppseendeväckande och förfärliga och den mediala bevakningen som sig bör omfattande. Relativiseringar förekom inte, alla var överens om att brotten var avskyvärda och fördömdes med en stämma. De var ett slags lägereld att samlas kring, lätta att tolka och förstå om än obegripliga på ett mänskligt plan.

SKJUTANDE SOM ÖKAR

Men någonstans i den här vevan hände något. Svårtolkade fenomen som tidigare setts som underliga undantag började sakta men säkert öka i omfattning. Det har alltid funnits kriminella, både för 30, 40 och 100 år sedan. Men i Sverige brukade de sällan skjuta varandra. Inte heller i övriga Europa skjuter kriminella i samma omfattning som här. Någon gång kring millenniumskiftet började det tillta för att därefter eskalera. Händelser som vi i backspeglarna förstår var nyckelhändelser rapporterades, men mest som telegram och utan kontext. En sådan var den blodiga konflikten mellan de båda gängen Shottaz och Dödspatrullen på Järvafältet i Stockholmsregionen. Den började 2015 med två mord som skedde inom loppet av ett drygt dygn och skulle sedan eskalera och leda till återkommande avrättningar på offentliga platser. Som när en maskerad 16-åring gick in på en pizzeria i Rinkeby och inför andra restaurangbesökare, bland annat en mamma med ett barn i mellanstadieåldern, avrättade en 24-åring med två skott i huvudet.

Brutaliteten var häpnadsväckande. Även de mest erfarna brottsutredarna sa att de aldrig sett något liknande. Men medierapporteringen var inte i närheten av den som ägt rum bara ett decennium tidigare. Som kriminalreportern Diamant Salihu sa i en intervju i tidningen Filter:

”Förortsmord fick inte så stor uppmärksamhet. Tidningarna skrev om de två första morderna som skedde med 29 timmars mellanrum, men offren var anonyma personer någonstans långt borta, och sen gick man vidare. Ingen hade riktig koll på vilka de var.”¹

UNGA I FÖRORTERNA

Brottsutvecklingen uppvisade från 1990-talet en svagt vikande trend på ett generellt plan. Samtidigt fanns tydliga tecken på att allt fler unga i förorterna anslöt sig till territoriella kriminella gäng. Trots att det dödliga våldet totalt hade minskat så ökade skjutvapenväldet bland vad man uppfattade som gäng, men denna utveckling spelades ner och det varnades för alarmism. Fokus hos både kriminologer och journalister var att brottslig-

1. <https://magasinetfilter.se/samtal/diamant-salihu-det-ar-en-form-av-radikalisering/>

heten generellt minskade och Sverige hade därför aldrig tidigare varit tryggare. De som trots allt anade en farlig trend och uttryckte det blev ofta hårt kritiserade, anklagade för att vara ute för att svartmåla människor med invandrarbakgrund.

Det har i alla tider varit svårt att förstå och tolka sin egen samtid. Det är lätt att dra för stora växlar på enskilda händelser som upprör en, precis som det är mänskligt att förbise sådant som senare visar sig vara signifikant och början på en trend. Fram till mitten av 00-talet ungefär hade medborgaren genom den mediala bevakningen fått någorlunda hjälp att navigera i samtiden.

Men när fenomen, som hade geografiska rötter någon annanstans än Sverige, skulle förklaras stod sig både kunskapsproducerande institutioner, högskolor och universitet, liksom den politiska och mediala sfären, sig slätt.

En som relativt tidigt försökte sätta ord på vad som skedde i landet är den erfarne chefsåklagaren Thomas Ahlstrand, idag pensionerad. Han har genom åren skrivit en rad debattartiklar och krönikor i Dagens Juridik och Göteborgs-Posten. Bland annat författade han 2016 en text i den senare om att Sverige har fått en ny typ av brottslingar. Han jämförde den gamla tidens brottslingar som han var utbildad för att utreda och åtala med dem som han nu mötte. I den svenska traditionen sågs den kriminelle som en del av ”oss”, de laglydiga, men som på grund av socioekonomiska faktorer; arbetslöshet, fattigdom, dåliga framtidsutsikter, påverkan från andra och/eller missbruk – hade fallit in i ett kriminellt levnadssätt. Hela systemet var riggat för skyddsåtgärder, övervakning och terapi för den kriminelle vars familj inte sällan var involverade i rehabiliteringen.

Grundtanken var att den kriminelle var en person som egentligen delade majoritetssamhällets värderingar, moral och syn på samhället men som av olika anledningar hade hamnat snett. Men de kriminella som rättsväsendet möter i dag var något annat och hade ett helt annat förhållningssätt.

INGEN LOJALITET MOT SAMHÄLLET

De har inte kommit snett. De har inget missbruk. De delar helt enkelt inte våra normer, och de har absolut ingen lojalitet eller ens vilja till lojalitet gentemot samhället. En dom till fängelse är ingen skam, den är ett besvär, något obekvämt, något att undvika för att det är opraktiskt och långtråkigt att sitta inne. Lojaliteten är däremot oerhört stark när det gäller gänget, kompisarna, familjen, klanen, kvarteret; och den är dubbelriktad. Vi kan inte alltid involvera deras familjer när vi vill behandla dem för kriminalitet; för familjerna kan tycka att grabben är bra, han drar hem pengar. Den ofta oreserverade kärleken till mamman och respekten för pappan motsvaras inte sällan av en fullständig, och i bästa fall blind, lojalitet tillbaka.²

Thomas Ahlstrand satte fingret på något som ännu var minerad mark. Det fanns något helt annorlunda i den nya tidens kriminalitet som inte bara hade att göra med brutaliteten, men också med hela förhållningssättet till rättsstaten och samhället i stort.

För trettio år sedan klarades de flesta mord upp av polisen. En misstänkt mördare identifierades och bevisningen samlades ihop. De som hade sett ett brott hördes av polisen. De allra flesta vittnade och berättade vad de visste. Teknisk bevisning vägdes in och gärningsmän dömdes. Men något gjorde att allt färre ville vittna.

RÖTTER I ANDRA KULTURER

Dessutom var det helt uppenbart för alla att detta förhållningssätt gällde i första hand människor med rötter i andra kulturer, antingen genom att själva vara födda utomlands eller också genom båda eller en förälder som kommit hit från en annan del av världen. Primärt rörde det sig om människor som hade rötter i Mellanöstern, Afrika eller Sydvästasien. Men just den aspekten var inget som vare sig forskarvärlden, media eller politiker ville

2. <https://www.gp.se/debatt/ingenting-biter-pa-de-nya-gangkriminella.b4cb6doe-ba8f-49e5-8c38-7cf872a3f8de>

tala om. Ingen frågade sig om den sociala präglingen i en annan kulturkrets, antingen i ett annat hemland, eller i Sverige via föräldrar som var födda utomlands kunde spela någon roll.

I Sverige hade vi lämnat synen på rasmässiga genetiska skillnader mellan olika etniska grupper. Men inte heller kulturella skillnader var under 2000-talets två första decennier möjliga att tala om utan att hudflängas, vilket stängde dörren för perspektiv som egentligen var helt uppenbara. Allt som egentligen krävdes var en förståelse för hur världen är beskaffad och en insikt om att jordens befolkning inte lever i en monokultur. Den bristande kunskapen om världens olika samhällen blottades. Vi hade karta och kompass för den invanda terrängen, men i den nya medheterskultur, misstro mot institutioner, tystnadskultur, dominansbeteende, lättkränkhet, religiöst utåtagerande fundamentalism och klanstrukturer fungerade inte dessa verktyg.

Blicka ut över världen, fundera en stund och inse att världens länder inte ser ut som Sverige. I Afghanistan finns företeelser som inte finns här. I Sverige finns företeelser som inte finns i Afghanistan. Men när nu Afghanistan är här, precis som Somalia, Irak, Palestina, Syrien osv genom att delar av dessa länders befolkningar kommit hit, har vi då inte nytta av att förstå grundläggande kulturella drag i dessa olika regioner? För hur ska man annars förstå en händelse som utspelade sig på Lunds gator måndagen den 6 september 2021?

BRÅK PÅ LINERO

En ny arbetsvecka har börjat och de flesta lundabor är sedan några timmar på jobbet eller i skolan. Butikerna i den centrala delen av staden och köpcentrat Nova har precis öppnat när stadens polis får larm om bråk och misshandel. Vid en busshållplats i stadsdelen Linero ser vittnen bråk mellan män. Vad ingen ännu vet är att det är bråk som snart ska växa i omfång och likt en ambulerande cirkus flytta på sig från den ena platsen till den andra medan fler och fler personer ansluter.

Polisen får larm av vittne klockan 10:13 och beger sig till Kämpargränd, ett lugnt bostadsområde med rödteglade trevåningshus. Senare ska ett vittne berätta om en grupp mycket upprörda män och att en av dem blöder från huvudet.

Det är en ung man ur släkten Gültekin som blir misshandlad med ett basebollträ av en eller flera medlemmar i släkten el-Zein. Men bråket tar inte slut där. Ett stort antal andra män anländer i bilar och beger sig i hög hastighet från Linero till centrala Lund. Målet är restaurangen Icha Mochi på Bangatan 8 som ligger mitt emot centralstationens gamla byggnad. Där ska tre familjemedlemmar i al-Zein jobba.

En grupp män rusar in på restaurangen och vandaliserar. Också hit larmas polisen av privatpersoner som ser räcket runt uteserveringen böjas loss, trafikskyltar slitas upp för att användas som tillhygge och stolar och bord flyger genom luften. Fler och fler bilar med män ansluter och kör fram mot restaurangen. Antalet män är nu upp i ett 20-tal som ryker ihop i ett besinningslöst slagsmål.

SLAGSMÅL UTANFÖR BLOCKET

Senare ska övervakningskameror visa att en man knivhuggits. Den skadade mannen bärs in i en bil av familjemedlemmar och körs i hög hastighet mot Lunds universitetssjukhus. Män från båda släkterna följer efter i bilar och området framför sjukhusets huvudentré, Blocket, blir ny skådeplats för bråket. Polisen får in ännu fler larm av upprörda vittnen och går nu upp i stabsläge. När poliser anländer med hundar och pepparsprej för att försöka skingra slagskämparna åt är antalet uppe i 50–60 män i olika åldersgrupper. De sparkar på sådana som fallit i marken och stampar motståndare i huvudet. En del av dem har knivar och påkar i sina händer. Poliser ger sig in i hopen av frustande män med pepparsprej men slagskämparna tycks först knappt ta notis om dem. Efter en stund upphör dock bråket och männen beger sig från platsen.

Foto: Bilder i Syd/Patrick Persson.

Eftersom åtta av dem fått mer eller mindre allvarliga skador tas de av sina släktingar till akutintagets entré på andra sidan Blocket för vård. Också där blir stämningen upprörd och ingen tycks ta notis om uppmaningen: ”Högst två anhöriga får följa med in på akuten”, en skylt som numera sitter på allt fler akutintag runt om i landet.

FÖRHÖR OCH ANMÄLNINGAR

När lugnet lagt sig och rapporteringen i media börjar nå ut är de boende i den gamla lärdomsstaden med sitt universitet från 1666 chockade. Vad var det här frågan om? Inte var det väl den gamla akademiska striden mellan antropologer och sociologer som återigen hade blossat upp, skämtades det om med sedvanlig torr lundahumor.

Senare håller polisen ett 40-tal förhör och sju anmälningar upprättas med brottsrubriceringarna försök till mord, olaga hot, misshandel och skadegörelse. Men ingen vill berätta om bakgrunden till konflikten, däremot säger flera att de båda släkterna

nu kommit överens. En ung person som förhörs av polisen om bakgrunden säger att han inget vet, bara ”de stora”.

”De stora?” Polisen ber honom att utveckla vilka ”de stora” är.

– De som är äldst i familjen, svarar han.

Av alla inblandade i konflikten döms senare en person, en 24-årig man ur slakten Gültekin, för grovt vapenbrott efter att polisen hittat ett skarpladdat vapen under förarstolen i bilen som han kommit med till restaurangen Icha Mochi.

Ytterligare en man åtalas, en 21-åring ur slakten al-Zein som arbetade i restaurangen. Men han frias trots att tingsrätten i Lund menar det bevisat att han huggit en av de män som kommit till restaurangen, i buken. Rätten ansåg att han handlat i nödvärn.

En annan person antyder för polisen att släkterna har talat med varandra, slutit fred på något sätt. Han får då frågan om hur.

– Bara att vi ska hålla oss från varandra, svarar han. Skulle det vara något så ringer man de äldre.

UPPGÖRELSE

Medan det svenska rättsväsendet, trots en stor mängd bilder från övervakningskameror, senare endast lyckas döma en person av alla inblandade framkommer att någon form av uppgörelse hade skett mellan de båda släkterna.

Knappt två veckor efter slagsmålen den 6 september meddelas att konflikten är löst efter medling. I media ber en talesperson för de båda släkterna lundaborna och sjukhuspersonalen om ursäkt. Något liknande ska inte inträffa igen.

Slagsmålet i Lund väcker en rad frågor. Vad var det egentligen som hände? Vad var det uttryck för? Vad det var för medling som hade ägt rum mellan de båda släkterna? Varför lyckades den svenska rättsstaten inte döma fler, inte ens klarlägga bakgrunden till denna uppseendeväckande händelse? Och hur kommer det sig att ingen ville vittna, inte ens de skadade mot sina förövare?

Frågorna blir hängande i luften. Vad får en stor grupp av vuxna män att släppa allt de har för händer en vanlig måndags-

förmiddag för att rusa till släktingars undsättning? Varför ringde de inte polisen när misshandeln ägde rum i Linero? Och hur är det möjligt att mobilisera så mycket människor under arbetstid? Var alla arbetslösa, kriminella?

Och återigen; på vilket sätt hade de försonats, vad var det för medling som hade ägt rum?

Det framkommer inte att Ulf Merlander någon vecka efter slagsmålen får ett telefonsamtal från en man som han tidigare haft att göra med i sin tjänsteutövning som polischef i nordöstra Göteborg. Det är familjeöverhuvudet för en stor släkt i Angered, med många medlemmar som blivit kända för sitt dominansbeteende och sin omfattande brottslighet, som vill berätta något. Ett ansevärt antal individer i hans stora familj har varit omskrivna för att ha upprättat vägsräddningar på "sitt territorium", för hot och utpressning, beskyddarverksamhet, våldsbrott och mord.

Ulf Merlander har i sitt arbete ständigt stött på mannen och hans släktingar. Han har tidigare varit hemma hos mannen, försökt förmå honom att ha koll på sin familj, att sköta sig och sluta med kriminalitet. Men mest för att försöka förstå den här mannens "mindset". Mannen är själv inte dömd för något brott även om polisen vid ett tillfälle var nära att sätta dit honom efter att ha hittat ett vapen i en lokal som han disponerade och som han enligt hyreskontraktet var ansvarig för. Han greps och satt häktad i flera veckor, tills en minderårig manlig släkting tog på sig brottet och hävdade att han utan den äldre släktingens kännedom hade placerat vapnet där. Polisen blev tvungen att frige familjeöverhuvudet.

Trots att polischef Ulf Merlander några år tidigare vittnat i rätten och berättat om släktens inflytande i lokalområdet, om deras omfattande kriminalitet och inflytande över narkotikahandeln i Göteborg, trots att flera barn omhändertagits av socialtjänsten, trots att många av den stora släktens medlemmar grips av polisen under ledning av Ulf Merlander och själv suttit häktad tycks familjeöverhuvudet hysa någon form av respekt för

honom. Han och polischefen har sinsemellan utvecklat någon form av "gentlemen's agreement".

Ulf Merlander blir ändå förvånad när han svarar i telefonen och hör att det är familjeöverhuvudet som stolt säger; *Ulf, du kan vara lugn. Jag har varit i Lund och löst konflikten.* Ulf vet inte riktigt vad han ska säga.

Enligt uppgift har en av släkterna efter förhandlingar tagit på sig ansvaret för konflikten och ett obekräftat ryckte säger att den betalat två miljoner kronor i kompensation till den andra.

Vad ska polischefen svara? "Fint att du går vid sidan om rättsstaten och dömer i brottmål."

NY TYP AV KRIMINALITET

Ulf Merlander kan bara konstatera att han har att göra med en typ av kriminalitet som inte liknar den som han en gång, för nästan 30 år sedan, utbildades för att bekämpa.

Händelsen i Lund är inte unik. Liknande utspelar sig runt om i vårt land. När vi läser om dem i media beskrivs de som "masslagsmål". Men vad rör det sig om, vadan denna uppkomna situation med uppgörelser på gator och torg? Fenomenet blottlägger fenomen som vi saknat tolkningsmodeller och terminologi för men som kan förstås genom det begrepp som jag försökt införa i debatten – klansamhällen – vilket jag återkommer till.

Sverige har fått en utveckling av en sorts kriminalitet som skiljer sig från jämförbara länder med skjutningar, sprängningar av gängkriminella. Listan av territoriella gäng som vi kunnat läsa om i media de senaste åren är lång. För att nämna några; Dalennätverket, Backagänget, Shottaz, Dödspatrullen, Foxtrot, Bredängsnätverket, Zero, Flemingsbergsnätverket, Vårbynätverket, Östberganätverket, Botkyrkanätverket osv osv.

Dessa gäng har medlemmar med ett stort våldskapital som de inte tvekar att använda. Bara sedan januari 2018 till skrivande stund (jan 2024) har 2 161 skjutningar ägt rum i Sverige som lett

till att 710 personer har skottskadats och 294 personer dödats.³ I flera fall har det rört sig om rena avrättningar på offentliga platser: tunnelbanestationer, restauranger, torg, kaféer och gym.

Polisen beräknar att det finns omkring 5 000 gängkriminella och ytterligare 25 000 i en yttre cirkel som på ett eller annat sätt är inblandade och i farozonen för att bli mer ”hardcore-kriminella.” Dessutom rekryteras allt fler yngre in i denna form av kriminalitet. Det finns flera exempel på så unga som 13–15 år som både offer och förövare.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har konstaterat att Sverige sticker ut från övriga Europa när det kommer till dödligt skjutvapenvåld med omkring fyra avlidna per miljon invånare, jämfört med det europeiska genomsnittet på cirka 1,6 avlidna per miljon invånare.⁴

KRIMINELLA FÖRORTSGÄNG

Den utveckling som vi ser i Sverige tycks ha överrumplat de flesta. Varningsord spelades länge ned. Det är först på senare år som situationen i landet uppmärksammas på allvar. Men tecknen fanns tidigt. Redan 2004 skrev den statliga kommittén Mobilisering mot Narkotika i sin slutrapport *Organiserad kriminalitet, grov narkotikabrottslighet* att:

Kriminella förortsgäng finns numera i alla större svenska städer. Dessa gäng är mycket avancerade i sin brottsutövning och ägnar sig åt bl.a. narkotikabrott (även med internationell anknytning), grova våldsbrott t.ex. vårdetransportrån, grova stölder av bl.a. märkeskläder och hemelektronik. Gängen utnyttjas även av mer kvalificerade kriminella organisationer/nätverk bl.a. som ”hantlangare” och kurirer. Förortsgängen utgör dessutom den viktigaste rekryteringsbasen

3. <https://www.svt.se/datajournalistik/skjutningar-i-sverige-ar-for-ar/>

4. Brå. (2021a). Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder (2021:8; s. 133). Brottsförebyggande rådet.

Hagalund i Solna.

för den grövre organiserade brottsligheten. I de större städernas segregerade förorter är brottslighet ett av få sätt att göra karriär. Som alla människor har även ungdomarna där en vilja av att vara bäst på någonting; ofta handlar det tyvärr om att begå brott. Gängmedlemmarna lever helt i gangsterfilmernas värld där ett skarpladdat vapen, en rulle stora sedlar samt narkotika, helst kokain, är viktiga attribut.⁵

UTSATTA OMRÅDEN

Gängens rekryteringsbas utgörs av unga män i förorterna som till övervägande del är människor med rötter i andra länder. Dessa förorter har kommit att beskrivas som ”utanförskapsområden”. De delas in i tre kategorier: ”utsatta områden”, ”riskområden” och ”särskilt utsatta.”

Enligt Polisen karakteriseras ett ”utsatt område” av ”... låg socioekonomisk status och kriminell påverkan på lokalsamhället ...” men utan att de kriminella har en utstuderad avsikt att ta

5. MOB. (2004). Organiserad kriminalitet, grov narkotikabrottslighet: Ett samarbetsprojekt mellan brottsbekämpande myndigheter [Slutrapport]. Mobilisering mot narkotika: Narkotikapolitisk samordning.

makt över eller kontrollera området. De präglas av hot och utpressning och offentliga våldshandlingar som riskerar att skada tredje man, narkotikahandel som bedrivs öppet.⁶

De ”särskilt utsatta” kännetecknas, enligt polisen, av en allmän obenägenhet att delta i rättsprocessen, systematiska hot och våldshandlingar mot vittnen, målsägare och anmälare i området. Situationen i området innebär att det är svårt eller nästintill omöjligt för polisen att fullfölja sitt uppdrag på platsen, vilket kräver anpassning av arbetssätt eller utrustning. Ett särskilt utsatt område präglas också av:

- parallella samhällsstrukturer
- extremism, såsom systematiska kränkningar av religionsfriheten eller starkt fundamentalistiskt inflytande vilket begränsar människors fri- och rättigheter
- boende i området reser till konfliktområden för att delta i strid
- en hög koncentration av kriminella.⁷

Till denna dystra bild kan läggas att också den organiserade ekonomiska brottsligheten ökar. Parallellt med narkotikabrotten har de kriminella riktat in sig på bedrägerier och välfärdsbrott. Enligt kriminologen Amir Rostami bedöms den kriminella ekonomin omsätta mellan 100 och 150 miljarder kronor årligen.⁸

Den självklara frågan är: hur har det kunnat bli så här? Förklaringen till denna eskalerande brottslighet har länge varit socioekonomiska faktorer. Segregation, fattigdom och social utsatthet som tar sig uttryck i trångboddhet, hög arbetslöshet, försämrade skolresultat och ohälsa har lyfts gång efter annan som orsaken till alltifrån skjutningar, sprängningar, gäng, masslags-

mål till ovilja att medverka i rättsprocessen och den ökade välfärdsbrottsligheten.

Låt mig försöka visa på några andra aspekter, gravt förbisedda, som åtminstone skulle kunna vara delförklaringar till den utveckling vi ser i Sverige; den demografiska utvecklingen och kulturella skillnader.

DEMOGRAFISKA FÖRÄNDRINGAR

När internationella forskare försöker förstå och förklara varför vissa områden genererar kriminalitet söker de brett. Hur ska man till exempel förklara att trots att bara åtta procent av jordens befolkning bor i Latinamerika begås en tredjedel av alla mord på denna ”våldets kontinent”? En viktig och grundläggande faktor är snabba demografiska förändringar. För att citera Robert Muggah, grundare av Igarapé Institute i Brasilien: ”Fenomenet med oreglerad urbanisering och snabb befolkningstillväxt påverkar nästan alla länder i regionen.”⁹

Stora delar av Latinamerika genomgick en våldsam demografisk förändring med början av 1950-talet. Människor, vana vid att bruka jorden, lämnade landsbygden och flyttade in i städerna. Många saknade omedelbara förutsättningar för att få arbete, hade vare sig socialt kapital eller relevant utbildning. Bristen på arbete var stor och arbetslösheten sköt i höjden.

Den oreglerade tillströmningen av människor ledde till att de sociala strukturerna inte hängde med eftersom institutionerna inte var dimensionerade för en sådan befolkningsökning. Staten tappade kontrollen, kunde inte upprätthålla det territoriella greppet och skydda befolkningen.

Privata aktörer trädde då in på marknaden, erbjöd skydd mot betalning. Dels var det rent kriminella grupperingar, dels säkerhetsföretag som övertog en allt större del av det som egentligen är statens uppdrag. Det ledde till bristande kontroll och in-

6. Polisen. ”Lägesbild över utsatta områden”. Regeringsuppdrag 2023.

7. Ibid.

8. <https://www.forskning.se/2023/04/25/organiserad-brottslighet-finns-i-hela-sverige/>

9. <https://www.businessinsider.com/latin-america-is-the-worlds-most-violent-region-crime-2019-9?r=US&IR=T#income-inequality-1>

syn i verksamheterna vilket i sin tur ledde till ökad korruption, kränkningar av mänskliga rättigheter och till oproportionerlig våldsanvändning. Enbart i Mexiko finns idag cirka 8 000 privata säkerhetsföretag som arbetar bortanför statlig insyn och reglering, enligt en rapport 2018 från Inter-American Dialogue.¹⁰

När våldsbrottsligheten ökade fick polisen allt svårare att lösa fallen. Idag klaras i genomsnitt endast 20 procent av morderna i Latinamerika upp, i Brasilien bara 8 av 100 mord.

En trend i hela regionen är att bostadsområden med hög ungdomsarbetslöshet, låg inkomst, och en stark koncentration av män som tillhör minoritetsgrupper, präglas av ett stort antal mord på framför allt unga. Det är ofta bostadsområden med hög omsättning på hyresgäster och därför svaga sociala band och dålig sammanhållning. Det är bland dessa män med dåliga framtidsutsikter som grogrunden för gängbildningar, maffior, milisgrupper och narkotikakarteller har uppstått.

OROANDE UTVECKLING I SVERIGE

Sverige kan självklart inte jämföras med länderna i Latinamerika när det kommer till antal mord och andra våldsbrott. Men vi har en oroväckande utveckling av mord med skjutvapen. När man läser Robert Muggahs forskning där han tar hänsyn till en rad olika faktorer och beskriver den historiska utveckling som fört kontinenten in i en sådan våldsspiral, hajar i alla fall jag till.

I Sverige hävdar politiker tillsammans med kriminologer att det är sociala och ekonomiska klyftor som är förklaringen till skjutvapenväldet och mördandet på gator och torg, exempelvis Miljöpartiets språkrör Märta Stenevi: ”Grunden till den situation vi har i dag ligger längre tillbaka i tiden. De som härjar i gängen nu är födda och uppvuxna i Sverige där de ekonomiska klyftorna ökat.”¹¹

10. <https://www.thedialogue.org/>

11. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/lofvens-forklaring-till-det-okande-gangvaldet>

Vad säger en sådan som Robert Muggah? Han menar att ekonomisk ojämlikhet korrelerar med antal mord i samhällen. Men det är inte bara enda faktorn. Länderna på den latinamerikanska kontinenten hör till de mest ojämlika på planeten. Sverige tillhör några av de mest jämlika om än inkomstskillnaderna ökat något de senaste åren.

Sverige har genomgått en demografisk omvälvning de senaste 20 åren som saknar motstycke i vår del av världen. Vi har gått från att vara ett av västvärldens mest homogena till västvärldens mest mångfaldspräglade och heterogena land. Den oreglerade befolkningsökningen har lett till att systemen inte hänger med. Poliserna är för få, domarna, lärarna, kriminalvårdarna, socialsekreterarna, bostäderna, fängelseplatserna ... Och precis som i Latinamerika går de allra flesta fria som skjutur en annan till döds. I början av 1990-talet klarades 9 av 10 fall av dödligt våld upp. Numera leder bara en av fyra dödsskjutningar till fällande dom. Det är med andra ord näst intill ”riskfritt” att mörda.

Mordutredningar är en resurskrävande verksamhet som dränerar polisen på resurser. Precis som i Latinamerika har därför marknaden för vakt- och säkerhetsföretag en explosionsartad utveckling, parallellt med kriminella som ”erbjuder skydd” för pengar, upprättar vägspärrar och dominerar bostadsområden.

FLER MÄN ÄN KVINNOR

Lägg därtill att den könsrättsliga demografien radikalt har förändrats. I Sverige har kvinnor sedan den första folkräkningen 1746 varit i majoritet. År 2015 hände något sensationellt, men som knappt uppmärksammades i den offentliga debatten. För första gången någonsin passerade männen kvinnorna i antal. Sverige har sedan dess fler män än kvinnor. Skillnaden uppgår till nästan 80 000 i just de åldersgrupper som är de mest kritiska – 15 till 24 år.

Förklaringen är inte bara att män generellt lever allt längre, det är en hög invandring där männen varit i majoritet. Det bå-

dar inte gott eftersom det är män som står för den övervägande delen av våldet. Samhället riskerar på så vis att maskuliniseras.

Sällan eller aldrig hörs politiker, eller för den delen kriminologer, lyfta demografin som en aspekt för att förstå våldsutveckling. Sannolikt tror man att det skulle utgöra en stigmatisering av människor med annan etnisk bakgrund. Men det inte etniciteten i sig som är poängen, det är okontrollerad befolkningsökning som pressar statens förmåga att fullgöra sina uppdrag.

Särskilt illa är det när ett land får kluster av frustrerade testosteronstinna unga män med sämre förutsättningar till etablering. Det är inte, som i Latinamerika, en inhemsk landsbygdsbefolkning som i stor omfattning flyttat in till städerna. Det är människor från länder med annorlunda språklig, kulturell och religiös bakgrund som sökt sig till Sverige.

NY FÖRSTÅELSE

Alldeles för länge har mantrat om socioekonomiska faktorer upprepats som förklaring till våldsutvecklingen i Sverige. Vanlig normal nyfikenhet borde långt tidigare fått kriminologer och andra att se sig om efter ny förståelse och andra verktyg. Det positiva, i någon mening, nu när förklaringsmodellen allt mer framstår som ihållig, är att det allt oftare hörs: ”Vi vet inte varför det skjuts mer i Sverige än i övriga Europa.” Den typen av svar öppnar, borde öppna, för att söka sig vidare och anamma andra perspektiv. Det borde vara en självklarhet att mänskligt beteende inte kan reduceras till en fråga om ekonomi.

I SVT:s Agenda försökte biträdande rikspolischef Johan Olsson förklara det ökande skjutvapenvåldet: ”Vår bild är att vi har ett våld som är drivet av status och prestige och där minsta oförrätt leder till dödligt våld. Våldigt små konflikter blir snabbt väldigt stora.”¹²

¹². <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/rikspolischefen-om-rekordskjutningarna>

Tillsammans med ett stort antal poliser vittnar han om ett *mindset*, en utbredd kränkthetskultur bland kriminella ”Många tror att det är narkotika eller vapenhandel som ligger bakom sådant här, men ofta rör det sig om att någon har blivit kränkt”, som polismästaren i Malmö, Stefan Sintéus sa i en intervju.¹³ Våldsamma konflikter kan uppstå efter att någon har tittat ”fel” på någons flickvän, eller av en knuff på ett dansställe som sedan urartar och slutar i en allvarlig händelse.

Hur ska sånt här förklaras? Som när ett 60-tal män släpper allt de har för händer och löper amok en måndagförmiddag på tre olika platser i universitetsstaden Lund?

Det finns internationell forskning som erbjuder förklaringsmodeller till vad det här rör sig om men som akademien i Sverige inte velat ta till sig. Till exempel vad som framkommer i Richard E. Nisbett och Dov Cohens bok *Culture of honor*. I den undersöker de vad som varit allmänt känt och beskrivet under århundraden: Det dödliga våldet är långt högre i södra USA än i norra, i den vita befolkningen. Frågan de ställde var: Varför?

BOSKAPSSKÖTSEL OCH JORDBRUK

Med tvärvetenskapliga metoder (historiska, psykologiska, antropologiska, kontrollerade laboratorieexperiment, statistik, fältstudier och så vidare) landar de i att skillnaderna i våld varken kan förklaras med socioekonomi, klass, befolkningsdensitet eller graden av utbreddhet av tidigare slaveri i USA. De frammejslar generella kulturella skillnader mellan nord och syd.

Hederskulturer finns och har funnits överallt men tar sig olika uttryck. Grovt sett kan man skilja mellan två olika ekonomiska försörjningsmodeller som påverkar hedersbegreppets innehåll och kulturella yttringar – boskapsskötsel respektive jordbruk.

Den första typen har existerat där marken inte är lämplig att bruka, typiskt sett i semiöknar, bergstrakter och på stäpper. Po-

¹³. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/ofta-handlar-det-om-att-de-ar-krankta>

pulationen är låg och man lever sitt liv i geografiskt otillgängliga trakter utan inflytande från staten. De nybyggare som bosatte sig i södra delen av USA kom primärt från boskapsskötande kulturer – Irland och Skottland – medan norr befolkades av människor från jordbrukande samhällen – tyskar, holländare och skandinaver. I sådana lär man sig samarbeta med grannen och har en återkommande relation med staten.

TVÅ OLIKA KULTURER

Dessa två livsstilar formar två generella kulturer som radikalt skiljer sig från varandra. Människor i boskapssamhällen är extremt utsatta eftersom hela deras existens hänger på förmågan att skydda och vaka över boskapen. De är utlämnade åt sig själva och kan inte lita på statens beskydd och kapacitet att straffa en angripare. Det finns ingen polis att ringa om man angrips. Därför har människor utvecklat ett dominansbeteende för att signalera inför andra att de är kapabla att försvara sin familj och egendom på egen hand. Det har format en hyperkänslighet inför varje form av kränkning. Till varje pris måste budskapet gå fram att man är beredd att med våld försvara sig om så krävs. Eller som ett sydstatsordspråk säger: *Var och en är i sitt hjärta sin egen sheriff.*

Mycket få sydstatsbor lever i dag på boskapsskötsel. Men Nisbett och Cohen visar att trots att livsförutsättningarna förändrats i södern sedan åtminstone början av 1800-talet, är benägenheten att försvara sig med våld vid verbala eller fysiska angrepp på ens heder, familj och egendom större än i norr, något som även tar sig uttryck i en mildare lagstiftning i sydstaterna jämfört med de nordliga.

I söder finns en högre acceptans för självförsvar och innehav av vapen. Det innebär i en mening ett hårdare samhällsklimat samtidigt som befolkningen i sydstaterna kännetecknas av större social förmåga, artighet, generositet och gästfrihet än i övriga USA.

I flera laboratorieexperiment provocerades försökspersoner från både nord och syd i skilda situationer. Någon förolämpade personen (*asshole*) och man filmade reaktionen utan försökspersonernas kännedom. Sydstatare, alltså ättlingar till en gång i tiden boskapsskötande förfäder, reagerade med aggressivitet och långt starkare än ättlingar till jordbrukare. Man mätte även förändringar i kortisolutsöndringen (stresshormon) som visade sig betydligt högre bland sydstatare, oavsett vilken ekonomisk klass försökspersonen kom ifrån.

KLANSTRUKTURER

Sverige har tagit emot människor i hundratusental från kulturer där man i årtusenden levt på boskapsskötsel där staten varit svag eller frånvarande och där hederskulturen därför är utpräglad. Det är samhällen som därför präglas av en annan samhällsorganisationsform än vår. Historiskt inte minst, men också i många regioner i världen idag, utgörs samhällen av starka släktbaserade institutioner – storfamiljer, klaner och stammar. De styrs bland annat av normer och regler för hur äktenskap ingås och med vem det är tillåtet och önskvärt att gifta sig. I den typen av samhällen har man rättskipningssystem bortanför staten som bygger på två principer – blodshämnd och kompensation.

Det våld som vi numera bevittnar i Sverige är till stor del präglad av migration från samhällen med klanstrukturer. En form av kriminalitet är den som mer utpräglad bygger på klanen som organisationsform, men som ofta agerar under radarn men bortanför staten även om den gärna vill ha tillgång till dess funktioner varför risken för infiltration av institutionerna är stor. Den bygger sin verksamhet brett och är långsiktig i sitt agerande. Det var dessa grupperingar som dåvarande rikspolischefen Mats Löfving syftade på när han i Sveriges Radios "Lördagsintervjun" den 5 september 2020 berättade att polisen identifierat minst 40 kriminella klaner:

De jobbar för att skapa makt, har stor våldskapacitet, de vill tjäna pengar. Och det gör man på narkotikabrott, våldsbrott, utpressning. Man tar sig in i näringslivet och det finns exempel på att man tar sig in i det politiska livet, vill ha en roll att spela i den offentliga styrningen av en kommun eller till och med av Sverige. För de här människorna, och det måste göras tydligt, där är individen inte viktig. Det är till och med så att man arrangerar äktenskap med syfte att stärka släktens, klanens, varumärke och makt. Dessutom är det så att hela familjen, hela släkten, hela klanen, uppfostrar sina barn för att ta över styrningen av den kriminella organisationen. Barnen har liksom ingen ambition att bli en del av samhället. De har en ambition sen uppväxten att ta över kriminaliteten.¹⁴

GÄNGKRIMINELLA

Mer utpräglad klankriminella ska inte förväxlas med de gängkriminella även om gränserna kan vara flytande. Gängen som skjuter vilt omkring sig och som vi nästan dagligen läser om tycks inte styras av någon långsiktig plan, de är primärt ute efter statushöjande genom att berika sig materiellt. Dessutom förändras konstellationerna ständigt.

Klankriminella är oftast alls inte lika spektakulärt våldsamma som gängen. Det torde handla om olika typ av selektering av nya medlemmar. Gängens medlemmar ansluter sig frivilligt och högst sannolikt är det individer med låg impulskontroll, vålds- och riskbenägna, som söker sig till en sådan miljö. Till en klan däremot kan man bara ansluta sig genom födsel eller giftermål. Den får på så vis ett bredare spektrum av personlighetstyper. De har också tillgång till äldre mer erfarna ledare och en rättskipningsmetod att använda, som vi såg exempel på efter de spektakulära slagsmålen på Lunds gator. De undviker oftare våld för

att inte dra till sig oönskad uppmärksamhet. De lever i hög grad på ryktet om sin våldskapacitet.

Gängen däremot löper amok men kan på sikt så klart lära sig bättre organisering och struktur. Men de, i jämförelse med klankriminella, riskerar hela tiden att vän blir fiende eftersom lojalitetsbanden är så mycket svagare än inom den blodsbaserade klanen.

Klanen i sin ursprungliga form präglas av disciplin, av starka normer och auktoriteter och har en inre logik som för oss i Sverige visserligen är främmande, men funktionell och nödvändig under statslösa förhållanden. Var och en vet sin plats, vad den har att göra, när man ska agera och varför.

SKILDA VÄRDESYSTEM

Gängens framväxt torde kunna förklaras med att klanen tappat greppet om en del av de unga männen. Det ligger en monumental fara i en alltför snabb upplösning av klanens värderingar och maktstrukturer. Det riskerar att ske när klanen möter staten som i sitt väsen är en radikalt annan organisationsform. När auktoriteter som är uppbärare av klanens strukturer utmanas uppstår en risk för dubbelt inbördeskrig. Dels inom klanen, dels mot den nya strukturen – staten. Men oftast förs det inte av klanens auktoriteter, utan av deras ättlingar.

En monumental vilsenhet riskerar uppstå hos dem som växer upp mellan två organisationsformer med skilda värdesystem. Vad är rätt? Vad är fel? Vem kan man lita på? Vem inte? Vems auktoritet gäller? Eftersom de flesta gängmedlemmar som skjuter, spränger och begår allt vansinnigare illdåd är födda i Sverige brukar det hävdas att det därför är ett helt igenom svenskt fenomen. Dessa gängkriminella har ju gått i svensk skola, och den nya kriminaliteten kan därför inte knytas till invandring. Man utgår då från att skolan är den enda socialiseringsinstitutionen och bortser helt från att familjen, släkten och grannskapet har inflytande på socialiseringsprocessen av unga. Det är naturligtvis

¹⁴. <https://sverigesradio.se/avsnitt/klarar-polisen-gangkriminaliteten-mats-lofving>

ett logiskt felsslut av rang. Dessa unga är oftast utsatta för dubbla och diametralt olika socialiseringar.

Ett mellanförskap uppstår när en syn på individen förmedlas av familj och släkt, en annan av det omkringliggande samhället, primärt skolan. Eftersom föräldrarna inte sällan är uppväxta i auktoritära kulturer ligger det nära till hands att barnen uppfostras enligt principen *tig-lyssna-lyd*, därtill med hot om eller verkställt fysiskt våld, något som ses som ett legitimt uppfostningsverktyg i en stor del av världen.

I den svenska skolan möter de något helt annat. Där råder *elevinflytande*, *demokrati* och elever förväntas ifrågasätta och *pröva* kunskap liksom *ifrågasätta* auktoriteter. Regelbrott bemöts inte sällan *lågaffektivt* av lärare i en skola vars mål är att fostra fördomsfria och självständiga individer. I samlevnadsundervisning får eleverna lära sig om sexuell umgänge, könssjukdomar och preventivmedel. Det är en öppen- och frigjordhet som föräldrar lätt förfasas över då de kommer från kulturer med strikta kyskhetsnormer, inte sällan till och med helt könssegregerade samhällen.

De föräldrar som gått i skola har erfarit kadaverdisciplin med uppställning på skolgården och lärare som inspekterar klädsel, hållning och åttlydnad av skolregler och där fysisk bestraffning står på repertoaren. En man som gått i skolan i Irak berättade hur lärarna gick runt med långa linjaler, redo att slå dem som inte skötte sig. När han kom till Sverige mötte han elever som hade fötterna på stolarna och andra som satt på bänkarna och diskuterade huruvida lärarna hade rätt att tvinga en elev att spotta ut tuggummit under lektionen.

Att gå från stränga bestraffningar till en miljö som i många fall är ”överdrivet” öppen blir svårt att ta in och riskerar leda till att eleven tappar all respekt för skolan, lärare och hela undervisningen.

När föräldrar upplever att skolan moraliskt förstör barnen ligger det nära till hands att varna barnen för svenskarna. Om

föräldrarna förmedlar en syn på Sverige som ett moraliskt dekadent land till sina barn ligger det i farans riktning att det undergräver respekten, legitimiteten och tilltron till det som måste sägas utgöra fundamentet i ett land – lagarna och rättsstaten.

MELLAN KLAN OCH STAT

Sådana här krockar är naturligtvis inte den enda förklaringen till den typ av kriminalitet som vi ser idag. Men jag tror att den är gravt underskattad och utforskad.

Det är en rad faktorer som måste tas i beaktande; allt ifrån neuropsykiatriska diagnoser hos de unga, till graden av förmåga hos föräldrarna att kompensera för ett initialt bristande socialt kapital, deras utbildningsnivå liksom förmåga att tillägna sig ett nytt språk. Att föräldrar talar rimligt god svenska är en förutsättning för att förstå det svenska samhället men också för att barnen inte ska förlora respekten för deras förmåga att vägleda dem. Med tanke på de dubbla och helt olikartade socialiseringsprocesser unga utsätts för är det ett under att så många trots allt blir funktionella medborgare.

När de gängkriminella, oftast barn till invandrade föräldrar, agerar bortanför statens lagar är de uppenbart påverkade av klanideal. De kriminella gängens framfart visar att de inte bara vägrar tillskriva staten någon legitimitet, de har även brutit sig loss från klanens hederskodex. De har behållit klanens rätt och skyldighet till blodshämnd vid minsta kränkning och hederskulturen är intakt trots att dessa nätverk inte bygger på blodsband.

Inom klanen finns hämnden som en bärande institution. Men där finns också en våldshämmande funktion, klanjustisen, som utövas med hjälp av medlare. Den senare står gängmedlemmar utan.

Vi ser nu människor agera med våld i realtid som alltså inte bara är statslösa, de är också utan klanens moral, struktur och konfliktlösningsmetod. Vi ser unga män i ett *mellanförskap* som löper amok mellan klan och stat, utan moraliska korrektiv och

utan någon metod för att skipa rätt annat än genom avrättning av fienden.

NEDÄRVDA LEVNADSMÖNSTER

Sverige har tagit emot asylsökande i en omfattning som saknar motstycke. Sverige har tagit emot människor som sällan varit vana att ringa en polis efter kränkningar och brott, och därför fortsätter ringa kusinerna.

Sverige har gigantiska problem med skjutningar, blodshämningar efter triviala händelser, lättkränkta individer och hedersproblematik. Vi förstår inte vad som händer. Vi undrar hur människor som i många fall är födda i Sverige kan bete sig så? Fattigdom är inte den bärande komponenten. Det beror till stor del på socialt nedärvda levnadsmönster. De är fostrade av föräldrar som fostrats i en annan kontext.

För att citera Nisbett/Cohen om situationen i USA: *Det finns inte längre några ekonomiska skäl för män från sydstaterna att visa fysisk tuffhet/dominans. Men de fruktar ett högt socialt pris om de låter bli. De ser därför en fördel med att upprätthålla hederskulturnormen.*

Normen säger, trots att den sedan länge är frikopplad från förfädernas sköra boskapsekonomi: En riktig man låter sig inte kränkas. En riktig man är redo till våld och tar ingen skit.

Så har vi också den situation vi har.

Utan att kriminologerna förstår varför.

Frågor

Erik Moberg: Jag vill peka på en faktor som jag tror är bidragande och viktig men som sällan nämns, nämligen den svenska modellen för arbetsmarknaden. Man vet att konkurrens är viktig. Därför har man en konkurrenslag. Men den andra paragrafen i den svenska konkurrenslagen gäller inte arbetsmarknaden. Där finns alltså ingen konkurrens. Utbud och efterfrågan tillåts inte att möta varandra. Detta har bidragit till en betydande arbetslöshet. Om alla dessa klanmedlemmar hade fått vanligt arbete hade allt varit annorlunda. Det är anmärkningsvärt att inte några ekonomer tar upp det.

Per Brinkemo: Absolut. Håller med om att det är ett perspektiv som måste komma med.

Gunilla Jarlbro: Det är först det senaste året man har sett ordet klan. Det har talats om familjer osv. Varje hösttermin saknas flickor när skolan börjar. För några år sedan kom ett intressant projekt som kallades "Skeden i trosan". Säkerhetspersonal på flygplatser utbildades att ta hand om flickor som inte ville följa med på familjens flygresor och därför hade gömt ett metallföremål i trosan för att uppmärksammas i säkerhetskontrollen. Jag trodde det skulle bli stor debatt men ingen har tagit upp det i medierna. Varför?

Per Brinkemo: Mycket tyst om detta. Folk har tassat runt det som om att man är ute efter människor med annan etnisk bakgrund. Det handlar om strukturer, vissa som strider mot svensk lag. Mycket otrampad mark. Både för akademien, media och för oss andra. Han

Sven Åberg: Varför denna tystnad om orsaker till kriminalitet?

Kristina Sundquist.

Per Brinkemo: Tidigare har man pekat på socioekonomiska förklaringar som fattigdom, låg utbildning. Men när det kommer till en annan etnicitet, en annan kultur, tar det tid att tänka i andra banor. Men det börjar komma. Vi tycks ha ett filter när vi tittar på världen trots att vi är ett av de mest beresta folken. Ser inte bakomliggande strukturer, andras rättssystem. I ett land som Jordanien har man multipla rättssystem: sharia, statliga lagar, klanjustis. Folk föredrar klanjustis.

Margareta Söderström: Hur kan man minska gängkriminalitet?

Per Brinkemo: Det är ju den jobbiga frågan. Jag läser nu om äktenskapsmönster. En viktig faktor är kusinäktenskap, de göder hederskulturen. Kanske ta upp det förbud mot kusinäktenskap som vi hade i Sverige fram till mitten på 1800-talet. Jag tror det vore bra att förbjuda kusinäktenskap även om det tar lång tid innan vi ser effekter. Nyinflyttade skulle kanske skriva på ett socialt kontrakt när man kommer hit. Där skulle framgå vad som är tillåtet och vad som inte är det. Vi socialiseras in i mönster, man ska arbeta och göra rätt för sig, betala skatt osv.

Kristina Sundquist: Vår forskargrupp har jobbat med ett projekt om invandring och kriminalitet men vi stoppades av överklagandenämnden för etikprövning. Jag tror att vårt ärende har gjort att svensk forskning om invandring och kriminalitet har lamslagits. Nämnden har kraftfulla verktyg. De åtalsanmäler. Nu vill de ha ytterligare verktyg, de vill varna forskare. Vi måste akta oss för de här myndigheterna. Det är inte värdigt Sverige. Forskare tystas. Vi har förlorat mer än två år av dyrbar tid på grund av aktivism på myndighetsnivå. Nu kan man beställa en åtalsanmälan om man har tillräckligt hög position i rättsväsendet.

Per Brinkemo: Vårt land har längst historia av yttrandefrihet och tryckfrihet. Ändå har vi hamnat i en situation där vi har koll på varandra så att vi gör rätt, vi utövar själv censur.

Man vet inte hur stora klanerna är eller hur ofta parallell rättsskipning praktiseras. Vi vet att det förekommer, inte minst i Södertälje. Det behövs forskning. Här ligger ett stort fält som behöver beforskas, granskas, förstås.

Hur uppstod pandemin och vad gjorde vetenskapen?

Matti Sällberg

Professor i biomedicinsk analys, Institutionen för Laboratoriemedicin, Karolinska Institutet, Stockholm

COVID-19-pandemin som orsakades av viruset SARS-CoV-2 är ett lysande exempel på betydelsen av den fria grundforskningen. Flera företag och organisationer kunde inom 12 månader ta fram vaccin som testats i fas III-studier och därmed kunde få ett preliminärt godkännande. Och detta mot ett virus som det aldrig tidigare godkänts ett vaccin för. Hur var detta möjligt? Enligt mig är den enkla förklaringen den fria grundforskningen.

Så vilka var de vitala komponenter som gjorde det möjligt att ta fram ett fungerande och säkert vaccin på så kort tid? För det första var det att vi hade haft ett litet utbrott av ett liknande virus, SARS-CoV, år 2003 som infekterade ca 8000 personer varav ca 750 dog, dvs en mycket hög dödlighet. SARS-CoV utbrottet startade i Kina hösten 2002 och upphörde 2004 och spreds till 30 länder. Värst drabbade var Kina, Hong Kong, Taiwan, Kanada och Singapor.

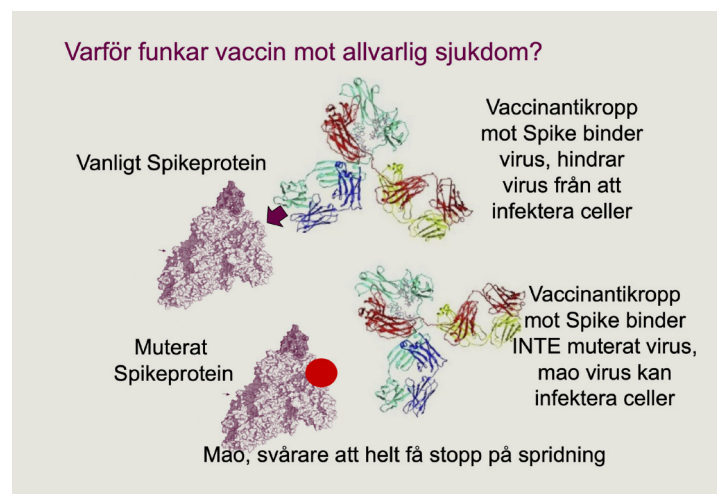
Utbrottet ledde till en intensiv forskning runt SARS och utveckling av vaccin. Redan 2004 startade de första kliniska stu-

dierna vilka byggde på det virusprotein som binder till cellen, spike proteinet. Denna kunskap kunde omedelbart översättas i praktiken i januari 2020 när genomsekvensen för det nya viruset släpptes på internationella databaser den 11 januari i Europa, dvs 10 januari i USA, då kallat 2019-nCoV. Man gjorde helt enkelt en copy-paste på de spike-baserade vaccin som tagits fram 2003/2004.

Men vilka andra faktorer, som alla byggde på mångårig grundforskning, bidrog till den snabba utvecklingen? Jo, flera nya plattformar var redo att sjösättas för storskalig vaccination. Dels kunde man visa att mRNA-baserade vaccin gick att massproducera därför att man under de senaste 10 åren tagit fram olika mRNA-vaccin som testats i kliniska studier. Dels kunde man snabbt ta fram spike-producerande vaccin via adenovirusvektorer. Både dessa tekniker har tagits fram genom den fria grundforskningen.

Nyckeln för att få mRNA maximalt effektivt var den upptäckt som Nobelpristagarna Drew Weissman och Katalin Karikó gjorde 2011, där de visade att genom att använda modifierade

Drew Weissman och Katalin Karikó.
© Nobel Prize Outreach. Foto: Nanaka Adachi.

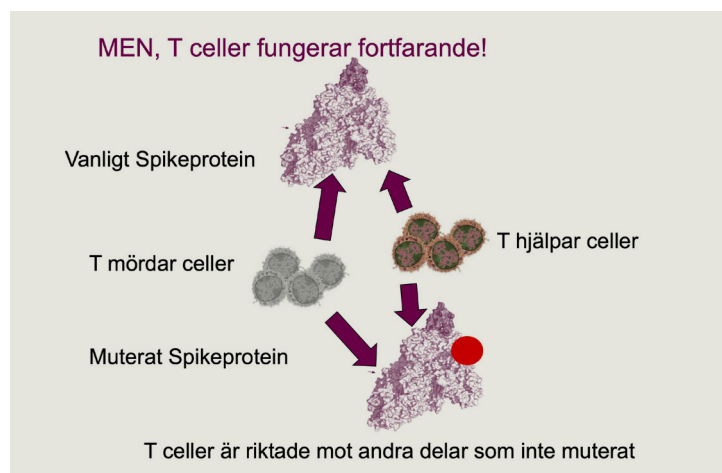

Figur 1.

mRNA-baser så minskade biverkningarna från mRNA-vaccinen vilket gjorde att man kunde ge högre doser och därmed få ett bättre immunsvaret och skydd mot de symptom infektionen orsakade. Sammantaget så var det ett flertal upptäckter inom grundforskningen som gjorde att vaccin kunde tas fram, testas och godkännas i rekordfart.

Men de effektiva vaccinen hade även en effekt på **virus evolution**. Ett virus tar alltid minsta motståndets väg. Detta leder till att den virusvariant som har mutationer som gör virus mer smittsamt och dessutom kan undvika antikroppssvaret har en överlevnadsfördel (Figur 1). Således kommer varianter, som muterar så att de undviker kroppens antikroppssvar, att vara de som tar över och sprids ända tills flertalet är immuna mot denna variant. Då kommer en ny variant att spridas, som har samma överlevnadsfördelar. Detta följer precis samma princip som den årliga influensan. De som är immuna mot den nya varianten kommer att klara sig bra men de som saknar immunitet kommer att smittas. Av samma orsak behövs därför det man kan kalla "uppdaterade" influensavaccin varje år.

Figur 2.

Det är viktigt att betona att om man är vaccinerad men ändå blir smittad, så har vi en cellmedierad immunitet som skyddar oss mot allvarlig sjukdom. Orsaken till detta är att de mutationer som uppstår på ytan av spikeproteinet vilket gör att antikropssvaret fungerar sämre sällan klarar av att slå ut T-cellssvaret. Detta beror i sin tur på att T-celler känner igen flera olika delar av spikeproteinet, och inte bara de på ytan som antikroppar gör. Dessutom så har alla människor en lite olika uppsättning av T-celler vilket gör att virus har mycket svårt, eller kanske omöjligt, att helt mutera bort från T-cellssvaret.

Sammantaget, grundforskningen under flera årtionden har varit helt central för att vi kunde ta fram COVID-19-vaccin på mindre än ett år. Detta kommer vi att ha stor nytta av i framtiden. Dessutom så har det visat sig att virus kan mutera för att undvika vårt antikropssvar, dvs man kan bli infekterad trots att man är vaccinerad. Men, och detta är viktigt, i och med att vi är vaccinerade kommer vi i normalfallet inte att bli särskilt sjuka på grund av att vi har T-celler som kan korsreagera mellan olika virusvarianter och se till att infektionen läker ut snabbt. Med andra ord, vaccinen fungerar väl!

Frågor

Lars Norgren: Kan man förvänta att virus muterar ihjäl sig?

Matti Sällberg: Virus kan mutera sig ofarliga. När virus byter art, från djur till människa, och vi inte har immunitet då är dödligheten ofta hög i början. När det anpassar sig och optimerar sitt replikationssystem för att kunna sprida sig då har vi en dödlighet som är betydligt lägre.

Charlotte Erlanson-Albertsson: Kan man bli hypervaccinerad? Vad händer då?

Matti Sällberg: I och med att infektionen går in i lungorna så aktiveras immunsystemet. Så man har en bra immunitet efter en infektion och den är kanske lite mer långvarig. Jag tror inte man kan vaccinera för mycket. Men man ska kanske inte ge för täta doser.

Germund Hesslow: Du nämnde den fria forskningen som en viktig faktor för den snabba produktionen av vacciner. Du antydde att den amerikanska regeringen tog bort många byråkratiska hinder som normalt skulle ha fördröjt framtagning av vaccin. Men hur är det nu? Ligger dessa hinder kvar?

Matti Sällberg: Reglerna är kvar men hanteringstiden är mycket kortare. Det hade man i Sverige också, oavsett om det var vetenskapliga covid-studier eller läkemedelsstudier hade man prioriterad hanteringstid. Det viktiga var att man hade dialog med myndigheterna från dag ett. Så det var arbetssättet som var ändrat, inte reglerna.

Per Lundberg: Du berättar en solskenshistoria där forskarna stod

beredda att ta hand om ett konkret problem. Vetenskapsmän och -kvinnor hade jobbat i labben i årtal och det krävdes inte så mycket för en lösning. Precis motsatsen är den historia som Per Brinkemo talade om, där forskningen inte gjort något utan stod handfallen. Vi kan dra Intressant lärdom av detta.

Matti Sällberg: Bra reflektion. Hade man haft kartan för klannerna hade vi kanske agerat på annat sätt.

Christer Löfstedt: Jag känner mig trygg med de covidinfektioner jag har haft och de vacciner jag har fått. Hur hade pandemin sett ut utan vacciner när vi nu har facit? Jag kommer just från Kina. Där hade man nog ganska ineffektiva vacciner men nu är alla restriktioner borta. Folk rör sig utan munskydd och är glada.

Matti Sällberg: Astra Zeneca hävdar att deras vaccin räddat minst 6 miljoner liv. Och globalt är uppskattningen 20 miljoner liv. Så det är ingen tvekan att vaccinet räddat liv. Det har ju varit en debatt om vaccinering eller ej men vetenskapen tror att vaccinering är bra.

Christer Löfstedt: Hade vi haft ett annat förlopp utan vaccinet? Hade vi haft samma grad av immunitet, relativt ofarliga virusvarianter eller ej?

Matti Sällberg: Det kan det vara så att vaccinet drivit på **virus evolution**. Man tror att de nya mutanta varianterna har dykt upp hos immundefekta och kunnat härja fritt i flera månader. Virus tar alltid det minsta motståndets lag. Jag tror det hade varit ett svårhanterligt kaos i världen utan vaccinet. Vi hade nog haft långa nedstängningsperioder som kommit och gått. Vi vet inte om omikron uppstått snabbare eller långsammare.

Margareta Söderström: Hur var miljön i Ryssland för att ta fram ett vaccin? Det var ju inget lyckat vaccin vad jag förstår.

Matti Sällberg: Grundidén för Sputnik var bra, bättre än Astras och Jansens vaccin. Deras teknik är ett Adenovirus som sköter genöverföringen. Vi har ett immunsvär mot Adenovirus och bildar antikroppar mot vektorn. Med Sputnik var det stora problemet att skala upp produktionen och att man inte hade kontroll över produktionen. Att vi har 80–90 % vaccinationsgrad i Sverige beror ju på att vi har stort förtroende för myndigheter. I stora delar världen är man skeptisk mot myndigheter och man var även skeptisk mot ett ryskt vaccin.

Uppställning utanför entrén till Grand, med föreläsarna i främsta ledet.

Deltagarlista *Vetenskap i kristider*

Lund 23 maj 2023

	Daniel Abrahamsson <i>ADD Film och Media AB</i>
Doktor	Martin Albertsson <i>Lunds universitet</i>
Professor	Per Alm <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Torben Andersen <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Arne Ardeberg <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Biskop	Erik Aurelius
Professor	Anders Axelsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Mikael Bengtsson <i>Viskaforshem AB</i>
Rektor	Mats Benner <i>Lunds universitet</i>
Professor	Jonas Bergquist <i>Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala</i>
Professor	Göran Bexell <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Universitetslektor	Anders Biörklund <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Per Arne Bodin <i>Stockholms universitet</i>
Professor	Roland von Bothmer <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Journalist	Per Brinkemo
Professor	Eivor Bucht <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Docent	Gillis Carlsson <i>Lunds universitet</i>
Professor	Mårten Carlsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Peter Christiansen <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Innovationsledare	Catharina Dahlgren <i>Riksarkivet</i>
Professor	Nils Dencker <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Lena Ekelund Axelson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Lars Ivar Elding <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Rolf Elofsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Konsult	Katarina Engberg <i>Svenska institutet för europapolitiska studier</i>
Professor	Inger Enkvist <i>Lunds universitet</i>
Professor	Per Eriksson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Charlotte Erlanson-Albertsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Claes Fahlander <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Sofia Feltzing <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor/	Anders Flodström <i>EIT ICT Labs</i>
Educational Director	
Skattmästare	Eva Forssell-Aronsson <i>Kungliga Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg</i>
Professor	Torbjörn Frejd <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Pernilla Frithiof <i>Crafoordska stiftelsen</i>

Docent,	Carl Frängsmyr <i>Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur</i>
universitetshistoriker	
Professor	Hermann Grimmeiss <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Bengt Gustafsson <i>Uppsala universitet</i>
Professor	Sverker Gustafsson <i>Uppsala universitet</i>
	Jacob Gustavsson <i>ADD Film och Media AB</i>
Professor	Eva Haettner Aurelius <i>Lunds universitet</i>
Professor	Bärbel Hahn-Hägerdal <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Waheeb Heenen <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Germund Hesslow <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Marie Holmdahl-Svensson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Projektledare	Carina Jarl <i>Lunds universitet</i>
Professor	Gunilla Jarlbro <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Göran Jarlskog <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Bengt Jeppsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Christine Jersby <i>Crafoordska Stiftelsen</i>
Professor	Thomas Johannesson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Lars Jonung <i>Lunds universitet</i>
Professor	Arne Jönsson <i>Lunds universitet</i>
Professor	Christer Jönsson <i>Lunds universitet</i>
Fil. dr.	Sven A Jönsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Ingvar Kärnefeldt <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Ordförande	Yvonne Leffler <i>Kungliga Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg</i>
Fotograf	Per Lindström <i>Bild & Media AB</i>
Professor	Rolf Ljung <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Åsa Ljungh
Professor	Per Lundberg <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Docent	Tomas Lundborg <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Eva Lundgren
Forskningssekreterare	Mattias Lundgren <i>Stiftelsen för strategisk forskning</i>
Professor	Susanne Lundin <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Senior advisor	Peter Lundqvist <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Dekan	Christina Lunner Kolstrup <i>Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU</i>
	Ingrid Lyberg
Professor	Christer Löfstedt <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Prodekan	Karl Lövie <i>Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU</i>

	Cecilia Mattisson
	Erik Moberg <i>Moberg Publications, Inc.</i>
Docent	Stefan Mähl <i>Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala</i>
Professor	Bertil Nilsson <i>Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur</i>
Professor	Jan-Åke Nilsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Birgitta Nordström <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Lars Norgren <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Erik J Olsson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Ingvar Otterlund <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Anders Palm <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Lars Persson-Tille <i>ADD Film och Media AB</i>
Bitr. projektledare	Louise Pierce <i>Lunds universitet</i>
Professor	Anders Rantzer <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor, rektor	Erik Renström <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Johan Richter <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Stacey Ristinmaa Sörensen <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
	Monica Rosenqvist <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Dirk Rudolph <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Per Runeson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Hans Ryde <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Nils Ryde <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Vetenskapsjournalist	Daniel Rydén
Professor	Leif Salford <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Docent	Magnhild Sandberg Wollheim <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor, Rektor	Johan Schnürer <i>Örebro universitet</i>
Professor	Nils-Otto Sjöberg <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Docent	Jens Stilhof Sörensen <i>Kvartal</i>
Journalist	Solveig Ståhl <i>Redaktör</i>
Professor	Kristina Sundquist <i>Lunds universitet</i>
Professor	Sune Svanberg <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Matti Sällberg <i>Karolinska Institutet</i>
Professor	Olle Söderman <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Docent	Margareta Söderström <i>Köpenhamns universitet</i>
Professor	Tord Torisson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Fil dr	John Troeng

Fil mag	Margareta Troeng
	Dennis Trulsson <i>ADD Film och Media AB</i>
Professor	Tatyana Turova Schmeling <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Torkel Wadström <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Ola Wendt <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor	Frank Wollheim <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Kulturredaktör	Ola Wong <i>Kvartal</i>
Universitetslektor	Magnus Zetterholm <i>Lunds universitet</i>
Professor	Sven Åberg <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>
Professor, Dekanus	Kristina Åkesson <i>Kungl. Fysiografiska Sällskapet</i>

Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund

Stortorget 6, 222 23 Lund

Tel: 046-13 25 28

E-post: kansli@fysiografen.se

www.fysiografen.se

© Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund och författarna

Grafisk formgivning: Lönegård & Co

Omslagsbild: *Melankoli* (Melanconia) målad av Lucrina Fetti
ca 1620–1630.

Foton från symposiet: Per Lindström

Tryck: Balto Print, 2024

ISBN: 978-91-985039-7-5

